KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

4. JAANUAR
ILMUB 1940. A. OKTOOBRIST

Eesti NSV
Kultuuriministeeriumi
ja loominguliste
liitude häälekandja

1 • 1985 SIRP ja VASAR

UUSI LOOMINGULISI KORDAMINEKUID 1985. AASTAL !

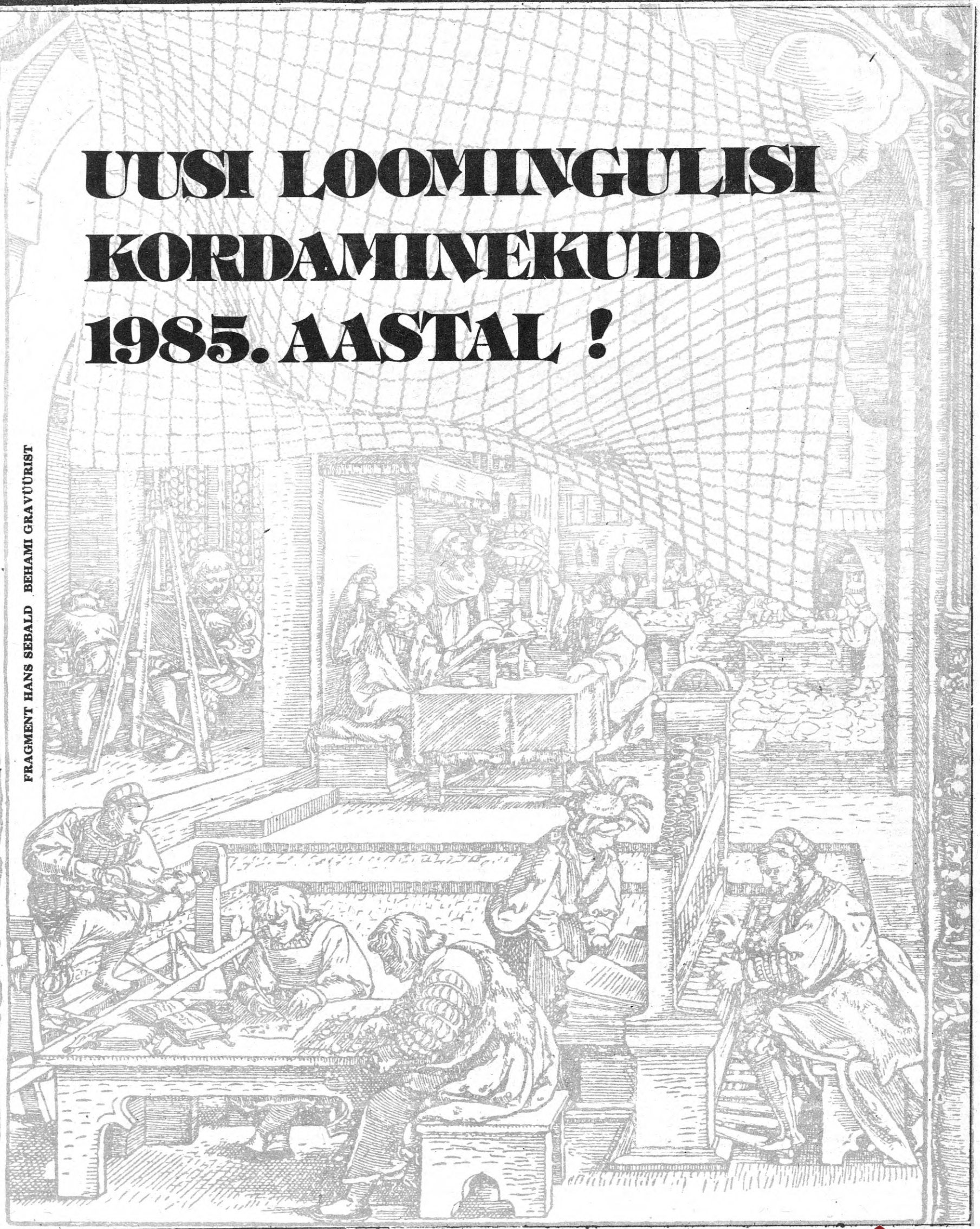

FRAGMENT HANS SEBALD BEHAMI GRAVÜÜRIST

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline
Raamatukogu

RAHVAS SEAB ÜLES PARIMAID

Meie vabariigis jätkub Eesti NSV Ülemnõukogu saadikukandidaatide ülesseadmine. Valimiseelsetest koosolekutest osavõtjad nimetavad Nõukogude Eesti kõrgeima riigivõimuorgani saadikukandidaatideks töölisklassi, kolhoositalurahva ja haritlaskonna kõige väärilisemaid esindajaid.

Eesti Kalalaevaremondi Tootmiskoondise Balti Laevaremonditehase ja Tallinna 15. keskkooli kollektiivid seadsid üles Eesti NSV Ülemnõukogu saadikukandidaadiks Tallinna Belinski valimisringkonnas nr. 27 EKP Keskkomitee propaganda- ja agitatsiooniosakonna juhataja **Ain Soidla.**

Koondise «Tartu Autoveod» töötajad seadsid üles Eesti NSV Ülemnõukogu saadikukandidaadiks Tartu Tammelinna valimisringkonnas nr. 141 EKP Keskkomitee kultuuriosakonna juhataja **Kalev Tammistu.**

Tartu 5. keskkooli kollektiiv otsustas samuti esitada K. Tammistu Eesti NSV Ülemnõukogu saadikukandidaadiks selles valimisringkonnas.

Katse-Mehaanikatehase «Progress» kollektiiv seadis samuti üles Eesti NSV Ülemnõukogu saadikukandidaadiks selles valimisringkonnas E. Kivi.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu j. a. Rahvamajanduse Juhtivate Töötajate ja Spetsialistide Kvalifikatsiooni Tõstmise Instituudis toimunud koosolekul otsustati seada üles Eesti NSV Ülemnõukogu saadikukandidaadiks Tallinna Sütiste valimisringkonnas nr. 84 Eesti NSV Teaduste Akadeemia asepresident kommunist **Arno Köörna.**

A. Köörna seati üles Eesti NSV Ülemnõukogu saadikukandidaadiks selles valimisringkonnas ka Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ehitusvalitsuse kollektiivi poolt.

Eesti NSV Riikliku Filharmoonia kollektiiv nimetas Eesti NSV Ülemnõukogu saadikukandidaadiks Tallinna Hiiu valimisringkonnas nr. 15 ENSV Heliloojate Liidu juhatuse esimehe kommunist **Jaan Räätsa.**

J. Rääts seati üles Eesti NSV Ülemnõukogu saadikukandidaadiks samas valimisringkonnas tootmiskoondise «Vasar» töötajate poolt.

Põhja Kõrgepingevõrkude ning Eesti NSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuse Remondi- ja Ehitusvalitsuse kollektiivi koosolekutel seati üles Eesti NSV Ülemnõukogu saadikukandidaadiks Tallinna Kadaka valimisringkonnas nr. 77 Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse esimehe asetäitja kommunist **Arvi Siig.**

MAAILM ON VÄSINUD RELVASTUMISEST

Intervjuu ÜLO TUULIKUGA

22. juunil 1984, päeval, mil fašistlik Saksamaa 43 aastat tagasi tungis Nõukogude Liidule kallale, algas Kielis kaks päeva väldanud ümmarguse laua nõupidamine teemal «Ettekujutus sõpradest ja ettekujutus vaenlastest». Nõukogude Liitu esindasid seal NSVL Kirjanike Liidu sekretär Sergei Mihhalkov ja eesti kirjanik Ülo Tuulik. Detsembrikuus käis Ülo Tuulik aga Lääne-Berliinis koos ajakirja «Novõi Mir» peatoimetaja Vladimir Karpoviga. Pöördusime Ülo Tuuliku poole palvega, et ta kõneleks neist kahest sõidust ning nende vältel toimunud kohtumistest ja jutuajamistest.

Kieli nõupidamises osalesid Saksamaa Liitvabariigi, Saksa DV, Nõukogude Liidu ja kõigi Skandinaaviamaade kirjanikud ning ajakirjanikud. Tuntumatest võiks nimetada muidugi Sergei Mihhalkovi, siis veel Saksa DV Kirjanike Liidu esimeest Hermann Kanti, Saksamaa Liitvabariigi Kirjanike Liidu esimeest Hans Peter Bleuelit, tuntud publitsisti Erich Kubyt jt.

Kahe päeva jooksul arutati sisuliselt konstruktiivse rahutaotlusliku dialoogi võimalust eri süsteemide literaatide ja ajakirjanike osavõtul. Väga huvitavaid teoreetilisi ettekandeid pidasid korraldajad. Näiteks sellest, kuidas ja milliste vahenditega on Euroopa geopoliitilises situatsioonis loodud ettekujutusi sõpradest ja vaenlastest. Sõnavõttudega esinesid kõigi riikide esindajad. Tunda oli korraldajate taotlust siirusele ja avameelsusele jutuajamistes ning püüet välistada ülearu teravaid ja läbimõtlematuid ülesastumisi. Nõupidamine toimus Kieli nädala raames, võtsime osa ka nendest üritustest.

Visiit Lääne-Berliini oli sisuliselt Kielis alustatud vestluste jätkamine, kuid mitte enam kitsalt kirjanduslikus auditooriumis, vaid kõige mitmekesisemate ühiskonnakihtide esindajatele, sama teema süvendamine laiuti. NSVL Kirjanike Liidul on sidemed rohkem kui 110 riigiga. Mitte alati ei ole kontaktid sõlmitud maa Kirjanike Liiduga (kõigis riikides polegi vastavat liitu), vaid mõne muu organisatsiooniga, mille rahutahe ja heatahtlikkus seda soodustab. Lääne-Berliinis on selleks Evangelistlik Akadeemia, millega NSVL Kirjanike Liit on kümne aasta vältel pidanud sidemeid, vahetanud regulaarselt delegatsioone. Lisaks nimetatule võtsid meid vastu veel Kunstide Akadeemia, Kirjanduslik Kollokvium, Ida-Euroopa Instituut, Lääne-Berliini—Nõukogude Sõprusühing jmt. Kohtusime mitmete elualade inimestega — üliõpilaste, õppejõudude, literaatide, kunstnike, kirikuringkondade ja «roheliste» partei esindajatega jm. Viie päeva jooksul oli rohkesti pressikonverentse, ettekandeid, vestlusi. Kõigest sellest huvipakkuvast jäi vahest enim meelde Lääne-Berliini Lunastusaktsiooni külastamine. See on noorte inimeste asutatud ühing või selts, mis on seadnud humanistliku eesmärgi mitte sõnade, vaid konkreetsete tegudega näidata saksa rahva süümet Hitleri režiimi ajal sooritatud kuritegudega seoses, tõestada, et nüüdishetkel elavad saksa rahvas konkreetsed jõud, kes eitavad fašismi uuestisünni võimalust. Nii näiteks ehitasid rühma liikmed Põhja-Norra ühes väikeses külas üles kiriku, mis sõja ajal oli ära põletatud. Praegu on mõned Lunastusaktsiooni noored Minskis, kus nad organiseerivad sõjateemalist näitust. Lähemal ajal on neil plaanis sõita Volgogradi. Nad on aktiivselt tegutsenud ka Poolas, korraldanud mitmesuguseid üritusi kunagiste koonduslaagrite läheduses jms.

Sakslaste huvi meie vastu oli siiras, heasoovlik, aktiivne. Küllalt hästi tunti nõukogude kirjanikke — Šolohhovi, Ajtmatovit, Rasputinit, Trifonovi, Bondarevi. Nende raamatuid oli hoolega loetud, küsimused olid asjatundlikud. Tallinna sõpruslinnas Kielis teati aga küllalt palju ka eesti kirjandusest: sinna on saadetud eesti autorite Tallinnas saksa keelde tõlgitud teoseid, mis sedamoodi sealsetele huvilistele kättesaadavad. Kielis tuli vastata mitmele õige konkreetsele küsimusele Jaan Krossi, Vladimir Beekmani, Arvo Valtoni jt. kohta.

Lääne-Berliini visiidi järel viibisime kaks päeva ka Saksa DV pealinnas.

Külastasime ka arhiive ja raamatukogusid, sest see oli üks ja oluline osa meie komandeeringust, leidsime mõnda oma tööks tarvilikku. V. Karpovil on praegu käsil dokumentaalromaan marssal Žukovist. Tema viimane teos on aga «Novõi Miris» ilmunud «Väejuht», dokumentaalmaterjal armeekindral Petrovist. Kasutatud ainese mahu, analüüsi ja sõjale vaatamise uute aspektide poolest on tegu tähendusliku teosega.

Kieli ja Lääne-Berliini kohtumiste põhjal saab öelda vaid üht: inimeste maal ollakse väsinud ja tüdinud võidurelvastumise poliitilistest, vaimsetest ja majanduslikest pingetest. Peaaegu kõigis ühiskonnakihtides ollakse huvitatud, et saaks elada ohutundeta ning materiaalseid väärtusi kasutada muuks kui relvade valmistamiseks.

Üles märkis MALL JÕGI

Külastati näitust

Elada rahva huvidega, olla tema tööde ja mõtete keerises — seda lipukirja järgivad eesti kunstnikud, kelle parimad teosed on läinud paljurahvuselise nõukogude kunsti varasalve. Seda kinnitab suurt huvi äratanud kunstinäitus «40 aastat rahulikku loovat tööd», mis on avatud ENSV Rahvamajandusnäituse peapaviljonis. Rohkem kui 150 autorit on pannud välja maale, graafilisi lehti ja skulptuure, mis on pühendatud tööinimesele.

28. detsembril külastasid näitust seltsimehed **K. Vaino, N. Ganjušov, N. Johanson, L. Lentsman, O. Merimaa, R. Ristlaan, A. Rüütel, B. Saul, M. Pedak** ja **L. Šišov** ning EKP Keskkomitee kultuuriosakonna juhataja **K. Tammistu** ja Eesti NSV kultuuriminister **J. Lott.**

Samal päeval külastasid nad näitust «Eesti nõukogude vaip 1972—1984». Näitustel andsid selgitusi Eesti NSV Kunstnike Liidu juhatuse esimees **I. Torn,** Eesti NSV Kunstnike Liidu juhatuse sekretär **J. Kangilaski** ja Eesti NSV Riikliku Kunstimuuseumi direktor **I. Teder.**

(ETA)

Autasud kirjanikele

28. detsembril andis EKP Keskkomitee büroo liige, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees A. Rüütel NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi nimel kätte NSV Liidu ordenid meie vabariigi kirjanikele, keda autasustati teenete eest nõukogude kirjanduse arendamisel ja seoses NSVL Kirjanike Liidu moodustamise 50. aastapäevaga. Tööpunalipu orden anti kätte Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse esimehele, Eesti NSV teenelisele kirjanikule **Vladimir Beekmanile** ja orden «Austuse märk» Eesti NSV teenelisele kirjanikule **Enn Vetemaale.**

Autasustatuid õnnitles EKP Keskkomitee sekretär **R. Ristlaan.** Autasustamistseremoonial viibisid Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär **V. Vaht,** EKP Keskkomitee kultuuriosakonna juhataja **K. Tammistu** ning Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse presiidiumi esindajad **A. Siig, J. Jõerüüt** ja **P. Kuusberg.**

(ETA)

■ Olete üks väheseid eesti kirjanikke, kelle lapsepõlv möödus töölismiljöös ja kes oma iseseisvat elu alustas töölisena. Mida on need töömeheaastad andnud teile kui inimesele ja teile kui kirjanikule? Kui suure osa annate kirjanikutöös elukogemustele?

Psühholoogid räägivad, et lapsepõlv ja noorusaastad määravad suuresti inimese olemuse. Enda kujunemisele tagasi vaadates võin kinnitada, et minu puhul peab see väide paika küll. Elust töölisagulis ja töömeheaastaist pärinevad minu inimestesse, töösse ja üldse ellu suhtumise juured, maailmanägemise ja maailmamõistmise juured. Ehitustöö, (töötasin nimelt ehitustel) on oma loomult kollektiivne tegevus. Müürissepad (isa käe all sai minustki müürissepp) töötasid ikka artellidena — brigaadiviisiliselt, kui tänapäeva sõnapruuki kasutada. Artellis aga kaaslaste kulul liugu lasta ei saanud, siin pidi igaüks mehe eest väljas olema. Seanahavedajaid kampa ei võetud, töö intensiivsus oli tollal suur. Hinnati jõudu, töö- ehk ametioskust ja ausust-otsekohesust. Tolleaegne ehitustöö nõudis jõudu ja sitkust, jõust ja tööoskusest sõltus palk, otsekohesusest meeleolu artellis — mikrokliima, nagu nüüd kenasti öeldakse, ja vahekord ettevõtjate ning peremeestega. Pugemist nende ees heaks ei kiidetud, kavaldamine seltsimeeste seas leidis hukkamõistu. Töömeheelust sain kaasa kollektiivsustunde — vabrik või ehitusplats pole hellitatud egoistlike indvidualistide kasvulava —, ning töö kui inimese eneseteostuse aluste aluse mõistmise. Tänu sellele, et ma maast madalast nägin ja kogesin palgatöölise elu nii, nagu see oli, avanesid mu silmad ka ühiskonda lõhestavate vastuolude mõistmiseks.

Elu õpetas mind varakult mõistma ka niisugust asja nagu anne. Me räägime andest peamiselt kunstide ja teaduse puhul, ent igal tegevusalal on nii keskpäraseid kui ka meistri käega inimesi. Andeka müürimehe käed nagu mängisid kividega, tellised justkui lendasid iseenesest paika, müüriread tulid selged ja puhtad, niisuguse meistri laotud kiviseina oli tore vaadata, see pakkus otse esteetilist rahuldust. Hoole ja püüdlikkusega võib füüsilises töös paljugi saavutada, kätteõpitud töövõtted ja pidev praktika sünnitavad vilumuse, andekas inimene omandab aga need kiiremini ja leiab omapoolseid teid ja võimalusi nende täiendamiseks, niisugusele meistrimehele pole töö mitte tuim rügamine, vaid loov tegevus.

Elukogemustele annan ma proosakirjaniku loomingus suure tähtsuse. Kriitika kurdab juba mõnda aega, et meil ilmub vähe suure üldistusjõuga eluehtsaid proosateoseid, et ilmuvate teoste ainevald on kitsas ja eredaid, meeldejäävaid karaktereid kohtame neis harva. Rohkem kui kunagi varem ilmub praegu teoseid, mille keskseid tegelased on kirjanduse ja kunsti ümber sagivad inimesed, kes mediteerivad vaimsete probleemide ümber, vaimsuse mõistet kui tulist mõõka pea kohal hoides. Kunstielu käsitlevate teoste hulgas on silmapaistvaid teoseid, nagu Vetemaa «Monument», Undi «Via Regia» või Muti «Hiired tuules», mul pole vähematki taoliste teoste vastu. Vastupidi, niisugustel teostel on oluline koht meie kirjanduspildis, meie vaimse elu kujunemisel-kujundamisel. Kunstiharitlaskonna elu puudutav teema pole uus ei meil ega maailmakirjanduses, sel teemal on loodud palju tippteoseid, iseenesest pole see teema ei parem ega halvem kui mõni teine. Seesuguse ainestiku küllaltki sagedane kasutamine näitab ainult, et meil on tekkimas kirjanikutüüp, kelle elukäi-

KIRJANDUS TOETAGU ELU ARENGUT

Räägib PAUL KUUSBERG

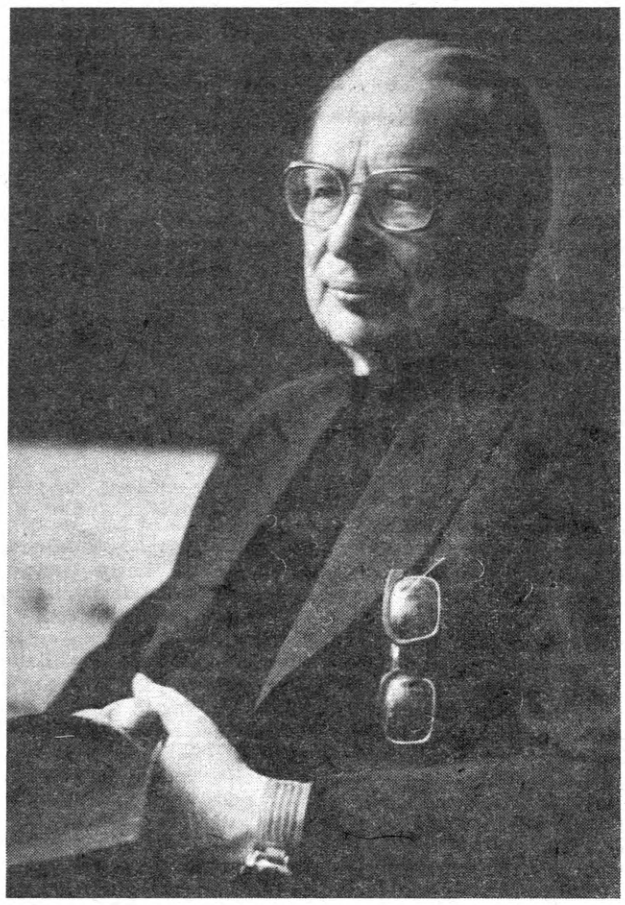

guks on kool—ülikool—kirjanduse või kunstile lähedane töö. Nende kogemused piirduvad peaasjalikult tolle keskkonna eluga, siit ka ringlemine teatud teemaderingis. Isiklikult läbielatut ei asenda ju ka kõige laialdasem lugemus ega kursisolek maailmakirjanduse uuemate vooludega. Eeltooduga ei taha ma väita, et romaani või novelli kirjutades saab või koguni peab autor toetuma ainult vahetult oma elukogemustele. Kirjanik võib süveneda teda erutavasse ainesse ja probleemideringi ka teisiti, näiteks, uurides põhjalikult talle seni kauge tegevusala inimeste elu või süvenedes arhiivimaterjalidesse ja memuaarsetesse allikatesse, luua meie kaasaja kõlajõuga ajalooline teos või anda fantaasiale vaba voli ulmeromaani paberile panemiseks. Ent elukogemustel on siingi oma osa. Kõneldes elukogemustest ei mõtle ma niivõrd mingi keskkonna reaalide tundmist, kuivõrd inimese ja tema sisemaailma tundmist. Ja elukogemused aitavad meid paremini mõista ka võõra eluala või ajastu inimesi, nende püüdlusi, tegevuse tõukemotiive, käitumist.

■ Kaaluv osa teie loomingust on nii või teisiti seotud Suure Isamaasõjaga. Milline probleem teie sõjaainestikulises loomingus on olnud teile enesele kõige tähtsam?

Arvan, et minu sõjaromaanid on eelkõige romaanid inimeste tõe otsinguist ajaloo keerdkäikudes rõhuasetusega eetilistele ja maailmamõistmise küsimustele. Vähemasti niisuguse sihi olen endale kirjutamisel seadnud. Põlvkonna elukäik, kuhu mina kuulun, langeb suurte murrangute ajajärku. Me sündisime kas Esimese maailmasõja ajal või vahetult sellele järgnenud aastail ja kujunesime meheks Teise maailmasõja eelõhtul või ajal. Seda ühelt poolt. Teiselt poolt on see ajajärk olnud murranguline ühiskondlikus elus. Mina näiteks sündisin tsarismi ajal, minu esimestel eluaastatel toimusid Veebruari- ja Oktoobrirevolutsioon ning Kodusõda, koolis käisin ja oma töömeheteed alustasin kodanliku vabariigi tingimustes ja samas olingi neljakümnendate aastate revolutsiooniliste sündmuste keerises, mis muutis põhjani meie rahva elu. Nõukogude võimu kehtestamine ja Suur Isaamaasõda püstitasid iga tollal elanud eestlase ette küsimuse, missuguste jõududega liituda. On muidugi ka niisuguseid inimesi, kellel on ükskõik, missugune võim valitseb, peaasi, et teda ei segataks, peaasi, et tema saab elada oma kitsast eraelu, sageli jäävad nad aga just seetõttu ajaloo vekikivide vahele. Paljudel polnud kerge kohe õigele seisukohale jõuda, oma teed leida. Inimeste otsinguid komplitseerisid vead ja möödalaskmised, mida noor nõukogude võim ei suutnud vältida. Kas või ausate inimeste kergekäeline represseerimine, mida küllaltki ette tuli. Sõja algul kohtasin väga mitmesuguseid inimesi. Veendunud kommuniste ja nõukogude võimu omaks pidavaid tööinimesi, kes otsekohe tunnetasid vajadust võidelda hitlerlaste vastu, milleks paljud neist astusid võitlevaisse töölisüksustesse. Aga ka uue võimu vihaseid vastaseid, kes, maldamata oodata fašistlike vägede Eesti pinnale jõudmist, alustasid nõukogude aktivistidega arveteõiendamist, eelistades esialgu nende tulistamist metsa või võsa varjust. Niipea aga, kui Riia poolt hakkas kostma kahurikõminat, said nad julgust juurde ja püüdsid ette võtta suuremaid operatsioone, juhtus isegi mõne valla täitevkomitee ajutisi ülevõtmisi. Ent mitte vähe ei näinud ma ka ilma selge seisukohata inimesi, siia-sinna kõikujaid inimesi, kes ei teadnud, kelle poole hoida. Neid oli väga mitut masti, nii sotsiaalselt päritolult, elu ideaalidelt, hariduselt ja ealt. Seda ka mobiliseeritute, korpuse võitlejate hulgas. Nii et viimane suur sõda oli meie rahvale ka suureks otsingute ajaks. Olgu lisatud, et inimese arengu-, otsimis- ja kujunemisprobleemid on mu teostes ikka keskset kohal. Ka tänapäev on keeruliste otsingute ja kujunemiste aeg. Uue sotsialistliku elukorra kujunemine on ju läbi-lõhki pioneeritöö, tee, mida mööda inimkond pole varem astunud, siin ei lähe kõik hoopiski mitte libedalt. Ka arenenud sotsialismi ajajärgul, mille algusesse me oleme jõudnud, pole võõrad vastuolud, millest jagusaamine nõuab lakkamatuid otsinguid, seisukohavõtte, tulevikku vaatamist.

■ Tänavu möödub 40 aastat sõjavõidust. Missugusena näete meie ühiskonna ja kirjanduse üldist arengut selle aja jooksul?

Areng on olnud tohutu.

Ma ei hakka statistilisi andmeid tooma meie rahvamajanduse ja kultuurielu arengu kohta, need on üldteada. Puudutaksin ainult mõnd momenti mulle lähedasest elualast, ehitustegevusest. Eestis ei ole kunagi nõnda palju ehitatud kui nõukogude aastakümneil ja kuigi tööde kvaliteet on siiani pahatihti kehvapoolne, eriti elamute ja koolihoonete püstitamisel, oleks rumal mitte näha, kui palju on siin tehtud. Ent vähem tähtis pole see, et töö iseloom ja tööviis on juurteni muutunud. Kui mina kellut ja müürihaamrit peos hoidsin, vihtusime tööd murda ettevõtja või peremehe kasuks, nüüd töötatakse enda ja ühiskonna hüvanguks. Teiseks, siis kanti telliseid kitsega üles, lihaste jõul vinnati tööpaika trepiastmeid, liiva, palke, armatuurrauda, raudtalasid jne. Segu segati kohapeal ja käsitsi, alles kolmekümnendate aastate teisel poolel ilmusid suurematele ehitustele mördisegamismasinad ja väikesed, piiratud kandejõuga tõstukid. Alusmüüri ja keldri süvendid kaevati labidatega. Nüüd läheb muskli-rammu ehitustel mitu korda vähem vaja, kraanad, tõstukid, transportöörid, ekskavaatorid ning mitmesugused muud agregaadid ja seadmed teevad suure osa tööst. Sama pilti näeme kõigis rahvamajandusharudes ja transpordis, teeninduseski. Kõikjal. Muutunud on ka inimene ise. Ta teadmised on võrratult suuremad, ta on haritum, tal on laialdasemad vaimsed huvid, näiteks ta loeb palju enam, käib sagedamini teatris, külastab tihedamini kunstinäitusi ja muretseb ka endale koju kunstiesemeid. Jah, areng on olnud tohutu, väga kiire, aga ka vastuoluline. Me ei oska ikka veel täielikult kasutada sotsialistliku tootmise eeliseid, oma teaduslik-tehnilist potentsiaali, jätkame looduse reostamist ja raiskame hoolimatult ressursse, me ei oska olla tõelised peremehed omal maal, kitsa egoistliku mina huvid tõusevad nii mõnigi kord kõrgemale meie kõigi huvidest, ühishuvidest. Kulutame oma aega ja rikume oma tervist joomisega, oma vaba ajaga ei oska sageli urukalt ringi käia, oleskleme, sigatseme, huligaanitseme. Siinkohal ei saa ma lahti kiusatusest tsiteerida pikemalt Juri Andropovi artiklit:

«Reaalse sotsialismi ajalooline kogemused näitavad, et eraomanduslik «minu» muutumine ühiseks «meieks» ei ole lihtne asi. Pööret omandussuhetes ei saa sugugi taandada ühekordsele aktile, mille tulemusena põhitootmisvahendid muutuvad üldrahvalikuks omandiks. Saada peremeheõigused ja hakata tõeliseks, targaks, hoolsaks peremeheks ei ole kaugeltki üks ja seesama. Sotsialistliku revolutsiooni kordasaatnud rahval tuleb veel kaua koduneda kogu ühiskondliku rikkuse kõrgema ja jagamatu omaniku uue seisundiga, koduneda nii majanduslikult, poliitiliselt kui ka psühholoogiliselt, arendades kollektivistlikku teadvust ja käitumist. On ju sotsialistlikult kasvatatud vaid see inimene, keda ei jäta üksõikseks mitte ainult enda tööalased edusammud, heaolu ja autoriteet, vaid ka kaastöötajate ja töökollektiivi ettevõtmised, kogu meie maa ja kogu maailma töötajate huvid.

*Rääkides «minu» muutumisest «meieks» ei tohi unustada, et see on pikaajaline mitmekülgne protsess, mida ei või lihtsustada. Isegi siis, kui lõplikult kujunevad välja sotsialistlikud tootmissuhted, säilivad kellelgi ja reprodutseeruvad individualistlikud harjumused, püüd kasu lõigata teiste arvelt, ühiskonna arvelt.»**

Kuigi areng on olnud kõikidel elualadel kiire, on teha veel ääretult palju. Nii majanduslikus kui ka psühholoogilises mõttes. Ja kirjanduse ülesandeks on seda arengut kogu oma keerukuses ja vastuolulisuses peegeldada eesmärgiga toetada kogu kirega uut ja rünnata väsimatult vana, arengut pidurdavat. Eesti nõukogude kirjanduse potentsiaal on küllalt suur, et järjest mõjusamalt selle ülesande täitmisega hakkama saada.

Jah, sõjajärgseil aastail on sirgunud uued kirjanike põlvkonnad ja kindlustunud loomult uus, nõukogulik kirjandus. Selle kirjanduse juured ulatuvad eelmiste aegade kirjandusse, Kreutzwaldi ja Koidula, Vilde ja Tammsaare, Suitsu ja Underi kirjandusse, kõik parem mineviku kirjandusest leiab nii või teisiti edasiarendamist tänase päeva kirjanduses. Tagasi vaadates möödunule tuleb tunnistada, et meie nõukogude kirjanduse areng pole läinud ludinal, aina ülespoole, ikka kõrgemale. See on arenenud üpris vastuoluliselt. Meenutaksin üksnes vulgaarsotsioloogia ja dogmatismi vihast sõjakust, mis pidurdas kirjanduse arengut ja sünnitas vesivõsusid. Kuigi oleme tänapäevaks uue nõukogude kirjanduse lapsehaigused ära põdenud, ei ole nüüdki välistatud vastuoluliste seisukohtade kokkupõrked. Võib täheldada nii dogmatismi uusi ilminguid kui ka revisionistlikke katseid «ületada» nõukogude kirjanduse «maailmavaatelist piiratust». Äärmused toidavad ikka teineteist. On toimunud ja toimub edaspidigi erinevate laadide ja stiilivoolude kokkupõrkeid, mis käib ju kaasas arenguga. Aga hea on märkida, et meie kirjandus on loojate ealt ja loomenatuurilt, ainestikult ja probleemistikult, laadidelt ja vormikasutuselt mitmekesine kirjandus, milles lööb tugevalt aja pulss. Näiteks parteilistel foorumitel ja dokumentides räägime praegu palju sotsiaalsest arengust, seehulgas sotsiaalsest õiglusest, mõistame hukka upsakust, ahnitsemist, ametiseisundi kuritarvitamist, joomist, üldsuse huvidele käegalöömist, tarbijamentaliteedi vohamist jne., kirjandus hakkas neist asjust ammu häirekella lööma. Kahju ainult, et kriitilise paatosega pole sammu pidanud uute, positiivsete algete toetamise paatos.

Ma söandaksin öelda, et eesti nõukogude kirjanduse hiilgavamad ajad on alles ees, ajad, mil ilmub rohkem kui praegu suure filosoofilise ja kunstilise üldistusjõuga, elumahladest tulvil teoseid.

■ Mida peate praegu probleemiks nr. 1 inimkonna elus?

Rahu. Võitlust tuumakatastroofi vältimise eest. Siin ei saa ükski inimene erapooletuks ja kõrvaltvaatajaks jääda. See on meie igaühe elu ja surma küsimus. Elu maakerale püsimajäämise küsimus.

■ Olete olnud aastaid juhtival tööl nii toimetajana kui ka Kirjanike Liidu juhina. Millised omadused peavad olema heal juhil?

Minu tegevus nii toimetajana kui ka Kirjanike Liidu juhatuse sekretärina ja esimehena on olnud väga spetsiifiline, seepärast ei julge ma juhiomadustest üldisemalt rääkida. Minu kogemused on selleks liiga kitsapiirilised, fantaasiamängu ei tahaks mängida. Mis puutub töösse meie loomingulise liidu juhatuses ja kirjandusajakirja toimetuses, siis on selles mõndagi ühist. Kirjanike Liidu töötajad ja toimetajad peaksid olema põhimõttekindlad ja tolerantsed inimesed. Põhimõttekindlad nõukogude kirjanduse põhiolemusele võõraste ja vaenulike nähtuste ja seisukohtade suhtes ning tolerantsed eri laadide, stiilide ja vormide suhtes. Nad peaksid mõistma sügavalt kirjanduse kui kunsti olemust, oskama näha uusi, tärkavaid andeid ja toetama neid. Ja veel palju muid omadusi, näiteks nad peaksid tahtma ja oskama suhelda autorite ja kolleegidega, neil peab jätkuma kannatlikkust murede ärakuulamisel ja soovi vajaduse korral abivajajat aidata. Kõige võõram on nende jaoks ametnikumentaliteet, administratiivvahendid kirjanduselu korraldamisel tulu ei too. Hea oleks, kui nende omadustega, mida minul piisavalt pole olnud, liituks veel hingeline soojus ja osavõtlikkus. Ja muidugi visadus ning järjekindlus kirjanduse huvide eest seismisel.

■ Mis teid meie ühiskonna elus praegu kõige enam rõõmustab ja mis murelikuks teeb?

Kõige enam rõõmustab järjekindlus, millega meie partei on asunud majanduslikus ja sotsiaal-kultuurilises elus esinevaid puudusi ja kitsaskohti avastama ning kõrvaldama. Seda esiteks. Ja teiseks — uute, teovõimeliste võlvkondade esilekerkimine, kes vaatavad maailma lahtiste silmadega ja tunnevad kutsumust elu arengut edasi viia.

Kõige murelikumaks teevad niisugused nähtused nagu hoolimatu suhtumine loodusesse ja ka kaaskodanikesse, kes pole just head sõbrad, arutu joomine, perekondade progresseeruv lagunemine, vaimsetesse väärtustesse ükskõikne suhtumine, vähene hariduse hindamine teatud osa noorte hulgas, hingehariduse madalseis nii mõnelgi ametimehel, teine kord üsna kõrgel troonival, «minu» prevaleerimine «meie» ees, mis kahanemise asemel näib kasvavat.

■ Missugused kolm suurt soovi võtate kaasa uude aastasse?

1. Et rahu säiliks ja tugevneks.

2. Et igaühel tugevneks peremehetunne ühiste asjade eest.

3. Et meie, kirjanikud, kirjutaksime järjest elulisematel teemadel järjest sügavamini ja kunstiliselt haaravamalt.

---

* J. Andropov. «Karl Marxi õpetus ja mõningaid sotsialistliku ülesehitustöö küsimusi NSV Liidus». «Eesti Kommunist» 1983, nr. 4, lk-d 3—4.

KAKS KÜSIMUST LAUREAATIDELE

1. Teie suurim kultuurielamus läinud aastal?
2. Uusaastasoov?

VALTER HEUER:

1. *Võrratu prantsuse ajaloolane Marc Bloch ütleb: «Kui ma oleksin antikvaar, paneksin tähele üksnes vanu asju. Ent ma olen ajaloolane, sellepärast armastan elu.» Malekommentaator on küll ainult hädaabi-ajaloolane, aga sellest, mis ümberringi vohab, see kisub tedagi tohutu jõuga ligi. Sealsamas ei näe ma mingit vahet tänase või mõne ammu hääbunud päeva vahel. Minevik räägib ju alati olevikule ja tulevikule. Minu kultuurielamused piirduvad põhiliselt raamatutega. Selles mõttes oli kingituseks möödunud aastal ilmunud Juri Trifonovi «Kannatamatusest». Vahel tundub, et ajalooteemadel kirjutavad mingid kõikemõistvad väljarääkivad Lukad, kes õigustavad võimu üleolekut vaimust. Trifonovi mõrkjas tõeotsimine ei taha sellega leppida. Jutt käib Željabovist ja tema kaaslastest, kuid halastamatud küsimused on nagu sulle endale sihitud.*

2. *Uuelt aastalt ootaksin üht eesti romaani, kus ei figureeriks üksnes valutava liigesega meeskodanikud ja frigiidselt unelevad daamid.*

JÜRI KUUSKEMAA:

Hävingute kiuste kõrgub tornikiiver taas vanalinna kohal, mänglev ja sööstukas. Uhivastne on ometi ajalooline, toob ta kolmandas taassünnis meieni 1695. aasta torniehitajate sõnumi. Valulapsena on ta armsaim kõigist Tallinna tornidest. Uus krohvivaap, mis kiviosa liigendust võimendab, kaotab viimasedki jäljed hiljutisest invaliidsusest.

Hoone ümbert on kadunud remondiplangud, kraavid, mullahunnikud. Iga huviline võib nüüd põhjaeeskoja raske tammeukse kaudu siseneda. Kes toonust tõstma suurejooneliste gooti interjööridest. Kes mediteerima elu hapruse ja järjepidevuse üle «Surmatantsu» ees. Kes imestlema kunagiste altarite pühakulugude rüüs avalduvat keskaegse elu tõelust ja õndsuseihaldust. Kes nautima vana kunsti vormide ja värvide lummust. Paljud lootuses kuulda 4508 orelivile sisendavat hüüdu.

Niguliste on saanud muuseumiks, mis teeb au meistritele seitsmest ja poolest sajandist. Siit kiirgab vastu ka meie kaasaegsete töö ja armastus, tuhandete osavõtlikkus. Kandugu selle järelkaja edasi vanalinna väärtustele, mis alles ootavad oma taas- või ümbersündi.

ARNO KÖÖRNA:

1. *Ei ole aega tuhnida kunstielu mälukroonikas. Hetkeliselt meenub üllatav professionaalsuse ja looduslapseliku talendi ühtesulamine Kristina Orbakaitės filmis «Hernehirmutis».*

Meelelahutuslikult poolelt meenub uus kompositsioon Madame Tussaud' vahakujude muuseumis Londonis, mis kujutab väsinud külastajat, ja muusikal «Singin' in the Rain» Londoni Palladiumis Tommy Steele'iga peaosas.

2. *Soovin keskmise kultuuritaseme (incl. nii kunstilise kui ka ühiskondlik-poliitilise) tõusu Maarjamaal. See võiks toimuda individuaalsete väärtushinnangute massilise nõudlikumaks muutumisega ja mitte lameda keskmise vohamise arvel.*

ANDRES LANGEMETS:

1. *Ühe aastalõpupäeva pärastlõunases videvikus, meeles mõlkumas ka toimetuse küsimus, jalutasin Metsakalmistule. Tahtsin näha Vilen Künnapu kavandatud memoriaali. Läksin mööda tuttavaid teid, mis vabalt, kindlalt ja kuidagi loomulikult hargnesid paljude igaveste kodude vahel siiasinna. Ja siis äkki oli mu ees — jah, mitte memoriaal, vaid pigem lihtsamalt kalm, ühiskalm või isegi kalme: loomulik ja suursugune mälestis, inimmõõduliseks töödeldud ruum ja üleajaliselt ülev vorm. Üksainus pilgutäis Õhtumaa vaimu algusest ja püsimisest, antiikne sammas ja klassikaline karniis, ning sellessamas pilgutäies ka osake Õhtumaa ajalugu — purustatud sammas ja alasti müür. Elav kultuur ja elavate kunsi mõrvatute ühishaual. Kuid mind vapustasid detailid, õigemini see, et need polnud seal vist juhuslikult: tagaseina vasakul poolel, otse karniisi all graniiditahukas looklemas elusoonekestena paar valget kivilõime, kaarniši kaks keskmist lihvitud plokki tule kohal üsna veidi teistest punakamad, ehkki tuli ise parajasti ei põlenud.*

Jalutasin kabeli poole tagasi, ikka neidsamu teid mööda ja siis äkki mõtlesin alles ehitatava Lasnamäe tänavatele. Jah, mitte paljukirutud majadele, mida pole projekteerinud mitte niivõrd arhitektid, kuivõrd konkreetsed sotsiaalsed vajadused ja tingimused. Mõtlesin just nimelt tänavatele, neile uhiuutele kitsastele ja absurdsuseni keerulistele labürintidele, mille siiski on keegi tühjale paberile ja lagedale süütule paepealsele kavandanud. Tahaksin teada, kuidas ühte ja samasse aastasse, ühte aega ja kohta mahuvad korraga ära nii loomulikud rajad surnuaial kui ebaloomulikud rägastikud elurajoonides. Loomulik kunst seal, kus teda piiravad keskkond ja traditsioon, ja ebaloomulik monstrum seal, kus kujundajal täielik voli. Selle vastuolu võimalikkuses on vähe kunsti-, aga seda enam eluelamust.

2. *Ei tea, kas sooviksin, aga peaksin vist soovima küll, et juhinduksin edaspidi vähem oma karakterist ja rohkem näiteks Zenoni õpetusest, stoa'st. Kuni see aga nii veel pole, võin ägedagi tooniga küsida: kuidas on võimalik, et meie ühiskonnas, kus kunsti- ja kirjandusteadust ning kriitikat on alati peetud ideoloogilise kasvatuse ja rahvahulkade kultuurilise harimise oluliseks vahendiks, on äkki seda kõike mõne raamatukaubastaja merkantiilsete kaalutluste põhjal hakatud pidama väheminevaks turukaubaks, mida kohe lettidelt ära ei haarata, mis ei vääri üldrahvalikku tiraaži või üldsegi trükkimist? Kirjanike Liidu kriitikakomisjonilt küsiti, kui paljude kriitikaraamatute läbimüügi suudab see oma jõududega garanteerida. Kirjastuse prospektis on kogu kirjandusteadus viidud ettetellitava spetsiaalkirjanduse alla. Jne. jne. Kuidas saab tekitada niisuguse olukorra, et ideoloogia ja kultuur muutuvad defitsiitseks kaubaartikliks. Arvan, et see arusaamatu seis tuleb kiires korras ära muuta. Veelgi enam, isikud, kelle otsuste läbi niisugune olukord on sündinud, tuleb ilmtingimata välja selgitada ja ühiskondlikule vastutusele võtta. Kui me seda ei tee, üllatab ehk uus aasta taas mõne analoogse merkantilismifaktiga.*

HEINRICH LAUL:

1. *Mul on olnud 1984. aastal suhteliselt vähe kunstielamusi, suurem osa aastast kulus raskele haigusele.*

Siiski — onkoloogiadispanseris lugesin läbi 4 köidet saksakeelsest kuuekõitelisest suurteosest «Jutustused 1001 ööst», milleks ma varem kunagi ei leidnud aega.

Kui ma tervenenuna koju tulin, märkasin eneses suurt muusikanälga: terve esimese nädala kodus veetsin ma grammofoni juures ja kuulasin tõsist sümfoonilist muusikat.

Need ongi minu suuremad kunstielamused, kui siia juurde arvata veel õnnestunud operatsioon (mis ka on kunstiteos).

2. *Ma soovin, et kõigil minu tuttavatel täituksid nende mõistlikud soovid, et õnnestuksid kõik nende vajalikud ettevõtmised ja et säiliks eluks vajalik keskkond. Selleks kõigeks on vaja, et rahu valitseks nii taevas kui maa peal. Kuid praegu käib maailmas vähemalt seitse sõda, kus inimese tapjale riputatakse rinda aumärke, sageli usuliste õnnistuste ja hümnide saatel. Soovin, et ka need sõjad lõpeksid.*

LEENU SIIMISKER:

Oma kõige suurema kunstilise elamuse fikseerimiseks olen küllaltki ebasoodsas olukorras, kuna just 1984. aastal on mu osasaamisvõimalused vabariigi kunstielust olnud tavalisest piiratumad: ligemale neljandiku aastast olen pidanud mööda saatma koduses arestis. Teiseks on mu kriteeriumides toimunud mingi märgatav hinnaalanduslik nihe. Kui kunagi andis tõeliselt eheda kunstilise elamuse mõni harv elamustihe luuletus või mõne vaieldamatult andeka prosaisti teos, siis nüüd olen võimeline naudinguga lugema hoopiski mitte kunstilisusele pretendeerivat teksti, peaasi kui kirjapanduga kaasneb elava, mõtleva ja tundva inimese ligioleku tunne.

1984. aastal ümbritsesid mind 1905. aasta inimesed: ajakirjanikud, sündmuses osalenud oma mälestustega, ajaloolased — sündmuste uurijad, interpreedid. Sellise «liitsilma» võimendusel püüdsin taas kord süveneda meile kõigile hästi tuntud «Tõe ja õiguse» III osasse. Ning sel puhul ongi võimalik kõnelda sellest eriliselt meeldivast uurijaelamusest, kui sa äkki hakkad nägema seda, mida varem pole osanud tähele panna, kui rikas raamat muutub selgemaks, läbipaistvamaks nii oma poliitilise positsiooni, filosoofilise mõtte, ajaloolise sisu, esteetiliste iseärasuste poolest.

(Lugeja ei pea analoogilise elamuse saamiseks sugugi nii pikka teekonda ette võtma: piisab isegi sellest, kui head raamatut nii 7 kuni 10-aastase intervalli järel uuesti lugeda. Usutagu, see on õnnestav retk iseenda ja loetava autori tundmaõppimiseks, täiesti avastusliku elamuse saamiseks.)

Kujutava kunsti vallas kujunes meil Tartus eriti rõõmsaks aasta lõpp, mil suurt kunstilist naudingut pakkusid kolm personaalnäitust: vanameister Nikolai Triik, Silvia Jõgever ja Kalju Põllu. Viimase «Kuu vikerkaarega» puudutas nii hella ja kauget mälestuste kihistust, et röövis südame.

2. *Soovin, et uuel aastal hakkaks meie rahva eneseteadvuses toimuma selline kvalitatiivne nihe, et meie rahvuslikuks visiitkaardiks kujuneks jõuka elu oaside kõrval, millele oleme uhked ja kuhu tavatseme viia ka oma külalisi (Kirovi-nim. kalurikolhoos), need väärtused, mida koi ega rooste ei riku. Selliste hulka kuuluvad vääramatult õigete ajalooliste kogemuste põhjal vaimsed väärtused, eeskätt kirjandus ja kunst. Nad on ikka oma arengus üksteist toetanud ja kogu rahvast edasi viinud. Hetkel seisame aga piinliku olukorra ees: nii meie kadestamisväärselt rikas etnograafiline pärand kui ka tõelist imetlust pälviv professionaalne kunst on suures osas rahva jaoks surnud kapital, sest me oleme sunnitud seda hoidma sukasääres.*

1985. aastalt aga soovin, et oma uksed avaks väike «Vanemuine» või Tartu kultuurielus jätkub pöördumatult mudilastumise protsess. Sest usutagu, sellises õppiva nooruse linnas, sellise haritlaste kontsentratsiooniga linnas nagu Tartu ei piisa ühestainsast ammu mängitavast teatrietendusest ja ühest tantsuõhtust kohalikus tillukeses kultuurimajas, millega enamasti piirdubki Tartu praegune igaõhtune kultuuriafišš.

Ja muidugi soovin ma eesti kirjanikele, kriitikutele, kirjandusteadlastele andekat mõtterikast sulejooksu! Kivi kotti kogu meie loovale intelligentsile, kogu meie tublile rahvale!

AIGAR VAHEMETSA:

1. *Kunstielamus on sügavalt isklik, intiimne nähtus. Miks midagi meeldib, vapustab või paneb nõrdima, tuleneb inimesest endast, tema subjektiivse elutunnetuse ja eluloo ainuomasest eripärast. Kui see oleks teisiti, poleks kunsti vaja. 1984. aastal sain kõige suurema elamuse režissöör Olav Neulandi (stsenarist Teet Kallas) filmist «Reekviem», paradoksaalsest, vastuolulisest, nägemuslikust teosest. Võib-olla ka seepärast, et kukkusin ootamatult sellesse filmi endale täiesti uudses näitleja rollis, mis andis võimaluse näha ja tunnetada filmi loomist seest- ja väljastpoolt kõikides loomingulise valu staadiumides.*

2. *Algaval aastal tahaks näha, kuulda ja lugeda rohkem selliseid uudisteoseid, mis haaravad julgemalt inimese probleeme, mis tungivad meie organismi sinna piirkonda, mida vanasti nimetati hingeks, meie olemuse keskmesse, meie tõelisse minasse, selliseid nagu Kruusvalli—Mikiveri «Pilvede värvid», Trifonovi «Kannatamatus», Bõkavi «Minna ja jääda tulemata»...*

MERIKE VAITMAA:

1. *Elamuste hindamine, et mõnda välja valida (suur, keskmine, alamõõduline...) on kuidagi piinlik tegevus. Teiselt poolt — kena, kui vahel küsitakse, sest visa käibearvamuse kohaselt ei tunne kaunitest kunstidest sõnadetegijad ise üldse kunsti vahetut mõju, teadmine ja analüüsimine takistavat. Ei ole seda märganud enda ega kolleegide juures, enamasti on sedapidi, et just midagi, mis kaasa tõmbab, puudutab, tahetakse lähemalt tundma õppida (iseasi, et kui siis tulemuseks on mõni kirjatükk, ei tohi oma elamusi lugejale lausa pähe määrida ja õiget kraadi leida on raske, kõiki rahuldavat — võimatu). Seniajani saan kõige enam elamusi muusikast. Praegu nimetaksin ainult üht päris värsket: Heliplaadistuudio juubelikontserdil esitas Filharmoonia Kammerkoor Bachi üliraske kahekoori-moteti niisuguse muusikalise ja tehnilise vabadusega, nagu laulaks K. A. Hermanni. Sellist Bachi pole neilt varem kuulnud.*

Muudelt aladelt — näiteks Ingmar Bergmani «Fanny ja Alexander», Paul-Eerik Rummo luuletused «Loomingus», Ken Kesey' romaan «Lend üle käopesa», mitme kunstniku personaalnäitused, viimati Naima Neidre oma. Boriss Bernšteini «Peeter Ulas», Tiina jaluletõusmise steen «Armastuses ja surmas».

2. *Et oleks võimalikult vähe asjatuid ootamisi.*

JUHAN VIIDING:

1. *Ei tea (veel).*
2. *Tervist kõigile.*

ANU RAUD

Kevadet oodates möödub vägagi suur osa inimese elust. Teda hakatakse ootama juba sügisel, pööripäeval päris pööraselt, kukesammu haaval saadakse talle lähemale. Suur osa ootamisetööd tundub tehtud olevat märtsi esimestel päevadel, kui truu linnalind musträstas mõnel õhetaval õhtul oma esimese kõlava kevadviisi maha laulab.

Laul tuletab meelde, et natuke veel ja juba saame emakese maa lume alt kätte kündmiseks, kobestamiseks, kaevamiseks ja kasvatamiseks. Teadagi, et varsti on ka lõokesed taeva all. Kõik elusad muutuvad siis elavamaks. Raske talvemantel pannakse järgmiseks talveks tallele, rõõmsalt ja kergema riidega minnakse ilma mööda kõndima. Talvepeidikust aetakse välja palju autosid, mootorrattaid ja jalgrattaid. Kiputakse kõndima või sõitma sinna, kust on loota päikesepoolset kulumätast esimeste sinililledega, et näha tõeliste kevadesilmade avanemist.

Sellelgi perel sõitmisetuhin sees. Kuhu minna? Kurgjale, Hüpassaarde? Ei. Täna tahaks kusagile pilvepiiri maile. Läheme Lõhavere linnamäele. Kõrgemale, päikesele ja taevale lähemale. Mina kännu kuningas, sina maa mardikas, mina kännu kuningas, sina... Justnimelt sinna, väga muistsesse paika tahaks täna. Sinna, kus justkui annaks ronida elatud elude, olude, aja- ja ajaloo nõlva pidi laudlameda linnamäe pinnale. Täna tahaks kõrgele kõndimisega endale kätte võita avar vaade oma maa kevadiste metsade ja põldude peale, tahaks näha all oru põhjas Putke oja vilkuvat peegellinti.

Mõeldud-tehtud. Autole hääled sisse ja muudkui mööda kevadtuultest kuivaks puhutud asfalti Suure-Jaani poole. Autogi jookseb nobedasti kui mullikas karjalaskepäeval. Sinitaevas mõne kerge kevadise pilverünkaga, paisunud pungadest paljuvärviline võsa ja kasesalu. Kuused on lumeraskusest längus oksad vabaks saanud ja kõrgemale kikitanud.

Linnamägi... Suur, salapärane, päratult eakas ja püha paik. Linnamäed on inimesi aastasadu muistelugusid jutustama pannud. Oleme kuulnud mägedesse maetud kuldorelitest ja rahapadadest, põhjatutest allikatest, endiste asukate vaimudest, kes end aeg-ajalt mäenõlval magavaile karjustele ilmutavad. Neid paiku on austatud ja kardetud. Linnamäed kui kindlusekantsid võõra vallutaja vastu, siin on viimse vee- ja veretilgani vastu pandud. Mida on linnamägedest leitud? Söestunud ja poolpõlenud palgijuppe, potikilde, münte, ehteid ja tööriistu — ammuse elamise märke.

Kõnnime täna sinna kõrgele. Neli keskmiselt eakat ja üks laps, üks säluke teiste seas. Kui vallapääsenud vasikas silkab poisike siksakpistes mööda mäekülge. Terve nõlv saab ta sammudest nõelutud, jalajälgedest läbi tikitud, samal ajal kui lapsevanemad ja tädid aegapidi ja ähkides mäkke rügavad. Varakevad. Keha pole veel aiatöö karastust saanud. Asja talveunest ärganud vana looma kondid on kanged, ristluud tuimad ja süda ei kannata ronimise koormust. Kui puhkaks poolel mäel, tõmbaks hinge ja jälgiks salamahti poisikest...

Mõni päev veel ja aeg lööb su eanumbrile esimese nulli taha. Poiss, see on su kevadine eksam sinitaeva silma all, päike on pealtnägija ja sa vastad linnamäe vaimudele. Sinu aasta saab otsa ja algab uus. Oled sa kübeke targemaks saanud? Mida enamat ühelt aastalt lapse jaoks tahta. Kas tardud sa hetkeks kevade ilust? Kas märkad midagi maadligi ja kaugemal? Tuleb sulle ka meelde mõni jutustatud linnamäe lugu? Käib su peanupust läbi mõni tõhusam mõte? Või vehid ehk tühja — mõtlemata, nägemata, kuulmata, tundmata?

Seal ta jookseb, seal ta kõnnib kõrgemale. Poisike on peaaegu mäe ülemisel murdejoonel, linnamäe lae lähedal, kui talle üks eakas mees vastu astub. Nende pilgud kohtuvad. Pikast mõtlemisest selgeks settinud, sügav ja inimsoe silmavaade ning lapse sinirohelised lihtsalt säravad, veel vähe näinud, kuid uudishimulikud suured silmad. Poiss tardub hetkeks, jääb kivikujuna kohale. Siis sööstab allapoole, meile vastu. Ta tuleb tulistjalu, kuigi ka kannapidurid on järsu laskumise juures abiks. Justkui äratehtud olemisega, ähmi täis ja õnnelik ühteaegu, kilkab ta ühe hingetõmbega: «Kuningas elab, kuningas elab! Ma nägin linnamäe kuningat!»

Õige mu poiss, ära tundsid. Midagi muinasloost ja midagi tõelisest. Austus, aukartus ja lugupidamine õige vastu on sinus sündinud. Tegelikult ja nägupidi tundsime ära ta meie, sinu ema ja isa. Tundsime ära selle targa auväärse mehe, õpetajate õpetaja, kunagise kõigi koolipoiste kuninga, kes on tänasel kaunil kevadpäeval võib-olla et oma lapsepõlve mängu- ja mälestustemäele kõndinud. All autot ei paista. Kuningas vist tuli bussiga.

Rõõm lapsest, et ta oskas kuningaks arvata meest, kes on õppinud tõe ja õiguse teadust, mõistab keeli ja oskab orelit mängida, hoiab ja kaitseb loodust, kelle süda on suureks ja hing avaraks kasvanud.

Et sinusse natukenegi saaks seda sorti kuningat. Maailm on täis muusikat, kui kuulata suudad, värvide värelust, kui sinust vaatajat on. Luule lendab ja liigub. On tarvis ainult talle lähedale jõuda. Et sa räägiksid tõtt ja ainult tõtt. Peab palju märkama, enese ümber peaaegu kõike tähele panema. Et sa ei jätaks ühtki looma joomata. Et sa õpiksid õppima, tööd tegema ja maailma asjade peale mõtlema, et tõde jõudu juurde saaks, armastus kasvaks, süda suuremaks ning hing avaramaks muutuksid, et silmad saaksid nägijamaks, kõrvad kuuljamaks, mõistus mõistvamaks.

Ka mäest alla minnes jooksis poiss meist kaugele ette. Kui me talle järele jõudsime, ujutas ta Putke ojas puukooretükikest ning ümises: «Üks laevuke läks üle vee, läks üle vee ja lainete. Üks laevuke läks üle vee...»

KIRJANDUS-KOMMENTAAR

DETSEMBER

Teisel pool Rostovi lendlesid pääsukesed, noore Puhhovi meelislinnud, kuid tema mõtles: ma teid kuradeid küll näinud, oleks veel et miski muu asi lendaks, aga — vanad tuttavad linnud.

A. Platonov

Nii palju on nurisetud ja virisetud, et ära tüütab. Kas meil oli halb kirjandusaasta? No ei! See oli küll harjumatute tunnuste ja ilmingutega, ent mitte halb. Kirjandust, mida inglased nimetavad kokkuvõtlikult non-fiction, *nimetatakse meil mitut moodi. Sinna alla kuulub otsapidi dokumentalistika, publitsistika, memuaristika ja ühteist muudki.*

Aga mis jaatuse kaudu ebamääraseks jääb, see selgub eituse abil. Öelgem siis, et meil oli silmapaistev kirjandusaasta, mis ei puudutanud oma silmapaistvusega kogu kirjanduselu. Ühest-teisest raamatust ja autorist on juba juttu olnud, ärgem neid korrakem. Aga nimetamata on kaks tippteost. Lennart Mere «Hõbevalgem» («Eesti Raamat») ja Ülo Tuuliku «Kõrge taevas» («Looming»). Aasta, mis annab kaks nii autorilähedast ja silmapaistvat reisikirja, on dokumentalistika-aasta.

Kuid selline rivi: A. Alliksaare «Väike luuleraamat», M. Underi «Mu süda laulab» teine trükk, K. Ristikivi «Tuli ja raud» ning «Õige mehe koda». A. H. Tammsaare «Teoste» 10., 11. ja 12. köide. Pole põhjust kahelda, et tegemist on tähelepanuväärsete kordustrükkide aastaga.

A. Kaalepi «Maavallast ja maailmakirjandusest» oli juba kõne all. Pangem see nüüd paari H. Runneli teosega «Ei hõbedat, kulda» ja me võime öelda, et läinud aasta tegi meid rikkamaks kahe väga väärtusliku kirjandusvaatluse-raamatuga.

Ja pole seegi veel kõik. Meelsasti liidab siinkirjutaja ühte gruppi sellised teosed: «Eesti kirjanduse ajalugu» IV köide, 2. raamat; «Tuhat üks ööd» I; «Renessansi kirjanduse antoloogia». Neilgi on meie kirjanduses tähtis koht. Grupi tänavuseks ühisnimetajaks olgu «pikisilmi oodatud». Nii et tegemist oli ka mõnede ammuste lootuste täitumise aastaga.

Mis muidugi süütab aina uusi lootusi.

Kuid kokkuvõtteid tehes tunneb inimlikult egotsentriline kommentaator, asunud juba kord eitades jaatama, tugevat tungi lohutada ka neid rohkearvulisi instantse ning eraisikuid, kes läinud aasta vältel tema kommentaaridele reageerisid või muidu agaralt kirjanduselust osa võtsid.

Niisiis:

Ei maksa uskuda, et kirjastustegevus lonkab. Kõik probleemid on tegelikult lahendatud. Vahepeal liikuma läinud jutud olid halbade kirjanike pahatahtlik väljamõeldis.

Ei maksa arvata, et koolides kantseliiti kuuleb. Kantseliit kui sõna ja kui nähtus on joodikutest intelligentide paheline mõttesünnitis, millel tegeliku eluga mingit kokkupuudet pole.

Ei tasu arvata, et teised ametkonnad Kirjanike Liitu kui sellist või lihtsalt kirjanikke eluvõõrasteks peavad ning aidata ei taha. Linnavalitsuse ja majavalitsuse, ehitus- ja kaubandusorganisatsioonide permanentse heatahtlikkuse eest on palutud kaitset isegi kõrgemalseisvatelt organitelt. Kuid lahkus ei lõpe!

Ei vasta tõele, et kirjanikud on rikkad. Nad on tegelikult väga rikkad, aga sellest ei maksa nii kõva häälega pasundada!

Ei vasta tõele, et eesti kirjandus on elus. Kui poleks toimetajaid, keelekorraldajaid, trükkaleid, raamatusõpru, kirjandusõhtute publikut, kunstiklubi šveitserit, lederiini, köidet nr. 2 ja trükipaberit nr. 1, siis oleks eesti kirjandus ammu välja surnud.

Ehk sureks praegugi kõigest hoolimata, aga seda loomulikku lõppu takistavad veel ainult mõned vastutustundetud Kirjanike Liidu ametnikud (Harju t. 1, II korrus), kes administratiivsete vahendite kuritarvitamise teel takistavad talentide äravoolu kirjandusest. Loodame, et uus aasta sellelegi korralagedusele lõpu teeb.

MIS ON VALMIS, TEOKSIL, KAVAS?

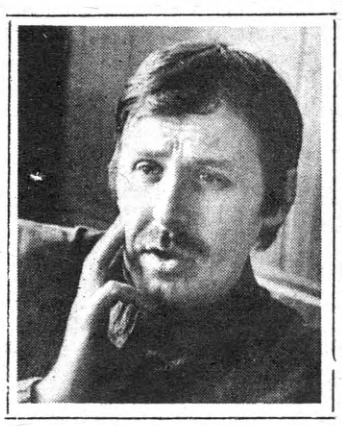

AARNE PUU elab Krakovis juba üle kümne aasta, on lõpetanud poola filoloogina ka sealse ülikooli ning kujunenud nüüdseks viljakaks eesti kirjanduse tõlkijaks poola keelde. Tõsi, tema seni ilmunud tõlkeraamatute nimekiri pole veel kuigi pikk, see-eest on codata mitut mahukat teost kõige lähemas tulevikus. A. Puu on selleski mõttes eesti kirjanduse oluline esindaja Poolas, et ta tõlgib niihästi proosat kui ka luulet. Nii on talt ilmunud omaette raamatutena V. Vahingu jutustus «Sina» ja P.-E. Rummo luulevalimik, E. Niidu «Pille-Riini lood» ja H. Männi «Koer taskus». Möödunud aasta lõpul lisandus neile eesti noorema prooza valik «Kuradi armuke», mille aluseks on kuus aastat tagasi Eestis avaldatud «Эстонская молодая проза» ja millest üksikuid palasid on juba ka perioodikasse jõudnud.

Töömahukaks kujunes A. Puule Fr. Tuglase novellikogu «Maailma lõpus» tõlkimine. Nüüd on selle umbes 15-poognase raamatu käsikiri siiski valmis, toimetatud ja trükikotta saadetud. Valik sisaldab kaksteist novelli kirjaniku loomingu paremikust ja see ilmub esinduslikus klassikalise kirjanduse sarjas, kus on avaldatud muu hulgas Dostojevski, Kuprini, L. Tolstoi teoseid. Valimik ilmub Fr. Tuglase 100. sünniaastapäevaks, võib-olla isegi varem.

Lõpetamisel on nelja eesti luuletaja ühine kogumik, mille A. Puu tõlgib koos J. Litwiniukiga, keda Eestis varasematest aegadest tuntakse kui A. H. Tammsaare «Põrgupõhja uue Vanapagana» vahendajat poola keelde. A. Puult ilmuvad selles valimikus A. Alliksaare ja J. Kaplinski luuletuste tõlkeid.

Töös on ka 10—12-poognane A. Valtoni novellikogu, järgmiseks tõlketööks saab nähtavasti M. Undi romaan «Sügisball».

Estica

■ Gruusia kirjanduslik nädalaleht «Literaturuli Sakartvelo» avaldas selle aasta 43. numbris Mihkel Muti novelli «Lõunasöök Vulffide juures». Loo on tõlkinud Mamuka Tsetshladze.

HISPAANIA CERVANTESE PREEMIA 1984

Cervantese preemia, millega Hispaania kultuuriministeerium igal aastal pärgab koguloomingu eest üht hispaania keeles kirjutavat autorit, anti 1984. aastal Ernesto Sábatole, argentiina romaanikirjanikule ja esseistile, kelle esikromaan «Tunnel» (1948) on tõlgitud ka eesti keelde. Sábato vastseim raamat kannab pealkirja «Ei iialgi enam». See on publitsistlik teos, kus autor dokumenteerib ja paljastab Argentinas sõjaväelise diktatuuri aastatel võimude poolt eraisikute vastu toimepandud kuritegusid.

RAHVUSLIK KIRJANDUSAUHIND

1984. a. Hispaania rahvuslik kirjandusauhind anti romaani- ja novellikirjanikule Camilo José Celale (s. 1916) romaani eest «Masurka kahele surnule» (1983). Teoses kirjeldab Cela kodusõja taustal oma sünnimaa Galicia tegelikkust. Teeneka kirjaniku varasematest teostest on kuulsaimad romaanid «Pascual Duarte perekond» (1942), «Taru» (1951) ja «San Camilo, 1936» (1969).

KAHE NAISKIRJANIKU KOHTUMINE PÄRNU ÄÄRELINNAS

M. UNDI «VAIMUDE TUND JANNSENI TÄNAVAL»

Pärnus Ülejõel Haapsalu maanteele viiva Jannseni (endise Silla) tänava ääres asub madal puumaja, mis olevat 134 aastat vana. Ehitise eakaaslased on läinud kõige kaduva teed, ent mainitud maja seina ehib tahvel teatega, et siin asub L. Koidula muuseum. Inimesed astuvad ahtast uksest sisse, vaatlevad pleekinud kirjalehti, vanu raamatuid ja pilte, kujutlevad end vanamoodsa mööbli keskel möödunud sajandisse. Mõnel päeval ja õhtul koguneb siia aga summas inimesi, sest kunagises klassitoas toimuvad oktoobrikuust alates etendused pealkirjaga «Vaimude tund Jannseni tänaval».

Publik ootab madalas klassitoas pikkadel puupinkidel istudes, Muuseumitöötaja (seda rolli täidab Pärnu teatri näitleja Rein Laos) korraldab midagi laua juures. Akendel on ees tumedad eesriided, tuhm valgustus, vaikne muusika. Nägemused möödanikust võiksid ilmuda. Aga kes? Eks selles majas loodetakse kohtuda Lydia Koidulaga. Ent etendajad tahavad ikka millegagi ülletada ning ilmub hoopis Aino Kallas. Kuid seegi tundub võimalikuna — eks Aino Kallaski käinud vähemalt korra siin, kui ta Esimese maailmasõja eel kogus materjali Koidula biograafiaks. «Tähelend» ilmus esiteks Helsingis soome keeles 1915. a., hiljem Eestis eesti keeles 1918. ja 1929. a. Niisiis Aino Kallas Pärnu Jannsenite majas kuulatamas mineviku hääli, otsimas vastuseid siinkasvanud luuletaja eluprobleemidele. Kujutlused kasvavad visiooniks, lõpuks ilmubki Koidula — rohekassinises pluusis, kahara pruuni seelikuga, juustelokid õlgadel voogamas. Nagu me oleme teda ta küpse ea piltidel näinud. Saab teoks kahe eri ajastu naiskirjaniku jutuajamine. Nad on ju mõned aastad ka ühel ajal elanud (Kallas sündis 1878, Koidula suri 1886), kuid siiski mitte kaasaegsed. Koidulal ei õnnestunud pääseda maailmakirjandusse (teda on küll tõlgitud) — tema oli ainult alusepanija, üks rahvuslikke müüte. Eesti ajaloolistest isikutest ongi vist teda kõige rohkem näidendites näidatud, erinevad autorid on tema eri külgi esile toonud. A. Adsoni «Lauluisa ja Kirjaneitsi» peatub Koidula külaskäigul Võrru, H. Wuolijoe «Koidula» näitab Kroonlinna eraldatuse traagikat, A. Undla-Põldmäe «Viru laulik ja Koidula» demonstreerib kirjavahetuse põhjal Võru vana ja Tartu noore kirjaniku sümpaatiaid, O. Kruusi «Ärkamine nõidusunest» uurib Koidula ja C. R. Jakobsoni suhteid . . .

Aino Kaldal õnnestus juba eesti kirjandust Euroopasse ja Ameerikassegi viia, eesti ja soome kirjandusele uste avamine ingliskeelsesse maailma polegi nii väikese tähtsusega — kui siinpoolselt kaldalt vaadata. Kuid Aino Kaldagi surmast on üle veerand sajandi möödas, temagi on muutumas müüdiks. Juba oleme tedagi näitleja kehastatuna laval näinud (Milvi Koidu «Aino Kalda ja Eino Leino loos» Kirjanike Majas). Niisiis pole mingit tõrget ka Aino Kalda ilmumisele Koidula muuseumi «vaimude tundi».

«Kogu Koidula elu on ta sisemise tule süttimise ja kustumise lugu,» alustab A. Kallas Koidula biograafia esimest peatükki. Mati Undi näidendis «Vaimude tund Jannseni tänaval» uuribki Aino Kallas selle leegi süttimist ja põlemist, ta on rohkem küsija, Koidula kostja. Teksti pole Aino Kaldal vähem kui Koidulal, kuid rohkem on see siiski Koidula-näidend. Tõmmatakse küll mitmeid võrdlusjooni ning otsitakse muidki kokkupuutumispunkte — näiteks on mõlemad naiskirjanikud tundnud soome literaati Antti Almbergi (1846 — 1909) —, kuid Aino Kalla jääb siiski vähem iseloomustatuks. Aino Kalda isiksusest ja elukäigust on mõndagi iseloomulikku esitatud, kuid tema kirjanduslik roll vähem avatud. Kuid sedagi ei maksa vist miinuseks pidada, sest näidend, nagu öeldud, on siiski esmajoones Koidulast. Kõige tähtsamaks materjaliks on olnud raamat «Tähelend», kuid muidki allikaid on rohkesti kasutatud (kavalehel on vastav nimestik).

«Tähelennu» üks heatahtlikumaid hindajaid on olnud soome luuletaja V. A. Koskenniemi, kes on leidnud, et «Aino Kallas on võrratu külmaverelisusega suhtunud kujutatavasse» ning tema «huvi on pöördunud peaasjalikult uuritava psühholoogia suunas» («Teokset», VI, 1938, lk. 75 ja 79). Nii ka Mati Unt pole huvitunud L. Koidula kirjandusloolisest hindamisest, vaid on keskendunud Koidulauliku saatuse psühholoogiliste sõlmpunktide järgimisele.

Helle Kuninga kehastatud Koidula on eksalteeritud, dramaatiline, ent siiski optimistliku loomuga naine. Antti Almbergi äraütlemine, Tartust lahkumine, kirjavahetuse katkemine Kreutzwaldiga, Kroonlinna üksindus ja eraldatus, Eduard Michelsoni ühekülgsus — kõik need sündmused ja asjaolud mõjutavad seda Koidulat, kuid nad ei suuda teda murda ega maha suruda. Helle Kuninga Koidula on hoopis erinev Wuolijoe näidendis esitatud kannatavast, nurkasurutud ja haigest luuletajast. Mati Undi näidendis selgitab Aino Kallas välja ka positiivseid asjaolusid, neid kõrvutatakse negatiivsete teguritega. Kroonlinna töökoha Michelsonile soovitavad ju Jannsenid, sest see on teistega võrreldes Tartule ligemal ja tulusam. Koidula ei ole siiski Kroonlinna vang, vaid käib ka kodumaal, mõnel aastal koguni pikka aega. Koidula elu ei möödu ainuüksi Kroonlinna kindluses ja Balti provintsis, vaid ta tutvub küllaltki üksikasjalikult Kesk-Euroopaga, astub Goethe jalajälgedes. Koidula täidab oma naisefunktsiooni, kasvatades üles kaks tütart.

Helle Kuningagi Koidula igatseb kodumaale, tema esinemist näidendis võiksime kujutella mõne idamaise usundi inimese postuumse taastulekuna. H. Kuninga Koidula pole muserdatud, ta tahab taastulla, ta on valmis oma luuletajateed kordama. Kuid see Koidula pole kõiketeadja, pärast tema surma juhtunud sündmusi peavad talle teatama teised — Aino Kallas ja Muuseumitöötaja. Ilmneb uusi kokkupuutepunkte kahe kirjaniku saatuses: Aino Kallas peab 1929. a. kõne Koidula samba avamisel Pärnus, ka Kalda eluteest möödub suur osa võõrsil, ka temal tuleb oma lapsi matta.

Koidula (Helle Kuningas) ja Aino Kallas (Siina Üksküla).

Etenduse kõrgpunkt saabub siis, kui kaks dramaatilise saatusega naiskirjanikku langevad teineteise embusesse ning Koidula loeb murduva häälega katkendi luuletusest «Enne surma Eestimaale». Sellega võikski lavastus lõppeda, järgnev lahjendab üldmuljet, teise stiili viib aga etendust lõpetav šampanja joomine, mida ei tahaks üldsegi näha.

Siina Üksküla esitatud Aino Kaldalgi on mõndagi murelikku meelde tuletada, kuid ka tema ei kaeba. Koidulale raskete küsimuste esitamisel siigineb Üksküla häälde üksjagu asjatult nõudlik prokuröritoon — kirjanduslooline küsitlus peaks toimuma neutraalsemalt ja leebemalt. S. Üksküla ei suuda H. Kuningaga samaväärselt oma kangelannat uskuma panna, tema kirjanduslooliist usutlemist võib pigem kujutella mõne kirjandusinstituudi teaduri tegevusena. Ka pole temas seda suurejoonelist, elu peamise osa suurlinnades möödasaatnud kirjanduslikku daami, ta näib üsna provintslikuna, igapäevasena, madalalennulisena. Kuid Aino Kallas on endast loonud hoopis teistsuguse kujutluse ning seda vägagi järjekindlalt lugejatele sisendanud, oma viieköitelise päevaraamatu ja muudegi autobiograafiliste teostega. Ja kui teiste ja Aino Kalda kujutlus peaksidki mõnes suhtes lahknema, toetavad Aino Kalda päevaraamatuid siiski ka kirjavahetused, päevapildid ja teiste inimeste mälestused. Nondel piltidel näeme Aino Kallast ikka kauni ja elegantsena, aga Jannseni tänavas on ta rõivastatud lohmakasse kleiti, mis ei lase mõjuda ka siluetil.

Ka üks kirjanduslooline detail on vaieldav ning võinuks välja jääda. «Vaimude tund . . .» kestab tegelikult poolteist tundi ning tema lühendamine täiesti võimalik. Asjatult kulutatakse näidendi algupoolel mitu minutit arutlemisele, kas Koidula kannatas lapsepõlves kleptomaania all. Vastava jutu laskis käibele Koidula igipõline rivaal Lilli Suburg ning seda uuesti üles soojendada poleks vaja.

Kogu etenduse aja püsib laval uudishimulik Muuseumitöötaja näitleja Rein Laose isikus. Mõnel momendil ehk läheb tema abi ja vahendust vaja, kuid kas ei muutu ta tüütavaks?

«Vaimude tund Jannseni tännaval» osutub mainitud vaieldavustele vaatamata siiski sugestiivseks. Mati Undi lavastus on küllalt terviklik ja keskendunud, vahest koguni parim, mis ta teinud. Väikese publikuringiga etendus Pärnu vanas äärelinna majas võib muutuda käesoleva hooaja üheks teatrisündmuseks.

OSKAR KRUUS

AKVALANGI JA KAAMERAGA

«MERITÄHT '84»

Möödunud aasta lõpupoole oli Tallinna Kinomajas mõneti ainulaadne üritus. Viljandi allveeklubi «Triitoni» algatusel, Eesti Kinoliidu, ALMAVÜ vabariikliku Keskkomitee, Eesti Allveespordi Föderatsiooni ja Vetelpäästeühingu Vabariikliku Keskkomitee organiseerival toetusel peeti allveefilmide festival «Meritäht '84». Osa võtsid amatöörid, nii filmi- kui ka allveeasjanduses. «Sirbi ja Vasara» lugejatega oli nõus oma mõtteid jagama žürii esimees, Dokumentaalfilmide Keskstuudio režissöör **ANATOLI PANIN;**

■ Kõigepealt teie enda sidemetest veealuse maailmaga?

Oma esimese veealuse filmi tegin 1962. aastal. Nimeks sai «Kuriili veealused elanikud». Sellest ajast tunnen siirast austust nende vastu, kes filmivad vee all. See on äärmiselt põnev, aga keeruline. Kujutlege ise, te peate end kodus tundma mõlemal pool — nii vee all kui ka filmitegevuses. «Meritähe» konkursist võttis osa 27 filmi. Nende autorid on oma ala tõelised entusiastid. Sest kogu filmitehnika, kaamera välja arvatud, tuleb teha nii, nagu tegime meie 22 aastat tagasi, — oma kätega. Žürii töös pidasimegi üheks lähtepunktiks, et osavõtjad on filmikaamera abil iseenda ja teiste silmaringi laiendada püüdvad allveetegevuse aktivistid. Ka osavõtjate ring oli üsna lai: Balti liiduvabariikidest Kaug-Idani ja Põhjamerest Musta mereni.

■ Millest filmid jutustasid?

Temaatika oli avar. Põhiosa esitatust olid vaatefilmid. Arvestades esitajate väikest filmijastaaži, on see üsna arusaadav. Aga oli ka mängufilmi elementidega palasid, floora ja fauna terast jälgimist, allveetegevuse propagandat, ka tõsist publitsistikat. Isegi muinasjutt oli ekraanil.

■ Kas koorus välja ka festivali telgteema?

Kahtlemata oli see inimese ja looduse suhe. Seda teemat käsitles enamik tugevamaid filme. G. Feodorovi (Doni-äärne Rostov) «Araali põhjas» oli tõsipublitsistlik lugu probleemidest, mis on kerkinud seoses Amudarja ning Sõrdarja kuivendussüsteemide loomisega, film valutab südant maailma ühe suurema mageveekogu saatuse pärast. A. Keilik Donetskist tunneb muret hoolimatu suhtumise pärast loodusesse. Tema «Hoidke muinasjuttu» sisaldab nii mängufilmi elemente kui ka sümboolikat. Kas suudab üksikinimene looduse kaitseks tema rohkem, kui laduda kivitõke autoteele, et takistada hoolimatute juurdepääsu merele.

Anatoli Panin.

Festivali korraldajad andsid publikule võimaluse iga filmi järel küsitleda autorit. Küsitlusest sugenes vahel terav poleemika, tõstatades probleemi, mis on praegu võib-olla tähtsamgi kui näidatud filmide teostuslik tase. See oli filmi autori vastutus oma tegevuse eest, idee eest, mida ta filmis propageerib. Näiteks V. Pjatnitski (Severodvinsk) film «Mina, kaheksajalg». Muidu kena film ja kena põhiidee: vetevalitseja kaheksajalg tunnistab inimese üleolekut loodusest ja palub, et talle liiga ei tehtaks. Samas aga tõusis saalist bioloog ja tegi hulga märkusi kaheksajala julma piinamise eest. Ta otsustas seda kaheksajala värvi järgi (!). Novosibirsklased tõid tunnustavalt ekraanile Kaug-Ida meretöönduse haarde ja võimsuse, mis aga kohati tõi esile hoolimatuse merelooduse vastu ning kohe kostis saalist küsimus: «Kas teil pole häbi?» Nii töödeldi läbi kõigi filmide autorid. Pean ütlema, et kutseliste filmimeeste kokkusaamistele ei ole sellised diskussioonid just väga iseloomulikud.

■ Millega põhjendate žürii otsust peaauhinna asjus?

Et filmid olid tasemelt üsna ebaühtlased, otsustas žürii peapreemia välja anda filmiprogrammi eest. Viljandlane Ado Tomson tõi välja neli filmi, mis käsitlesid kõiki praegu aktuaalseid allveetegevuse suundi, allveeujumise propagandat («Hobby»), vaatefilme ja otsest allveetegevust («Akvalangiga antiiki»). Žüriid võlus tema suhtumine filmitavasse objektisse, loodusesse. Ta ei tungi loodusesse, ta läheb loodusele külla viimast häirimata, siira austusega. Neis filmides ei olnud poosi, et see on justkui «Triitoni»-klubi tegevusprogrammi filmiline väljendus. Aga just suhe loodusega kujunes festivali peateemaks, olgugi et linastati ka filme, mis ei jäänud peaauhinna saanud programmi üksikosadele alla.

■ Mis edasi?

Esimene edukas katse on tehtud. Arvatavasti peaks korralduses just filmide valiku poolelt üht-teist veel läbi mõtlema, ja siis aina edasi. Oleks kena, kui peagi tuleks järgmine niisugune üritus ja tema paik oleks taas Tallinnas.

Küsitlenud
KAUPO POLLISINSKI

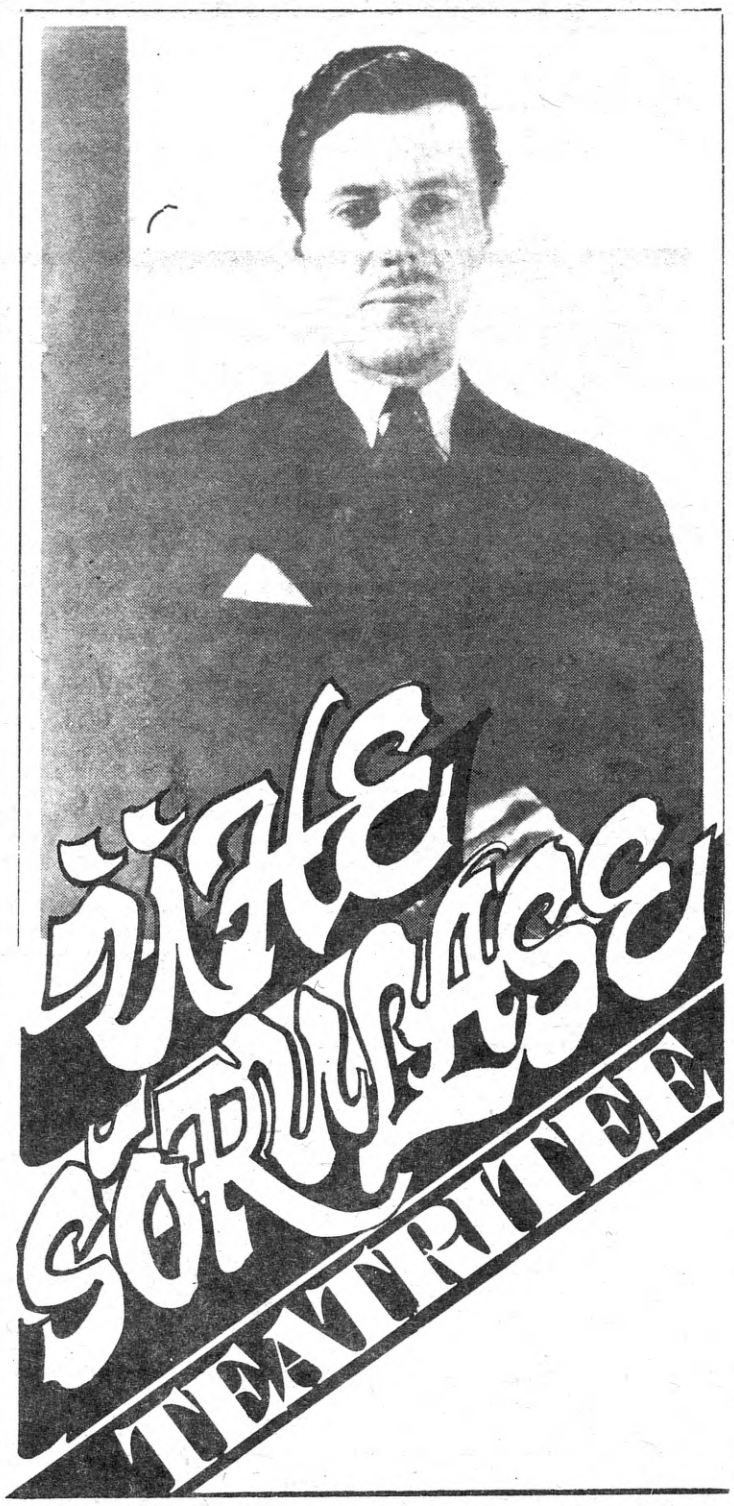

TORGU VALLAST PARIISI LAVALE

Mõne aja eest oli Saaremaal sõrulaste kokkutulek. Meenutati Sõrve rahva raskustega-võitlemisi minevikus. Kõneldi nüüdisaja töökatest inimestest, kes annavad tõhusa panuse tänapäeva suures ülesehitustöös.

Varasematel aegadel nimetati sõrulasi rändlindudeks. Rahva ettevõtlikum ja energilisem osa lahkus parema elu otsinguil oma kodurannast. Mõned jäidki võõrsile, kaotasid sidemed kodukandiga. Nende hulgas oli meremehi ja ehitajaid, oskustöölisi ja kunstihuvidega noori, kes tahtsid omandada teadmisi ning näha ahvatlevat laia maailma. Püüdlikkuse ja visa tööga teostasid mõnedki oma unistused. Järgnevalt tahaksin peatuda Sõrves Torgu vallas Laadla külas sündinud teatri- ja kunstientusiastil, kelle nimi on Alfred Marist (hiljem Aario Alfred Marist). See nimi on jäänud meie üldsusele peaaegu tundmatuks ja vaevalt Sõrveski seda enam mäletatakse, sest tema sünnipaigast lahkumisest on möödunud üle poole sajandi. Enne kui rääkida Aario Alfred Maristi lennukast tööst teatrikunsti vallas Pariisis, mõni sõna tema põlvnemise kohta.

A. Maristi isa oli noores eas olnud meremees. Hiljem aga, vanemas põlves, nagu enamik Sõrve meremehi, tegeles oma vabadikukoha maanatukese harimisega, tegi mingit käsitööd või muud, mis ette juhtus. Lahja põld ja kadakane karjamaa üksi ei võimaldanud äraelamist. Ka juhuslik kalapüük ei leevendanud kroonilist kehvust.

Selline oligi tulevase teatrikunstniku, näitleja ja lavastaja lapsepõlve karm miljöö.

Aga nagu kontrastiks olustikule ja ümbrusele ärkasid Alfred Maristis vaimsed huvid. Innuga muretses ta ajalehti ja ajakirju, milles oli juttu teatrist, filmist ja kujutavast kunstist. Talle kättepuutuv oli muidugi piiratud ja kesine, ent ikka rohkem kui mitte midagi.

A. Maristi kutsumuseks sai siiski teater. Esimesed impulsid andis Kuressaare Eesti Seltsi energiline näitejuht ja dekoraator Jaan Metua, järgnesid tutvumine Tallinna Draamastuudioga ja rändteatri elu romantika. Tekkisid kujutelmad teatrikunsti uutest vormidest, esialgu küll veel nooruki unistustena.

Kes teab, võib-olla oleksid teatrikunsti viivad teed ehk katkenudki, kui A. Marist poleks ühe Eestit külastanud näitetrupiga saanud sõita Pariisi, kunstnike linna, mis oli ammugi olnud ta salajane unistus. Ta kohanes kiiresti prantsuse kultuurieluga, imeväärselt lühikese ajaga sai selgeks keele. Ta õppis Pariisis tekstiilimaali, aga pühendus teatrikunstile.

1934. a. kevadel, kui õppisin Tallinna Riigi Kunsttööstuskoolis, kirjutas A. Marist E. Einmannile ja mulle Pariisist, pakkudes meile võimalust teha riidemustrikavandeid. Sealseid nõudeid tundmata oli see muidugi võrdlemisi edutu ettevõtmine, vaatamata sellele, et mõned posti teel saadetud tööd ka käiku läksid.

1934. a. suvel külastas Marist Tallinna. Äsja Riigi Kunsttööstuskooli meisterklassi kiitusega lõpetanud E. Einmann maalis temast suure poolfiguurse portree. Teose viis A. Marist Pariisi, kus mitmed sealsed kunstnikud andnud Einmanni tööle kõrge tunnustuse. Selle maalimislaadi võrreldud Andres Zorni omaga ning soovitatud portree välja panna Pariisi salonginäitusele, Edasised andmed mainitud maali kohta puuduvad.

Rohkem A. Marist sünnimaad ei külastanud. Ta sidus oma elu täielikuit Pariisiga. Edukate õpingute ja enesetäiendamise tulemusena võetakse ta näitlejaks Raymond Duncani teatrisse.

Siit algabki Maristi lavakunsti edutee. Edaspidi on ta Pariisis näitleja, lavastaja, dekoraator ning ühemeheteatri kunstiline juht ja direktor.

Aario Alfred Maristi üle poole sajandi kestnud lava- ja kultuurilooming on seni jäänud võõrsile. Tema sünnimaa ei ole sellest mingit osa saanud. Ent ka see, mis on antud teiste rahvaste kultuurisalve, on hinnatav. Sõrvest pärit kaasmaalased võivad uhkust tunda, et nende kadakaselt maalapilt pärineb teatritalent, kelle lavalooming on jätnud jälgi. Viimast kinnitab ka asjaolu, et saavutuste eest teatrikunsti edendamisel sai Aario Alfred Marist 1971. aastal Prantsusmaal **International des Arts**'i hõberisti. (Internationale des Arts — Ordre International de la Renaissance des Arts et des Lettres Mr. Marist Aario Alfred est promu Chevalier dans l'Ordre pour services rendus à la Cause Internationale des Arts et des Lettres en date du ler, Décembre 1971).

Peale Pariisis antud statsionaarsete etenduste korraldas Aario Alfred Marist teatriturneesid Euroopa, USA ja Kanada mitmetesse linnadesse. Nimetagem selliseid esinemispaiku nagu Amsterdam, Göteborg, Frankfurt, Hamburg, Rotterdam, Stockholm, Kopenhaagen, San Francisco, New York, Los Angeles, Toronto, Montreal jt.

Kirjutisi A. Maristi esinemistest võib leida Pariisi ajalehtedes. Näiteks Paul Dessouchères'i artikkel «Le théâtre Marist inaugure très brillamment la saison» ja «Marist et Jean Casson ouvriront la prochaine Saison Théâtrale».* A. Maristi repertuaar Pariisis ja mujal on aastakümnete kestel olnud väga mitmekesine: klassikast esinevad tuntud nimed — Shakespeare, Hauptmann, Strindberg, Dostojevski, Wuolijoki, Tammsaare, Vilde jpt. Ülekaalukalt on aga prantsuse autorid: Molière, Claudel, Cocteau jt. A. Maristi teatri repertuaaris on olnud ka M. Underi luulet ja A. Mälgu proosat.

Allpool paar väljavõtet teatrikriitikute arvamustest (A. Maristi teatrit tutvustavalt kavalehelt Põhja-Ameerikas):

«Maristi teater sunnib vääramatu jõuga mõtlema kõigi nende muistsete eelkäijate varjukujudele, kelle kiirgavus ei kustu veel nii pea. Tõsi on, et tema lavastus, kus ei leidu ühtki vääratust hea maitse vastu, annab tunnistust kõrgelt intelligentsest teatrist. Antud juhul kutsutakse teid ühele neist oivalistest pidudest, kus sõnad, liikumine ja värvid ning kõlad sulavad ühiseks rõõmutsevaks akordiks: meid lennutatakse mõnude ja valude universumi, kus valitseb puhtus ja jõulisus — luule elustav ning õilistav hingus.» (Robert Francis).

Ülistavad ja poeetilised on Hanno Kompuse sõnad A. Maristi teatri ühe luulevormis etenduse kohta:

«... Marist esitas selle teisiti, kui tavaliselt oleme kuulnud, säärase endastmõistetavusega, mis ei võimalda kahelda. Kogu retsitaali kompositsiooni läbimõeldus ja teostus kannab kõiki kunstiteose tunnuseid. Kõik on läbi elatud, Maristi elatud ja Maristi vormitud. Veenev, värvikas, lopsakas esitus.»

Tuleks märkida ka A. Maristi esinemisi vastutusrikastes osades väljaspool Pariisi teatreid. Nizzas, Sarah Bernhardt'i teatris mängis ta edukalt kandvaid osi lavastustes «Antigone» ja «Teeba väravate ees».

Eesti NSV Teatri- ja Muusikamuuseumile saadetud kirjas kirjutab A. Marist oma soovist kord jätta isiklik arhiiv TMM-le. Puhtas eesti keeles märgib ta: «Tunnen aga sügavalt, et minu arhiivid kuuluvad eesti rahvale Eestis.» (Canada, Montreal, 6. nov. 1980).»

Samas kirjas viitab A. Marist lühidalt ka paarile enda lavastusele: «Wuolijoki «Niskamäe naised». Selles mängis vanaperenaise osa kuulus Mary Marquet. Prantsuse teatritäht. Vähem edukalt läks Tammsaare «Põrgupõhja uus Vanapagan», millest oli ainult 30 etendust. Seega Pariisi kohta vähe.»

Lisaks mainitud kirjale läkitas ta TMM-i veel fotomaterjali — ülesvõtteid kavalehtedest, näitlejatest, teatriplakatitest, retsensioonidest jne. Ühel reklaamplakatil ilutseb tekst: «Théâtre Marist. Retenez le titre de «Vèrité et Justice» de A. H. Tammsaare. Chef — d' œvre du roman nordique. Paraître au courant de l'hiver prochain.»*

Nendest nähtub, et A. Maristil on teeneid meie kirjandusklassikute A. H. Tammsaare ja E. Vilde loomingu tutvustamisel väljaspool kodumaad.

Lõpuks heidaksime pilgu A. A. Maristi rohkem kui kümneaastasele teatritegevusele Kanadas. Lahkunud koos prantslannast abikaasa ja pojaga Pariisist, asus ta Montreali. Peagi igatsesid naine ja poeg tagasi sünnilinna. Aario Alfred Marist jäi ise aga Kanadasse, mis kujunes edasise teatritegevuse paigaks.

A. A. Maristi teatrialane tegevus on Kanada-perioodil mitmeti muutunud. Kord kandis ta teater nimetust «Le theâtre Marist», kus osales tema enda teatrikoolis kujunenud näitetrupp, siis oli jälle Maristi ühemeheteater, kus esitati monolooge ja pantomiime. Ka Kanadas äratas tema töö tähelepanu.

30. augustil 1984. saadetud kirjas märgib A. A. Marist: «Aastal 1973 lavastasin 3 tundi kestva ainulaadse etenduse «Istorassi». Andsime selle lavastusega Quebeci provintsis 500 etendust. Nagu varemgi püüdsin ka selles lavastuses rõhutada K. S. Stanislavski ja Mary Wigmani süsteemide printsiipe.»

Lavastamise kõrval tegeles A. A. Marist ka ühe teatriteemalise filmi loomisega, kuid film on senini veel tehniliselt lõpetamata.

Samas kirjas märgib ta, et aastad läinud järjepidevas töös, lähenev 80. sünnipäev pole enam mägede taga. Teatritegemine ja noorte õpetamine polevat selles eas enam kerge. Vanameister annab sellest endale aru ja on tasapisi hakanud praktilise teatritöö koormust vähendama. Samas ta leiab, et seni, kui vaim on ikka veel värske, on aeg teha kirjasõnas kokkuvõtteid teatrikunsti vallas kuue aastakümne jookul tehtud tööst. Kanada Kultuuriministeeriumi soovitusel ja stipendiumi toetusel on ta asunud kirjutama kaht raamatut. Üks käsitleb teatrikunsti ülevaadet läbi aegade, alates teatri algtõdedest ja lõpetades analüüsivate vaatlustega eri maade ja rahvaste teatrist. Teos kannab nimetust «Operatiivne teatrikunst». Teine on mälestuste raamat autori pikast teatriteest metafoorse pealkirjaga «Õnn päikese loojangul». Need põhiliselt juba valminud käsikirjad (prantsuse keeles) ootavad kirjastamist.

* * *

Sellist põgusat pilguheitu võimaldab oma kodumaale tundmatuks ja meil sootuks uurimata jäänud sõrulasest teatrimehe loometee. Kuigi tema laiahaardeline kultuuritöö kuulub võõrsile, väärib selle looja tutvustamist ka sünnimaa lugejale.

A. A. Maristi esiisad olid põlised Sõrve meremehed, kes varakult alustasid leivateenistust võõraste maade suurtel purjelaevadel. Laevamehe raske töö ja karm meri ei suutnud kahandada rännukirge ega igatsust kaugete randade järele. Karmis tegelikkuses kätkes ka tiivustav romantika. Aario Alfred Maristis kristalliseerus isade unistus, nende energiline algatusvõime ja töökus uues kvaliteedis kaunite kunstide vallas.

*) «Maristi Teater avas hiilgavalt hooaja» ja «Marist ja Jean Casson avavad tulevase hooaja».

*) «Maristi Teater. Jätke meelde A. H. Tammsaare «Tõe ja õiguse» pealkiri. See põhjamaa romaanižanri šedööver. Tuleb lavale talvel».

FRITZ MATT

«Kuritöö ja karistuse» afišš.

Maristi teatristuudio afišš Kanadaš.

LE METTEUR EN SCÈNE ESTHONIEN

AARIO MARIST

Présente les Jeunes Acteurs
de son École Supérieure de Théâtre
dans une

démonstration de travail

et

improvisation

Aario Maristi teatristuudio reklaamleht.

MAAILMA ARHITEKTUURIMUUSEUMIDEST

KARIN HALLAS

Arhitektuurikongress rõõmustas kauaoodatud uudisega — loodud on arhitektuurimuuseum. Tähtis paber, loomise akt pole kalevi alla jäänud — Arhitektide Liidu uus juhatus on juba korduvalt kokku tulnud arutama, kuidas uuele muuseumile puhuda elu sisse nii, et asi algusest peale hakkaks veerema õigetel rööbastel, et muuseum ei jääks kiratsema, et tal oleks ilus tulevik. Kindlasti tuleks õppida teiste liiduvabariikide kogemustest, liiast ei tohiks aga olla ka pilguheit sellelaadsetele ettevõtmistele mujal maailmas.

Muuseumitöö nüüdispõhimõtteil töötavad arhitektuurimuuseumid on kogu maailmas üsna noored, loodud enamasti viimasel 20 aastal. Staažikaim neist on soliidne A. Štšussevi nim. Arhitektuurimuuseum Moskvas (loodi 1934. a.) ning Soome Arhitektuurimuuseum (1956). Muidugi, kuulsad akadeemilised joonistekogud nagu RIBA (*Royal Institute of British Architects*) Londonis, Peterburi Kunstide Akadeemia arhitektuurikollektsioon jt. analoogsed kogud loodi märksa varem, ent neis on piirdutud vaid ajalooliste materjalide kollektsioneerimisega. Nüüdisprintsiipidel funktsioneeriv arhitektuurimuuseum aga hõlmab märksa enamat — siia koondub nii ajalooliste materjalide kogumine ja süstematiseerimine kui ka kaasaegse arhitektuuri dokumenteerimine ja teaduslik selekteerimine, nii uurimistöö kui ka arhitektuurikriitika, publikatsioonid ja näituste korraldamine, arhitektuurielu suursündmuste tähistamine, loengute pidamine, memuaaride talletamine jne. Arhitektuuri ennast teatavasti koguda ei saa ning see määrab arhitektuurimuuseumide spetsiifika — dokumentaalse ja reprodutseeriva materjali kogumise. Mitte millestki midagi ei sünni, see miski aga, millest sünnib arhitektuur, on väärt, et teda hoida. Ning teisalt — tunnemegi ju enamikku arhitektuuriteoseid jooniste, fotode ja värvipiltide järgi — paljud siis jõuavad elu jooksul ära käia Ateenas ja Roomas, Pariisis ja Londonis, Brüsselis ja Barcelonas. Ehk kas jõuaks arhitektuurihuvilisest külaline tutvuda kõigega, mida on korda saatnud nõukogude arhitektid, sõita läbi kõik meie linnad, rajoonid, külad? Arhitektuurimuuseum on siin asendamatu. Et näeks võõras ja tunneks oma. Uurides ehituskunsti õpid tundma rahvast.

A. Štšussevi nim. Arhitektuurimuuseum Moskvas oli kaua aega maailma ainuke spetsialiseeritud arhitektuurimuuseum, mis koondas mitte üksiku linna, piirkonna või perioodi ehituskunsti, vaid kogu riigi ning kõigi perioodide arhitektuuripärandit. Muuseum loodi NSV Liidu Arhitektuuri Akadeemia teadusasutusena ning käesolev on tema esimese suure juubeli aasta. 1935. a. anti muuseumi käsutusse Moskva Donskoi kloostri hooned ning aasta hiljem avas muuseum seal püsiekspositsiooni. Praeguseks on Donskoi kloostrist saanud muuseumi filiaal, kus eksponeeritakse vene X—XX saj. alguse arhitektuuri, nõukogude perioodi ekspositsioon aga asub tuntud-teatud majas Kalinini prospekt 5.

Esimese viie aastaga oli muuseumi kogudes juba üle 10 000 vene meistrite ja 6000 nõukogude arhitektide originaalprojekti ja -joonise, 12 000 maali, gravüüri, joonistust ja akvarelli ehitistest ja arhitektuuridetailidest, üle 150 maketi. Fototeek sisaldas 1940. a. juba 60 000 negatiivi. Kuidas materjale koguti? Palju jooniseid ja dokumente saadi eraisikutelt, rohkelt laekus eksponaate muudest muuseumidest — Moskva Riiklikust Ajaloomuuseumist, Ermitaažist, Tretjakovi galeriist, A. Puškini nim. Kujutava Kunsti Muuseumist jpt. Korraldati ekspeditsioone maa eri paigusse, fotografeeriti ja tehti ülesmõõtmisjooniseid, päästeti hukkumisest lagunevate ehitiste fragmente. Algusest peale hakkas muuseum koguma ka nüüdisarhitektuuri materjale. Nii leidsid otsetee muuseumisse Moskva metroojaamade, Moskva—Volga kanali, Rahvamajanduse Saavutuste Näituse jpt. tähtsate rajatiste kavandid ja projektid.

Muuseumi ülesandeks oli tollal ka restaureerimistööde teaduslik juhendamine. Esimese suure tööna valmis Dmitri kirik Vladimiris. Terav probleem oli uute funktsioonide leidmine arhitektuuri- ja ajaloomälestistele. A. Štšussevi nim. Arhitektuurimuuseum asus propageerima ideed koondada arhitektuurimälestisi vabaõhumuuseumeiks. 1940. a. alustati esimese niisuguse loomist Kolomenskojes (nüüd omaette muuseum).

Praegu on A. Štšussevi nim. Arhitektuurimuuseumi fondides üle 560 000 säiliku, nende hulgas ulatuslikud personaalarhiivid — A. Štšussevi, I. Fomini, V. Stšuko, vendade Vesninide jt. kogud. Ainuüksi viimases on üle 10 000 lehe. Fotokogu täiendatakse pidevalt väljasõitudel liiduvabariikidesse, linnadesse, rajoonidesse. Kogumistöö ei lähe alati viperusteta — tihti tekib raskusi projektinstituutidega. Seepärast armastatakse korrata muuseumi esimese direktori A. Štšussevi sõnu: «Arhitektuurimuuseumi organiseerimisest peaksid osa võtma kõik arhitektid, viimane kui üks, sest eelkõige on muuseum vajalik neile.» Muuseumi praktika kinnitab seda igati — arhitektuuriajaloolaste ja kunstiteadlaste kõrval kasutab muuseumi fonde palju arhitekte. Muuseumimaterjalid annavad neile praktilist abi kutsetöös. Muuseum on mõelnud ka sellele, kuidas luua arhitektide ja nende loomingu tarbijate tagasiside. Vastavasisuliste kohtumisõhtute korraldamisest on saanud traditsioon.

Kui arhitektuurimuuseumi fondid, arhiiv ja raamatukogu moodustavad muuseumi südame, siis ekspositsioon ja arhitektuurinäitused tema näo. Štšussevi-nim. muuseum korraldab aastas keskmiselt 20 näitust. Staatuse järgi (muuseum kuulub uurimuslike muuseumide kategooriasse) saadavad põhjalikult ettevalmistatud näitusi teaduslikud kataloogid. Rohkelt on organiseeritud välisnäitusi — Itaalias, Prantsusmaal, Taanis, SLV-s, Soomes, Rootsis, Süürias, Poolas, Vietnamis, Etioopias jm. Moskvas vastuvõetud külalisnäitustest on olnud ulatuslikumad näitused Inglise nüüdisarhitektuurist, A. Gaudi loomingust, Austria sõjajärgsest arhitektuurist jm. Andrea Palladio mälestusnäitus Itaaliast ühendati omapoolse ekspositsiooniga «Palladianism vene XVIII—XX saj. arhitektuuris». Regulaarselt on toimunud Soome Arhitektuurimuuseumi korraldatud näitused «Soome ehitab».

A. Štšussevi nim. Arhitektuurimuuseum on olnud eeskujuks paljude analoogiliste muuseumide loomisel. 1956. a. jõudis muuseumi staatuseni eespool mainitud Soome Arhitektuurimuuseum, millest tuleb pikemalt juttu kirjutise teises osas. Mitmeid arhitektuurimuuseume loodi 1960. aastatel (Rootsis jm.), eriti rohkelt aga tekkis neid 1970. aastatel (Norras, Jugoslaavias, Saksamaa LV-s, mitmel pool USA-s jm.). On kiusatus tõmmata paralleel läinud sajandi seitsmekümnendate ja üheksakümnendate aastatega, mis oli samuti erakordselt aktiivne mitmesuguste kollektsioonide ja muuseumide loomise aeg (*Metropolitan Museum* New Yorgis (1870), Ateena Rahvusmuuseum (1874), Skansen Stockholmis (1874), Berliini Rahvusgalerii (1876), Inimese Muuseum Pariisis (1878), Berliini Etnograafiamuuseum (1886), *Tate Gallery* Londonis (1897), Egiptuse muuseum Kairos (1900) jt., Venemaal loodi sel perioodil ühtekokku üle 80 muuseumi, sealhulgas Moskva Polütehniline Muuseum (1872), Ajaloomuuseum (1873), Antropoloogiamuuseum (1873) ja Tretjakovi galerii (1892), Vene Muuseum Leningradis (1895) jt.) Ka oli tollal väga aktiivne näituste korraldamise periood, alustades mitmesuguste kohalike tööstus- ja põllumajandusnäitustega ja lõpetades grandioossete ülemaailmsete näitustega alates 1851. a., mis kulmineerisid 1889. ja 1900. a. Pariisis. Ajastut iseloomustas teaduslikkuse tungimine kõigisse eluvaldkondadesse, historiograafiahuvide ja historistliku mõtteviisi levik, millega kaasnes kalduvus luua süsteeme, korrastada, lahterdada ja viia tulemused rahvahulkadeni. Viimati öeldu on oluline — just XIX saj. II poolel hakkasid kõrgklassi eliitgaleriid asenduma demokraatlike rahvamuuseumidega.

Ka tolleaegne arhitektuur võttis omaks teadusliku lähenemise, objektiivsuse taotlused tingisid kõigi minevikustiilide võrdseks tunnistamise ja universaalse «vaba valiku» idee. Tänapäevalgi näeme analoogset — kõik vana on hea ja hinnas, 1960.—1970. aastatel levima hakanud postmodernismi näol on aga olemas ka otsene analoog XIX saj. II poole historitsismile. Viimsedki põlualused stiilid rehabiliteeritakse (stalinistlik arhitektuur ja internatsionaalne funktsionalismgi — mitte ainult kahekümnendate-kolmekümnendate aastate oma, vaid ka hilisem, sest kõik võib olla hea ja põnev, kui ta on otstarbekas ja hästi tehtud). Kõik on huvitav, kõik väärib uurimist ja kes muu kui arhitektuurimuuseumid peaksid seda tegema, materjale süstematiseerima ja tutvustama.

Soome Arhitektuurimuuseum (täpsemalt küll Soome Ehituskunsti Muuseum — *Rakennustaiteen Museo* — rõhutamaks arhitektuuri kui kunsti, kuid rahvusvahelises suhtluses kasutavad nad ka ise nimetust «arhitektuurimuuseum») on Moskva A. Štšussevi nim. Arhitektuurimuuseumi järel vanuselt teine nüüdisaegne arhitektuurimuuseum, mis hakkas koostama tervikkollektsiooni oma maa arhitektuurist. Muuseumi eelkäijaks oli 1949. a. loodud Soome Arhitektide Liidu (SAFA) fotodokumentide arhiiv. SAFA esimeheks oli siis Alvar Aalto, tegevsekretäriks arhitekt Viljo Revell. Muuseumi staatuseni jõuti 1956. a. Soome arhitektuur on kogu Euroopas tuntud ning Arhitektuurimuuseumi osa selles pole olnud väike. Võib luua imelisi arhitektuuriteoseid, kuid nende vilksatamine prestiižikates arhitektuuriajakirjades jääb ikkagi episoodiks, ei anna pilti nende sünni ja eksisteerimise kontekstist, kaob kiiresti ja ununeb. Järjekindel näitusetegevus ja sihipärased publikatsioonid on seega asendamatud.

Esimene Soome Arhitektuurimuuseumi näitus oli Eliel Saarineni loomingu tutvustamine Helsingi Kunstihallis 1955. a. Tollesama eksponeerimine Moskvas 1957. a. aga oli esimene välisnäitus. 1960. aastate algul loodi muuseumi juurde näituste komissari ametikoht ja tööle hakkas näituste osakond. Nüüdseks on soome ehituskunsti tutvustatud peaaegu kogu Euroopas (Stockholm, Pariis, London, Wien, Berliin, Moskva, Leningrad, Zürich, Barcelona, Praha, Bratislava, Sofia jne.), Ameerikas, Aasias ja Austraaliaski. Soome arhitektuuri ülevaatenäitusi oleme näinud ka Tallinnas [illegible]

Kui välisnäitused on enamasti tutvustavat laadi, siis omal maal korraldatavad arhitektuurinäitused on peamiselt poleemilised, mõnd nähtust või ehituspärandi uusi tahke avavad. Nii on korraldatud väljapanekuid «Ehitada ja säilitada», «Puud ja linn», «Linnakeskuse kriis», «Auto ja linn», «Projekt — tegelikkus», «Objektiivne arhitektuur» jt. Aastas teeb Soome Arhitektuurimuuseum 20—30 näitust (sealhulgas ka välis- ja külalisnäitused). 1967. a. laiendati muuseumi ruume ja ekspositsioonipind on nüüd 2000 m². 1981. a. aga koliti koguni uude majja — endise puumaja asemel sai muuseum enda valdusse kolmekorruselise kivimaja Kasarmikatu 24.

Soome Arhitektuurimuuseumi fondid jagunevad jooniste, joonistuste, projektide jm. originaalmaterjali koguks ning põhikoguks. Esimesse paigutatava materjali valikul arvestatakse arhitektuuri- ja ajaloväärtuse kõrval ka kunstiväärtust; tušijoonised, mis reprodutseerimisel suurt ei kaota, pildistatakse ning paigutatakse põhikogusse. Põhikogu hõlmab niisiis peamiselt reprodutseeriva materjali, mis on aluseks näituseplanšettide valmistamisel, publitseerimisel jms. Eraldi on koondatud konkursside materjalid ja planeerimiskavad. Fondide komplekteerimisel ei püüta kokku kuhjata sadu fotosid, vaid öelda oluline vähesega. Tihti kingivad fotosid ja slaide arhitektid ise, oskab ju autor kõige paremini rõhutada oma teose sõlmpunkte, tuua esile kontseptsiooni seisukohast määravama.

1970. keskel oli muuseumi põhikogus üle 50 000 säiliku. Muidugi ei dokumenteerita ja säilitata kõike, valiku teeb muuseumi näituste žürii. Arvestatakse vastukajasid arhitektuuripressis, teiste erialaste žüriide seisukohti, avalikku arvamust. Žürii on koht, kus arutletakse, teoretiseeritakse ja vaieldakse selgeks nii mõnigi seisukoht. Žürii aktiivsest hoiakust sõltub suuresti muuseumi elulisus, kõige uuega kursisolek.

Muuseumi kogude täiendamisel on tehtud ära suur uurimistöö, mille esimeseks praktiliseks resultaadiks oli Helsingi arhitektuurimälestiste nimistu koostamine. Uurimistulemusi publitseeritakse regulaarselt ilmuvas almanahhis «Abacus», monograafiates, kataloogides. Muuseumi paarikümne tuhande köiteline raamatukogu koondab kõiki Soomes ilmunud arhitektuuriväljaandeid ning välismaal ilmunud trükiseid soome arhitektuuri kohta. Arendatakse välja informatsioonikeskust. Endastmõistetavaks on muutunud erialased seminarid, lektooriumid, arhitektuurifilmide ja slaidiprogrammide õhtud, väljasõidud arhitektuurselt huvitavaisse paigusse jms.

1977. a. Pompidou kunstikeskuse avamispidustustel sündis arhitektuurimuuseumide rahvusvaheliste konverentside ja -organisatsiooni loomise idee. Mõtte viljakusest räägib asjaolu, et juba kaks aastat hiljem, 1979. a. suvel tuligi esimene ICAM-i (International Confederation of Architectural Museums) konverents kokku. Ootuspärane, et esimene konverents toimus Helsingis ning organiseerija oli Soome Arhitektuurimuuseum. Osavõtjad esindasid 27 erineva arhitektuuriga tegelevat organisatsiooni 16 maalt. Nende hulgas olid A. Štšussevi nim. Arhitektuurimuuseum Moskvast, Briti, Rootsi, Taani, Norra ja Ungari arhitektuurimuuseumid, Aacheni, Kölni ja Frankfurdi muuseumid SLV-st, Wroclawi arhitektuurimuuseum Poolast, Belgradi Rakenduskunsti Muuseum, Musée d'Orsay Pariisist, Fr. Lloyd Wrighti (USA, Illinois), V. Horta (Brüssel) ja A. Aalto (Jyväskylä) personaalmuuseumid, Helsingi Tehnoloogiamuuseum, Kanada (Montreal, Quebec), Itaalia (Milano) ja Hollandi (Amsterdam) arhitektuurikeskused, New Yorgi Munitsipaalarhiivi arhitektuuridokumentide kollektsioon, Kopenhaageni Kunstide Akadeemia, Chicago Kunstiinstituudi ja Calgary (Kanada) ülikooli arhitektuuriarhiivid ja -raamatukogud. Suurematest arhitektuurikogudest olid esindamata Pompidoukeskuse ja Cooper-Hewitti (USA) muuseum, Brüsseli Kaasaegse Arhitektuuri Arhiiv ning New Yorgi nüüdiskunsti muuseum.

I rahvusvahelisel arhitektuurimuuseumide konverentsil rõhutati üksmeelselt arhitektuuriga tegelevate organisatsioonide koostöö vajadust, arhitektuurinäituste vahetamise ja sihipärase informatsiooni levitamise kasulikkust. Arhitektuurimuuseumidele on eluliselt vajalik sekkuda nüüdisarhitektuuri probleemidesse, leiti aruteludel, luua tihe side arhitektkonnaga. Seejuures ei tohi muuseum muutuda mõne üksiku arhitektuurisuuna propageerijaks, vaid esile tooma ja analüüsima kõige mitmekesisemaid arhitektuuriilminguid. Ainult nii suudab muuseum kindlustada oma prestiiži ja luua usaldusliku sideme publikuga. Ainult nii võib ta mängida olulist osa terve õhkkonna kujundamisel tänapäeva arhitektuurielus.

Teisel ICAM-i konverentsil, mis toimus 1981. a. Londonis (organiseerijaks RIBA) võidi ette kanda juba mõndagi rõõmustavat. Oli välja töötatud arhitektuurimuuseumide rahvusvahelise organisatsiooni struktuur, moodustatud ICAM-i peakomitee ja kolm alakomiteed ning astutud UNESCO raames tegutseva Rahvusvahelise Muuseumide Nõukogu (ICOM) liikmeks. ICAM-i presidendiks valiti RIBA Joonistuskollektsiooni direktor J. Harris, tema asetäitjaks H. Klotz (SLV) ning tegevsekretäriks A. Salokorpi Soome Arhitektuurimuuseumist. ICAM-i liikmete arv oli jõudsalt kasvanud — esindatud oli juba 53 organisatsiooni 16 maalt. Koostööd raskendava asjaoluna märgiti muu hulgas ka liikmesorganisatsioonide suurt diferentseeritust — näiteks Pompidou-keskus ja ka Soome Arhitektuurimuuseum on tuntud eelkõige kui suurnäituste korraldajad (suurnäitused oli ka üks II konverentsi kesksemaid arutlusteemasid), samas on aga liikmete hulgas ka neid, kes näitusi üldse ei korralda. Erinevused tekivad ka spetsialiseerumisest — markantseim näide on Pariisi hiigelmuuseum Musée d'Orsay (25 000 m² ekspositsioonipinda, sellest 15 000 m² vahetatavate näituste all), mis on spetsialiseerunud ajavahemiku 1850—1914 arhitektuurile. Ent olgu arhitektuurimuuseum suur või väike, eesmärk on üks — hoida alal seda, millest on sündinud ja sünnib ehituskunst.

Tähelepanus mineviku vastu peegeldub usk tulevikku. Et tulevad inimesed, keda huvitab see, mis on tehtud ja mida tehakse praegu: et tulevad uurijad, keda ei kohuta meie paberitelasu, kes söandavad hakata minevikust oma pilti looma. Tehkem siis neile see ülesanne kergemaks, loogem kord ja süsteem juba praegu. Et püsiks k[illegible] mee[illegible] kultuuri[illegible]gu, et jätkuks meie arhitek[illegible]tu[illegible]

MÖÖDUNUD SÜGISEL BAD HOMBURGIS

ANTS HEIN

M. Merian. Homburgi vaade (1646)

Bad Homburgi, sellesse SLV kuurortlinna, näib sügis saabuvat kuu võrra hiljem kui meile. Siis, kui Eesti metsades on tuul juba lehti pillutamas, paistavad siinsed puiesteed ja pargimurud veel üsna rohetavana. Enamik hotelle, pansionaate, kohvikuidki töötab veel suvises rütmis. Aga ühtaegu on siingi hooaeg läbi: juba tibutab vihma, jalakäijad varjuvad sirmide alla ja kuurpargirajaja P. J. Lenné, — sama mees, kes omal ajal kavandas Raadi pargi, — monumendi ümbruse märjad pingid läigivad tühjalt. Sellised suve lõpliku vaibumise päevad, sellised vaiksed linnakesedki nagu seda on Bad Homburg, näivad suurepäraselt sobivat igasugusteks teaduslikeks kohtumisteks, sümpoosionideks, konverentsideks. Ja Homburg kuidagi eriti: vaevalt pooletunnise kiire autosõidu taga tuksub oma täiesti teistsuguse elurütmiga hiigellinn Frankfurt ja kuskil seal müriseb ka Euroopa suurimaid aerodroome lennuliinidega maailma igasse kaarde.

Juba viiendat sügist (esimest 1979) on Bad Homburgis toimunud Läänemeremaade vanema kultuuri- ja kunstiajaloo konverentsid. Neid — nn. Homburgi kõnelusi — on organiseerinud M.C.A. *Böckler-Stiftung* arhitekt Erich Böckleri eestvedamisel. Nüüd juba 81. eluaastat käiv arhitektuuridoktor (sündinud ja poisipõlve veetnud Tallinnas) on teinud seda lausa kadestamisväärse tarmu ja energiaga: Läänemeri, too Põhjala Vahemeri on alati olnud rohkem ühendaja kui eraldaja, võibolla selgemini kui kuskil mujal on just siin andnud tunda erinevate kultuuride, koolkondade, kunstnikesaatustegi ristumine ja omavaheline põim.

Selleaastaste «Homburgi kõneluste» avataktiks kujunes näituse «Tundmatu Euroopa — kunst ja käsitöö Balti liiduvabariikidest» avamine ühel Homburgi peatänaval paikneva panga ruumides. Väljapanek polnud iseenesest kuigi suur — kataloogi järgi 107 numbrit graafikat, fotosid, plakateid, kunstkäsitöid, trükiseid jne. —, kuid sellegipoolest ülevaatlik ja huvitav. Näha võis nii valitud lehti krahv Mellini 1798. aasta Liivimaa atlasest, kena kogu XIX sajandi balti hõbedast kui ka Adamson-Ericu muuseumi ja Tartu Riikliku Ülikooli juubeli plakateid. Eestist sõitnu jaoks oli muidugi huvitavam see osa ekspositsioonist, mis meil tundmatu, nagu kimp C. T. von Neffi jooniseid Rakvere, Viljandi ja Võnnu linnusevaadetega 1824. aastast või võluv väikeplastika Tartu «Pallases» oma haridusteed alustanud Eva Limbergilt. Igatahes näis väljapanek laiematki huvi äratavat kui ainult konverentsiseltskonnas — vastavaid afišše rippus linnas mitmel pool.

Konverentsi kolme päeva sisse mahtus peaaegu et paarkümmend ettekannet. Pole põhjust kõiki refereerida — peatuksime eelkõige neil, mis Eesti lugejat ehk enim huvitavad.

Eelkõige teemad, mis puudutasid vanemat ehituskunsti ja selle sidemeid. Esimesel päeval oli selliseks Soome Rahvusmuuseumi direktori C. J. Cardbergi ettekanne: kui nelja aasta eest oli ta Homburgis rääkinud Tallinna meistrite osast Soome XVI—XVII sajandi ehitustaides, siis nüüd peatus ta pikemalt soome juugendarhitektuuri suurkujude E. Saarineni ning A. Lindgreni Tallinna ja Tartu jaoks kavandatud projektidel. Järeldus oli ühene — nende tööde osa pole kummagi meistri loomebiograafias sugugi tühine. Eri piirkondade meistrite sidemetele oli sisuliselt pühendatud ka meie Villem Raami ettekanne, kes analüüsis Saare- ja Muhumaa keskaegsete kirikute seinamaalinguid; kuna ettekande materjal oli suuresti uudne, põhjustas see ehk ka enim asjalikke küsimusi ja poleemikat. Goslari arhitekt H.-G. Griep peatus Baltikumi linnade tüüpilisel kodanikumajal. Kitsamas ringis õnnestus sirvida ka sama autori vastavale teemale pühendatud monograafia käsikirja, mis peatselt ilmumas, kuigi lähteandmestiku rikkuselt ei saa see võistelda ei meie ega läti arhitektuuriuurijate andmepangaga, on mõnedki püstitatud paralleelid ja väljatoodud mõjusidemed uudsed ning huvitavad. Arhitektuuriloo valdkonda kuulus ka üks viimase päeva ettekannetest — allakirjutanu rääkis tööst, mis on tehtud Eesti mõisaansamblite uurimisel ja restaureerimisel.

Kujutava kunsti alalt tõstaksin huviväärsematena esile nelja esinemist. Esmalt rääkis dr. G. Krüger (Berliin) baltisaksa maalikunstist XIX sajandil. Dr. E. Pütsep Stockholmist peatus uuendusliikumistel eesti maalis käesoleva sajandi algul, eelkõige neil suundumustel, mida tõid kaasa O. Kallis ja K. Mägi. Ühe kunstniku loometee jälgimisele oli pühendatud dr. B. Kochi (Ottawa) ettekanne, kes rääkis L. von Pezoldist. Viimane oli sündinud Viljandis ja elanud aastaid Tallinnas, kuid sellegipoolest on enamik ta loomingut jäänud maailma mõõda laiali — viimases osas oli ettekandjal esile tuua palju senitundmatut. Eelmisel korral peetud ettekannetest oli samalaadne C. von Schubertil (Grebin), kes Virumaalt pärit C. T. von Neffi jälgedes käies oli leidnud hulgaliselt töid üle Euroopa Helsingist Nizzani. Otseselt tänapäeva maalikunsti käsitlemisele jõudis vaid üks esineja — dr. B.-C. Tucholski Kieli ülikoolist.

Ja lõpuks need ettekanded, mis mahuksid *varia* alla: professor N. Werner Giesseni ülikoolist rääkis Baltikumi keraamikast, Kieli ülikooli professor L. O. Larsson A. Tuulse pärandist, E. Mugurevičs Läti NSV TA-st peatus Daugavpilsi viimaste arheoloogiliste kaevamiste tulemustel jne. Ja kas oligi alati oluline see kitsam ainering, millel üks või teine esineja peatus, tähtsam oli too sõbralik kollegiaalne õhkkond, mis konverentsil valitses, need töökontaktid, mis tekkisid. *Böckler-Stiftung*'il on selles osas veel suured plaanid: konverentside materjalid on ilmunud trükis, kohe on tulekul baltisaksa kunsti bibliograafia, kümmekonna kaasautori ühisjõul on koostamisel suurem ülevaateteos Baltikumi kunsti arengust läbi kümne sajandi. *Stiftung*'il on kena traditsioon neid, kes Baltikumi kunsti uurimisel-populariseerimisel kõige rohkem korda saatnud, autasustada medaliga «Mare Balticum». Kunstiajaloolastest on medali pälvinud senini S. Karling ja V. Raam, tänavu sai selle luuletaja V. von Sass. Nii, et järgmise sügiseni Bad Homburgis...

Teadagi ei piirdu ükski konverentsilkäik ainult ettekandesaalis nähtu ja kuulduga. Õieti sai juba kahe ettekande vahel ära nähtud C. T. von Neffi maalitud ikonostaas Wiesbadeni vene õigeusu kirikus — ka sinna on too virumaalane oma pintsliga jõudnud. Mõne päeva vältel oli võimalus töötada Marburgi Philippi-ülikooli juures asuvas fotoarhiivis: Eesti ja Läti kohta on seal — eriti pärast G. von Krusenstjerni kogu juurdetulemist — üle mitmekümne tuhande, osalt veel eelmisest sajandist pärineva ülesvõtte. Marburgis oli võimalik ka pilguheit Herderi Instituudi kataloogidesse — sõja eel asus instituut Riias ning on siiamaani jäänud meie raamatukogudega tihedasse kontakti. Eestisse puutuvat otsida pole tegelikult kusagil päris tulutu — olgu see kas või Tallinna pinkki vanas kippari ühingu majas Lübeckis. Viimasele küll päris ligi ei pääsenud, sest seekord oli selle hõivanud kärarikas jaapani meremeeste seltskond...

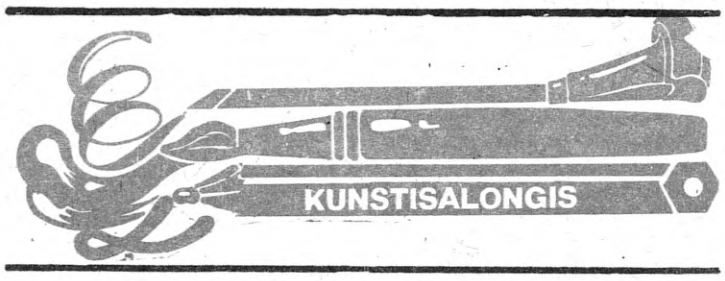

Tarbekunst on Eestimaal olnud ikka naiste kätes ja arvatavasti ei ärgita vaidlema kaks väidet: nende loomingu põhiläte on loodus ja selle tõlgendus on enamasti lüüriline.

Pole kahtlust, ka Leida Ilol on suhe loodusega kõige tähtsam. Näitusel avaldub see kontseptsioonina, mille nägemist eksimatult juhib ülespanekuviis: aknal kuldne tärkav vili mustadest teraskuupidest alusel, siis viis valget postamenti, mil messingist «Üksik kõrs» (1980) ja «... teised kõrred» (1983), ruumi tagaseinas neli vitriini ehetega, mille motiivideks kirsiõied, urvad, viljapead, rohulibled; teisel aknalaual veel kompositsioon suure pronkskartuli ja pisikese mehikesega.

Ometi on Leida Ilo meie tarbekunstis ainulaadne. Mispoolest on siis tema loodusesuhe teistmoodi?

Ütleksin, et see on maisem ja usaldavam — loodus, tema elujõud ja haprus on iseenesest ime, milleks teda parandada! Kuid ka filosoofiliselt mõtestatum, niimoodi veenvam ja tähenduslikum meie ajale (kui inimesed tahavad ja viitsivad varahommikul sõita õppinud bioloogi juhatusel linnulaulu kuulama). Tundub, et sedasama vajalikku ja ilusat suhtumist on liiglüürilised tõlgendused kunstis isegi lahjendanud — on vaja isiksuse originaalsust, erksust ja kontsentratsioonioskust, et veel midagi olulist öelda. Ent praegusel näitusel on sõnum, ja luulet ennast rohkem kui luulelisust.

Võib-olla on konks selles, et Leida Ilo näeb loodust nagu fotoobjektiiv ja, andkem talle au, tal on meistrikäsi kujutada seda, mida näeb elegantselt ja vapustava tõetundega. Kullassepakunstis pole see iseenesest uudis: ka renessanss- ja barokkmeistrid oskasid hinnata maagilist ja hõrku efekti, mille annab ülim looduslähedus külmas ja jäigas materjalis. Aga tänapäevaks on kunstikogemuste lade veel rikkam, vormitunne on käinud läbi juugendi kurvikultuse, disaini minimaalsuse ja sihipärasuse, hüperrealismi konkreetsuse ja mis kõik veel (kui seda vaid osata näha).

Võib-olla tuleks just selle näituse puhul rääkida ka tarbekunsti piiride murdmisest, emantsipatsioonist. Tõepoolest, Leida Ilo kõrred on pigem metallplastika kui traditsioonilise tarbekunst, kuid mis tähtsust sel on? Igasugune hea kunst nõuab tegijalt silma ja kätt, mõtet ja hinge. Tähtis on, et Leida Ilol on kõike nelja

H. Jaanus. Kompositsiooni kavand (õli, 1980)

võrdselt — rohkem kui tarbekunstis tavaliselt.

Loodusteadlane JAAN ELLART:

«Leida Ilo isiknäitus Kunstisalongis osutab hapralt ja kaunilt millelegi üldisemale emakese Maa kõikvõimalikes seostes. Nimelt ütleb ta meile, et loodus on kunsti ema, kuid kunst saab kopeerijast vabaks alles väljenduse uude jõusse

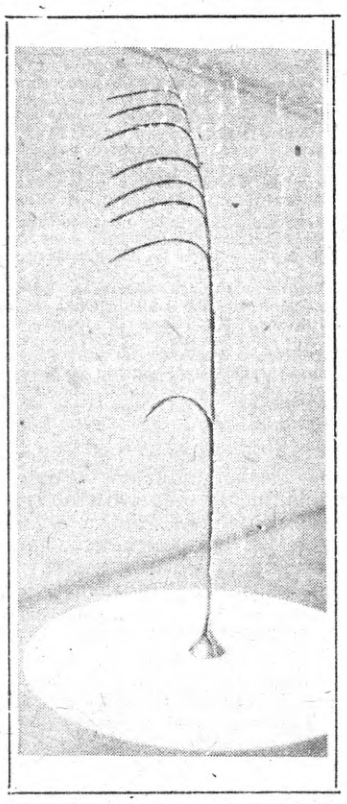

L. Ilo. «... ja teised kõrred» (messing 1983)

tõusmise kaudu. Peab toimuma kunstitaotluslik võõrandumine. Muidu on parem minna neid kõrsi, täppistaotluslikku luga (Juncus articulatus), *roosõieliste generatiivseid elemente ning puhangus lookle-vaid liblesid vaatama loodusesse endasse. Leida Ilo loodu ülendab looduse inimesele kuuluvaks ning imetlusväärne on see elegantsusetase, millega ta suudab äärmises tehnilises keerukuses realiseerida looduse sisendust humanitaarsesse meelde. Arvan, et see näitus on meie kunstielu harvakohatav sündmus oma erakordsuse, elegantsi ja sisendusjõu poolest.»*

* * *

Salongi suurem ja hämaram saal on Hillar Jaanuse päralt ja tema maalid, põhitoonilt raskepärased-hallid, süvendavad hämarusemuljet veelgi. H. Jaanus on näitustel esinenud päris pikka aega, ometi kindlapiirilisemat pilti iseendast jätmata: suurtelt väljapanekutelt meenuvad kas valgusesädemetes hallid mered või monumentaalsusepretensiooniga hallid kõledad interjöörid. Praegu kohtab mõlemat ainevaldkonda hulgi (nagu eelmiselgi salonginäitusel), ja mis parata, — koos mõjub see monotoonselt. Muidugi, Jaanus on õppinud maalija ja nii-öelda, oma teema leidnud kunstnik, kuid praeguses kunstisituatsioonis ei leia see, mis ta ütleb ja kuidas ta seda ütleb, erilist vastukaja. Kindlasti on aga aeg ise kõige õiglasem hindaja: arvan, et sõelale võivad jääda väiksemad, stafaažita merepildid, kus on elamust ja imetlust mere ilmingute üle.

MIRJAM PEIL

KAKS ARVAMUST «PIHTIMUSEST»

«PIHTIMUS». Ballett kolmes vaatuses. Helilooja — Edisson Denissov. Libreto — Aleksandr Demidov (Alfred de Musset' romaani ainetel). Lavastaja ja koreograaf — Tiit Härm. Dirigent — Paul Mägi. Kunstnikud — Boriss Birger, Pjotr Pasternak. Esietendus 30. novembril 1984.

«Estonia» repertuaari jõudnud ballett «Pihtimus» on sündmuseks nii Eesti NSV kultuurielus kui ka nõukogude koreograafiakunstis.

Esmakordselt on balletilavastuse puhul nii tõhusalt ühinenud Moskva ja Tallinna jõud. Tulemuseks on sisusügav, terviklik ja harmooniline etendus, mis põhineb selle loojate andekusel, meisterlikkusel ja, mis peamine, autorite mõttekaaslusel. Esietendusel meenusid mulle Georgi Sviridovi sõnad, et novaatorlus on tõeline üksnes juhul, kui see kasvab välja traditsiooni sügavustest, vastasel juhul sünnib eksperiment eksperimendi pärast. Balleti «Pihtimus» autorite ühislooming on traditsiooni ja nüüdisaegsuse sulam.

Denissovi muusika köidab väljendusvahendite uudsuse ning tehnika originaalsuse poolest. Tänapäevlikust teravusest kasvab välja meloodia ilu, mis balletis nii oluline. Nüüdisaegne intellektuaalsus on vaba ratsionalismist. Denissovi muusika võlub mõttekire ja kujundite romantilisusega. Kõige peenemaid nüansse ja detaile tunnetab suurepäraselt orkester P. Mägi juhatusel, kes valitseb kindlalt kogu seda keerukat sümfoonilist partituuri, säilitab plastilise seose laval toimuvaga.

Tänapäeva põhimõtteid järgides jätavad kunstnikud B. Birger ja P. Pasternak lava vabaks tantsijaile. Kuid nad ei loobu siiski lakoonilisest dekoratsioonist, moodustades lava jaoks raami, mis on nii poeetiline kui ka eluline. Lava tagasein I vaatuses näitab pilti, mis kujutab XIX saj. kõrgemat seltskonda, fikseerib tegevusaja ning täiendab teravmeelselt laval toimuvat balli, meenutades tolleaegset prantsuse maali. Ka Brigitte'i tuba, kus toimub lavategevus II ja III vaatuses, sarnaneb vana maaliga. Joonte elegants, peen värvide skaala seostavad lavakujunduse ja kostüümid, andes viimastele isesuguse erutavalt emotsionaalse värvingu, mis tekib kontuuride ja värvide tabamatust mängulisusest.

André Maurois on öelnud, et Musset' poeemid koosnevad tundeist, mitte sõnadest. Tunnetesfäär on balleti alatine kaaslane. «Pihtimuses» avaneb see meile uuel, sügaval viisil. Libretist A. Demidov ei hülga süžeed, kuid esitab selle omanäoliselt. Liikumapanevaks jõuks balletis saab meeleolude vaheldumine, tunnete areng, veelgi enam — tunded esinevad tegelasteks üldistatud kujunditena. Stsenarist annab kirjandusliku algallika täielikult balletliku õigenduse. Toetudes Musset' lausele, et tunded on inimkonna igikaaslased, esitab ta tegelastena Lootuse, Kurbuse, Uhkuse, Armukadeduse, Südametunnistuse. Nad on määratud ümbritsema peakangelast Octave'i.

Koreograaf T. Härm on sellest lähtudes loonud omapärase «tunnete ansambli», mis kujundabki balleti «Pihtimus» läbiva tegevuse N[illegible]v[illegible]mus annab ballettmeister igale «ansambli» liikmele tantsuliselt iseloomustavad jooned, kasutades eri plastikasüsteemide elemente, kuid ühendab kõik klassikalise tantsu ühtse keele kaudu. Kunstnikud on «ansambli» riietanud tänapäevaselt (personifitseerimata neid siiski värvi ja joonega) — ühesugusesse trikoosse, nagu see kombeks klassikaliste ansamblite puhul. See peenus näitab etenduse kultuuri. Ei ole loodud arhailisi allegooriaid — maske, on vaid tegelased, kes kehastavad poeetiliselt üldistatud kujundit — tunnete pöörist, mis heitleb kangelase hinges. Ta astub nendega mõttevahetusse, alistub neile mikro-adaadžodes, paneb vastu mini-duettides. Need on ballettmeistri suurepärased leiud. Tunded vahel toetavad Octave'i usku ja tahet, vahel eksitavad noormehe vasturääkivustesse.

Seda on mõistnud ja edasi andnud meisterliku täpsuse ning peenusega kõik viis osatäitjat — hingevalgusest helendav, sädelev Irina Fomina (Lootus), eleegiliselt õrn, pehme Liliana Grodnikova (Kurbus), ekspressiivne ja kirglik Jevgeni Kirejev (Armukadedus), kindlajooneline, tahtekindel Mihhail Netšajev (Uhkus), tark, endassesüvenenud Janis Garancis (Südametunnistus). Inimhing avaneb meie ees oma kahtlustes, vaevades, palangutes ja usus. Octave'i hing januneb täiuslikkust, kõrgeid ideaale, teda aga kütkestab möödunud sajandi kolmekümnendate aastate tühine elu.

«Pihtimus» ei ole balleti autorite sõnul lihtsalt lühendus Musset' romaani pealkirjast, vaid etenduse žanri määratlus. Meile avanevad inimese hingeheitlused, kõlbeliste otsingute tee, mis kulgeb unistuste ja meeleheite, lootuse ja pettumuste vaheldudes: see tee on vaevarikas ja puhastav.

«Tunnete ansambel» ilmub lavale pärast teatud sündmusi Octave'i elus. Musset' romaani kohaselt on need armulood. Balletis muutuvad nad üldistusteks. Taas ilmutab libretist Demidov balletitaju. Toetudes romaani detailidele, annab ta maskeraadballile kõrgema seltskonna sümboli tähenduse. Lavastaja loob selle alusel suuri koreograafilisi stseene, mis samuti läbivad kogu etendust ning ilmutab ebatavalist fantaasiat, alustades idüllilistest episoodidest, viies need finaalis välja pahaendeliseks, infernaalseks. Elu maskeraad, kus kõik on ebakindel, illusoorne, kus naiivsuse kena maski taga peituvad pahed ja omakasupüüd.

Kõrgema seltskonna maskeraad on saanud etenduses veel ühe äraspidi pildi — kõrtsistseeni, kus teravmeelselt, justnagu paroodias luuakse sarnasus kõrgema seltskonna balli tausta ja situatsiooniga. Peen ja otsene künism ühinevad. Veelgi rohkem rõhutab seda seik, et seltskonnadaami, Octave'i esimese armastatu osa ning Octave'i võrgutava kõrtsineiu rolli kehastab sama tantsija.

See on Rufina Noor, külaline «Vanemuisest». Edukalt ühendab ta oma väljendusrikkas esinemises puhta lüürilisuse ja karaktertantsu, luues ahvatleva kuju, milles on naiivsust ja tundelisust, muretut kelmust ning kaalutlevat keerutamist. Tema kõrval seisab koloriitselt esitatud Desgenais (Aleksandr Basihhin), Octave'i sõber ja eakaaslane, kes täiel määral kehastab seda elufilosoofiat, mis ühendab kõrgema seltskonna salongi moraali labase kõrtsimoraaliga.

T. Härm ilmutab lavastajana suurepärast koreograafilist mõtlemist, rajades etenduse mahukate, plastiliselt kujundlike juhtmotiivide kontrapunkteerumisele. Alates teisest vaatusest lisandub eelmistele teemadele veel üks. See on Brigitte'i maailm. Kaugel Pariisi salongidest, ümbritsetuna päikesesärast, lilledest, selgest

Kaie Kõrb ja Tiit Härm.

õhust, näeb Octave Brigitte'i, kes on loobunud kõrgemast seltskonnast. Brigitte'i osa, mis sisaldab suurepäraseid võimalusi näidata oma mitmekülgset annet, tantsib Kaie Kõrb. Temá kaunis tants on hingestatud ja väljendusrikas, annab edasi õrnu hingeliigutusi, kehastades keerukat, sisemiselt tähendusrikast kuju. Brigitte'i osas ühinevad Kaie Kõrbi puhul huvitavalt õrnus ja karakteri jõulisus, tunnete puhtus ja avatud emotsionaalsus... Õilis väärikus kinnitab tema iseloomujoonte mitmekülgsust ning juhatab teda eluteel. Just selline Brigitte võis juhtida Octave'i eemale endisest elust, just selline ei võinud leppida kahepalgelisusega.

Kogedes ebakindlust, puutudes kokku müüdavusega, ihkab Octave puhtust, januneb ustavust. Ise aga, nakatatuna samuti kõrgema seltskonna oma sajandi «tõvest», ei suuda enam teha õnnelikuks teist. Taas ärkavad tema teadvuses mineviku varjud. Puhtasse, harmoonilisse maailma sööstavad piinavad viirastused — kargab sisse maskeraadiringmäng, kus kangastuvad kõik läbisegi, kõik on petlik, ei ole võimalik teha vahet, kes on seltskonnadaam, kes kõrtsitüdruk, kes on Octave'i esimene armastus, kes Brigitte...

Nõnda põimuvad kogu etenduse kestel erinevad teemad, põhjustades «tunnete ansambli» ilmemuutusi. See ongi koreograafia sümfooniline arendus kogu etendust läbival tasandil, mitte pelgalt üksikute etteastete ja stseenide kaupa. Niisugust meisterlikkust on noorte ballettmeistrite loomingus harva, seda enam esimeses töös. Koos erakordselt harmoonilise kompositsiooniga on ballettmeister T. Härm oma esimeses lavastuses saavutanud ka tegevuse katkematu dünaamika.

Tiit Härmi kui tantsija loomingus näib Octave'i osa olevat etappiloov. Roll on tantsu ekspressiivsuse poolest äärmiselt raske, samuti tõstete ja puhtfüüsilise vastupidavuse poolest, sest kolme vaatuse kestel on Octave peaaegu pidevalt laval. Tantsijana ületab T. Härm need raskused kergelt, näitlejana paneb need unustama. Tema õrn, täis vaimustust ja samal ajal äge, tormakas Octave on lavastuse kõlbeline ja vaimne kese mitte üksnes peaosa tõttu, vaid sügavuse ja kirglikkuse pärast, millega näitleja ja tantsija T. Härm avab hingestunult noormehe draama, milles on sulandunud armastus ja kibedus, lootused ja kergemeelsus täiesti Musset' romantismi vaimus. Samal ajal aga näeme meie kaasajale vastavat intellektuaalset eneseanalüüsi, näeme Octave'i tunnetamas oma vigu ja eksimusi, näeme teda tunnetamas iseennast ja ümbritsevat maailma. Peensusteni annab T. Härm tantsuga edasi oma koreograafia ja Denissovi muusika ideed, mis kajastab tänavugi veel, mil tähistame Alfred de Musset' 175. sünniaastapäeva, silmapaistva prantsuse kirjaniku loomingu üldinimliku sisu ammendamatust.

SANIA DAVLEKAMOVA

★

MINU ARVAMUS «PIHTIMUSEST»? Eks kõla see veidi pretensioonikalt: lugejal oleks ju õigus nõuda objektiivset analüüsi, kuid — «Ohtulehes» 8. dets. 1984 avaldatud arvamus etenduse kohta ühelt autorilt, libretist A. Demidovilt tõendab veel kord subjektiivsuse momenti balletikunsti hindamisel. Selline emotsionaalne ja kõhklemata jaatav artikkel lõpeb reveransiga publiku poole «...esietendusedu annab selgelt tunnistust, et vaatajale etendus meeldis, ta suhtus õigesti nii helilooja kui ka koreograafi pakutusse».

«Pihtimus» elab «Estonia» laval esimesi etendusi. Vaimustusin juba libreto lugemisest ja muusika esmasest kuulamisest. Mind ei ehmatanud kaotused, mis kirjandusteosel tuleb üle elada balletilavale ülekolimisel. Uusi ballette tuleb nii harva, et eelkõige rõõmustas «Pihtimuse» kavvavõtmine. Selles on ühendatud balletiteatri otsingud realistliku tantsulise draama vallas sümfoonilis-koreograafilise väljenduslikkuse võimalustega. Mul puudub küll usk sellesse, et balletile allub kõik, kuid E. Denissov ja A. Demidov veensid, et A. Musset' romaan võib elada balletilaval ja mitte ainult süžee naiivse illustratsioonina, vaid muusikalis-plastilises üldistuses loodud iseseisva kunstiteosena. Usun, et helilooja ja libretist on «Estonia» lavastuse kohta juba kätte saanud kõik tunnustussõnad koos asja uudsuse äranäitamisega, ja sellele ei ole minul tarvidust midagi lisada.

Vastuoksuslikumaid tundeid tekitab aga «Estonia» lavastus. T. Härmile on «Pihtimus» sisuliselt debüüt lavastajana ja kokkuvõte aastatepikkusest õpingust GITIS-e kaugõppes. Selge, et T. Härm eitab kergeid võimalusi lavastajakunstis. Ta otsib uut repertuaari, keerukat, ebaharilikku muusikalist materjali. T. Härm püüdleb emotsionaalse, jõulise etenduse poole, mille mõttelaad on filosoofiliselt üldistav. Tee, millele astus koreograaf T. Härm, on raske tee. See nõuab peale intuitsiooni ka äärmiselt kainet, loogilist mõtlemist, selget, väljakujunenud kunstikreedot.

Tunded ja mõtted pärast «Pihtimuse» mitmekordset vaatamist on vastakad. Kui läheneda T. Härmi lavastusele kui üliõpilastööle, on tegemist õnnestumisega, mis vääris ballettmeistri diplomit.

«Etendus on kangelase pihtimus oma tunnete ees, võitlus nende tunnetega ja tunnete heitlus kangelase hinge eest,» nii võtab T. Härm kokku etendust kandva mõtte. Kuid see mõte jääb kavalehel omaette figureerivaks, ilma orgaanilise seoseta laval toimuvaga, ilma et näeksime laval pihtimuse kujunemist, uute veendumuste kristalliseerumist balleti kangelase Octave'i hinges. A. Musset' — E. Denissovi balleti sisu on filosoofilisem, rikkama alltekstiga, kui seda on ainult Octave'i lõputuks kujunev üleüldine ja melodramaatiline «Ah, ma armastan, ah, ma kannatan!!!».

Mõiste «pihtimus» selles teoses pole mitte niivõrd tegevust kandev subjektiivne tegur (kahjuks jäi ta T. Härmi lavastuses ja esituses sääraselle tasapinnale), kuivõrd hetkel iseseisva tähendusega objektiivne nähtus. Usun, et nii heliloojat kui ka balleti libreto autorit on etenduses huvitanud eeskätt pihtimuse olemus. Mis on tõeline pihtimus ning sellega saavutatud usk ja optimism — need on küsimused, mis ilmselt köidavad helilooja E. Denissovit. Lavastaja oleks ehk pidanud rohkem huvituma mitte Octave'i pihtimuse näitamisest, vaid selle loogika tõestamisest. Lavastaja serveerib meile ainult Octave'i mõtete resultaati, nende arengul on aga etenduses puhtsüžeeline tähtsus. Ja nõnda tundub, et «Pihtimuses» (kui paradoksaalselt see ka ei kõlaks) on... vähe pihtimist väärivat. Balletis on rohkem peategelase ahastust ja kannatamist kui seda ajendanud armastust.

Etenduse koreograafilises tekstis on tunnetele — Lootus, Uhkus, Kurbus, Armukadedus, Südametunnistus — antud osa suur. Kuid see keel on nagu alla surutud, iseloomult murtud-jooneline, täis ahastavaid ja anuvaid žeste. Kohati tundub, et mõnede variatsioonidestseenide ajal on osatäitjatel laval üsna ebamugav olla. Kõik erinevad tunded on põhiliselt kantud ühest meeleolust, tantsijad ei leia etenduse koreograafias võimalusi rikastada neid nüanssidega. Kui ei tunneks tantsijatar I. Fominad või L. Grodnikovat, tantsijaid J. Garancist või M. Netšajevit, oleks küll võimatu arvata, kes on Lootus, kes Kurbus, kes Armukadedus jne.

Nimedeks kavalehel jäävad Desgenais ja Smith, kel lavalised ülesanded puudusid. Näib, et nende tegelaste puhul on lavastaja ignoreerinud mõistet «klassikaline ballett».

Lavastuslikult küsitavaks on jäänud balli ja kõrtsi pildid, nõrgaks kolmanda vaatuse pilt tunnetega. Sellele eelneb aga lavastaja poolt hoolikalt läbimõeldud, tunnetetihe, plastiliselt jooniselt värvikas Brigitte'i ja Octave'i kirgede stseen. Siin on kõik omal kohal — huvitav, lakooniline, intensiivne ja emotsionaalne koreograafia. Selles stseenis pääses kõlama lavastaja ja esitajate loomingu liste püüdluste ühtsus.

T. Härmi Octave on esitatud korrektselt, professionaalsel tasemel. Kuju kandvate meeleolude üheplaanilisusele vaatamata on tunda püüet gradeerida meeleolusid, leida nende eri astmeid, avada pihtimuse loogikat. Tantsutehniliselt ta rahuldas, kuigi on ka puudusi: tuimavõitu labajalg, näoilmele ainult utilitaarse tähenduse andmine.

J. Jekimovi Octave on veel alguse juures, ja mul on raske ette kujutada, kui kaugele ja kui sügavale on noorel ja kahtlemata andekal tantsijal võimalik jõuda, kuna Octave on jäetud etenduse kahes kolmandikus arenguta, jäetud kordama ühte ja sama.

K. Kõrbi Brigitte'i osa on ballettmeister loonud üheplaanilisena. Ning baleriin tundus olevat kammitsais, suutmata end lahti tantsida. Alles viimases pildis, kui tants on saavutanud tõeliselt dramaatilise kõlavuse ja pinge, sundis K. Kõrb meie südameid Brigitte'i südame taktis kaasa lööma.

(Järg 12. lk.)

Leedumaa austas Juozas Gruodist

Läinud aasta lõpul oli Leedumaa muusikaavalikkuse tähelepanu keskendunud klassikule Juozas Gruodisele, kelle sünnist 20. detsembril möödus 100. aastat. J. Gruodise (1884—1948) looming ja tegevus oli leedu muusikakultuuris mitmeti teedrajava tähendusega. Saanud hariduse Moskva ja Leipzigi Konservatooriumis, seadis J. Gruodis endale eesmärgiks viia leedu muusika, mis seni oli püsinud n.-ö. kujunemisstaadiumis, Euroopa tasemele. J. Gruodise helikeele omapära seisneb leedu rahvamuusikale iseloomulike elementide oskuslikus ühendamises Euroopa kaasaegse muusikalise mõtlemisega. Esimesena elustas ta oma loomingus leedu ürgse rahvamuusika iseloomulikuma žanri — sutaritiined J. Gruodis, kelle looming ei ole mahult eriti suur, on samas paljude žanride (viiulisonaat, ballett jt.) esmalooja leedu muusikas. Samavõrd tähtsad on J. Gruodise mitmekesise muusikalise tegevuse teisedki tahud: ta oli Leedu konservatooriumi asutaja ja selle esimene direktor, samuti üks Leedu NSV Heliloojate Liidu loojaid. Olles esimene leedu heliloomingu professor, pani J. Gruodis aluse rahvuslikule kompositsioonikoolkonnale. Tema õpilased on tuntud leedu heliloojad, nagu J. Juzeliūnas, A. Račiūnas, V. Klova jt.

Nädala jooksul (14.—21. XII) toimusid Vilniuses ja Kaunases ning mitmes teises J. Gruodise elu ja tegevusega seotud paigas juubilari loomingu kontserdid. Vilniuse Riikliku Filharmoonia saalis 20. XII toimunud pidulikul kontsertaktusel esines kolme J. Gruodise lauluga ka Mati Palm, kelle etteaste pälvis tormilise ovatsiooni. Kaks päeva kestnud teaduslikul konverentsil vaeti helilooja loomet. Ettekanded tegid ka eesti muusikateadlased Leo Normet («J. Gruodis oma aja peeglis») ja Mart Humal («J. Gruodise sonaadivormis teostest»). Majas, kus helilooja elas a. 1932—1948, avati helilooja memoriaalmuuseum. Kaunase Riikliku muusikateatri aias aga seisab nüüd leedu muusika suurkujude M. Petrauskase ja J. Naujalise mälestussammaste kõrval ka kunstnik K. Bogdanase kavandatud J. Gruodise büst.

J. Gruodise loomepärandi jäädvustamiseks ja propageerimiseks on Leedus palju tehtud. Ainuüksi tema loomingu väsimatu uurija A. Ambrazase sulest on seni trükis ilmunud neli raamatut. Juubeliks tuli välja veel J. Gruodise bibliograafia ja helilooja kogutud koorilaulude kommenteeritud väljaanne. Muusikateadlane O. Narbutienė on J. Gruodisest kokku pannud nägusa fotode ja dokumentide albumi. Müügiletile jõudis heliplaat helilooja kammermuusikast.

Juubelipäevadest jäi kõlama meilgi aktuaalne mõte, et muusikaklassika propagandat on vaja teha pidevalt, mitte hooti ja mitte ainult koduvabariigis, vaid ka väljaspool, sest muusika ühendab rahvaid. Viimane oli J. Gruodise esteetiliste vaadete põhitõdesid.

MARIS MÄNNIK

Estica

Tšehhi muusikaajakiri «Hudebni Rozhledy» nr. 7 (1984) avaldas Tšehhi Muusikainformatsioonikeskusesse saabunud uute välismaiste nootide reklaami, mille hulgas on ka Ester Mägi «Kuus eesti rahvaviisi viiulile ja klaverile».

LAULUMULJEID JEREVANIST

14. novembrist 3. detsembrini toimus Jerevanis XI Glinka-nim. üleliiduline vokalistide konkurss. Meenutame, et viie aasta eest oli IX võistlus meil, Tallinnas. Siis saime endile ka Eestis seni ainsaks jäänud Glinka-konkursi laureaadi — V. Puura. Tänavu esindas žürii poolel meie vabariiki MATI PALM, kes nüüd oma muljeid jagabki.

See oli senistest konkurssidest kõige osavõturohkem (180 noort lauljat). Vene NFSV-st laekus koguni nii palju avaldusi, et neile tuli korraldada täiendav eelvoor, mis toimus samas enne ametliku konkursi algust. Veel oli küllalt palju osalejaid Ukrainast. Tasemeltki hinnati tänavust konkurssi varasemaist kõrgemaks ning pingelisemaks, seda eriti soprani, tenori ning baritoni rühmas. Kuigi vene ja ukraina bassid on juba aastakümneid maailmakuulsad, siis üllatas, et Jerevanis esinesid just bassid kõige nõrgemini. Tenorite «võistkond» oli kõige stabiilsem, sopranite ja baritonide oma aga kõige üllatusterohkem. Kui võrrelda aga ooperi- ja kammerlaulus võistelnuid, siis jätsid mulle parema mulje viimased oma ühtlasema taseme ja hea maitsega.

Oli austav töötada suures, 24-liikmelises žüriis koos lausa legendaarsete nimedega nagu Z. Doluhhanova, Ž. Heine-Wagner, G. Gasparjan, P. Lissitsian, I. Arhipova jt. Samas lasus mul suur vastutus avaldada oma arvamus korralikult motiveerituna. Juba neljandast konkursist juhatab žüriid Irina Arhipova, teeb seda tööd kindlakäeliselt. Kui ta kolmanda vooru järel esikohad välja kuulutas, puhkes saalis aplaus. Võis aru saada, et meie hinnang ühtis publiku arvamusega. Teise vooru jõudis 49 ooperi- ja 18 kammerlauljat, kolmandasse vastavalt 18 ja 6. Ja nüüd siis võitjad.

Kammerlaulus pälvis üllatuslikult esikoha O. Ajurova Ulan-Udest — Leningradi Konservatooriumi haridusega burjaat, erakordselt meeldiv, tehniliselt täiuslik metsosopran. Stiilne ja sisukas ettekanne. Valmis, parim kammerlaulja, leiti üksmeelselt. Teise koha sai sopran A. Nersesjan (1958) Jerevanist, kolmanda V. Alijev Kaliningradist ning S. Trimkaitė (1959) Vilniusest. Kui Alijev on juba küps kunstnik, siis Trimkaitė on alles üliõpilane. Tal on ehtkammerlik lüüriline kandev sopran. Ta laulis ka ainsana ja õnnestunult atonaalset muusikat (Poulenc, Kutavičius). Lausa nauditav, kuidas ta intoneeris kõik käigud, olgu nii keerulised kui tahes, äärmise emotsionaalsuse ning tehnilise üleolekuga. Neljandale kohale tulid O. Kondina Moskvast ning B. Egle Riiast. See jäi lõunaaabrite ainsaks auhinnaliseks kohaks. B. Egle on stabiilse häälega bariton, kes meenutab pigem saksa kui vene või itaalia häälekooli.

Ooperilauljaile anti välja kolm esikohta. G. Gritšjuk Kiievist on väljakujunenud maneeriga kindel laulja. Rohkem imponeeris mulle samuti esikoha pälvinud D. Haritonov (1958) Odessast, meeldis tema siiras, tehniliselt tugev ettekanne. Enamikule oli esikoha pälvinud lauljanna — M. Muradjan (1959) Minskist —, üllatuseks (mina olin teda varem kuulnud). See Odessa kooliga armeenlanna on erakordselt ilusa, suure dramaatilise sopraniga, väga musikaalne,

Mati Palm koos esikoha võitnud Maria Muradjaniga.

tehniliselt tugev laulja. Tema jättis elamuse, kujunedes publiku lemmikuks, keda ei tahetud lõppkontserdil lavalt kuidagi ära lasta.

Kui esikoha pälvinud olid seekord erakordselt head, siis teised auhinnatud olid perspektiivikad noored lauljad, kellel täiuslikkuseni veel palju tööd: II koht — metsosopran L. Detkova Leningradist; III koht — J. Mirtova (1961) Leningradist, M. Hohlogorskaja (1960) Sverdlovskist, A. Ditškovski Minskist; IV koht — A. Airapetjan Jerevanist, N. Novikova Novosibirskist, N. Vassiljev Moskvast ja M. Rõssov Minskist. Lisaks anti üheksale lauljale ka eripreemiaid.

● Kas võistlejate poolel meilt kedagi ei olnudki?

Eestit esindasid sel korral O. Saltõkova ja S. Toomla. Ma ei tea täpselt, kuidas meie lauljate valik ja ettevalmistamine käis. Mitmel pool toimub tavaliselt vabariiklik eelvoor, kust paremad saadetakse üleliidulisele konkursile. Meie lauljad ei esinenud halvasti, kuid nad ei küündinud siiski tasemelt paremate poolele, s. t. teise vooru jõudnute sekka. O. Saltõkovat ei õnnestunud mul kuulda, sest pidin sõitma koju etendust laulma. S. Toomla esinemist kuulsin, see jättis küllalt kena mulje, mõningatest puudujääkidest hoolimata. Rõõmustab, et I. Arhipova, kes on küll väga hõivatud õppetööst ja kontserditegevusest, kutsus teda mõneks ajaks Moskvasse konsultatsioonidele, sest näeb S. Toomlas perspektiivikat lauljat.

● Glinka-konkurssidel ei ole meil kunagi erilist edu olnud. Peale V. Puura ainsa laureaaditiitli on Eestisse tulnud veel paar diplomit. Häid lauljaid meil siiski on. Kõneleb see vähesest huvist nende võistluste vastu? Kuidas hinnata selliste ürituste kasutegurit?

Konkursi kasutegur suures plaanis on parimate väljaselgitamine, saame sealt hädavajaliku ülevaate lauljate järelkasvust lahendamist ootavatest ülesannetest. Suursündmus on see muidugi linnale, kus konkurss toimub. Ei tea, millised järeldused meil toimunud konkursist tehti, Jerevanis võeti asja küll väga tõsiselt. Ürituse tähtsust mõistes pakkus Armeenia konkursi korraldajatele ka edaspidiseks võimalust korraldada laureaatide kontserte Jerevanis.

Konkursis osalemiseks võivad ju erinevad kaalutlused olla. Minu arvates võiks noor inimene võistluseks valmistuda eesmärgiga end täiendada. Loomulikult soovitakse ka kohale tulla, kuid see ei saa ainus siht olla. Hinnata tuleb võimalust end teistega võrrelda ja seeläbi ennast, oma puudusi ja voorusi mõõta. Nii on ka lauljaid, kes osalenud juba mitmes Glinka-nim. konkursis preemiaid saamata. Ometi on nad võistluses kindlasti kasvanud-arenenud, selles mõttes siin kaotajaid ei olegi. Ja muidugi avab konkurss tee nii üleliidulisele areenile kui ka rahvusvahelistele konkurssidele, muide neilegi, kes just võitjaks ei tulnud. Nii näiteks esines tänavu võistluse esimeses voorus suurepäraselt üks armeenia sopran. Ja kuigi ta lõppvooru ei saanud, kinnitas I. Arhipova, et seda lauljannat on tarvis tõsiselt silmas pidada, sest tema head eeldused on ikkagi ilmsed.

● Jerevanis kuuldu lubab ehk kõnelda nõukogude laulukooli tänasest tasemest. Mis sellele iseloomulik tundub?

Keskmine tase on väga palju tõusnud. Kui tundubki, et suuri erakordseid hääli jääb vähemaks (see on ju looduse and), siis koolitus on küll tugev. Näiteks lauldi paarikümne aasta eest harva originaalkeeles, nüüd on see aga reegel. Ilusat itaalia keelt kuulis eriti Moskva, Leningradi, Kiievi ja Odessa kooli esindajailt. Moskvalased, eriti prof. Titsi õpilased, laulsid ka väga heas saksa keeles. Enamasti ei ole ka stiilivigu. Kuigi Moskva osakaal oli tänu kahele sealsele kõrgkoolile suur, täheldasime siiski, et põhimõttelisi erinevusi kesksete ja väiksemate konservatooriumide lauluõpetuses ei ole. Osavõtu geograafia on väga palju laienenud just Kesk-Aasia ja Siberi poole. Ka Valgevene sai mitu preemiat, näidates end arvestatava laulumaana. Baltimaadest oli tugevaim Leedu esindus — ühe kolmanda ja eripreemiaga (I. Leitaitele rahvalaulu parima esituse eest). Neil oli isegi arst kaasas, kes oma võistlejaid hääles hoidis ja teisigi palju aitas. Leedulased suhtuvad Glinka-konkurssidesse üldse väga tõsiselt ja on peaaegu igalt võistluselt ka mõne laureaadi saanud. Meie end nendega võrrelda ei saa.

● Järgmine Glinka-nim. vokalistide konkurss toimub 1987. aastal. On meil kedagi sinna saata?

Kuna ma Konservatooriumis praegu ei tööta, ei ole mul selget ülevaadet meie õppivatest noortest. Järelkasvu pärast on meil ikka muret olnud, momendil on see probleem üsna terav, sest paljud laulukoolid on meist ette läinud. Seepärast peaks tegema tõhusat tööd, alustama aegsasti ettevalmistusi tolleks autoriteetseks võistluseks. Nii tuleks meie muusikaelu juhtivais organisatsioonides juba praegu teha toimunust kokkuvõtted-järeldused, koos laulupedagoogidega plaanida, mida ja kuidas parandada. Minagi püüaksin oma mitmekümne kaasatehtud ja -kuulatud konkursi kogemusi edasi anda.

● Mida soovitate?

Esmalt tuleb tõsiselt kaaluda, missugust repertuaari laulda, mõnigi kord ei luba liiga raske kava noorel lauljal end parimast küljest näidata. Väga tuleks arvestada intonatsiooni puhtust. Enamikul neist, kes teise vooru ei pääsenud, esines intonatsioonilist ebatäpsust, seda ei andestata. Seejuures peaks repertuaar olema mitmekesine, et mitte ühekülgseks jääda. Konkurss on lausa võitlus selle nimel, et end maksimaalselt näidata, seepärast peab väljendus olema võimalikult erk ja emotsionaalne.

Laureaaditiitli võitmiseks peab ka õnne olema, seda nõuda ei saa. Kuid miinimumeesmärgiks peab seadma teise vooru jõudmise.

HELILOOJATE LIIDUS

toimus 25. detsembril juhatuse pleenum, teemaks «ENSV Heliloojate Liidu ülesanded, mis tulenevad sm. K. Tšernenko kõnest NSVL Kirjanike Liidu juhatuse juubelipleenumil».

Avaettekande tegi Heliloojate Liidu juhatuse esimees J. Rääts, kes andis ülevaate probleemistikust, mis leidis käsitlust sm. K. Tšernenko kõnes «Kinnistada elutõde ja kõrgeid sotsialismiideaale». Sellele järgnes elav mõttevahetus. Sõna võtsid heliloojad E. Kapp, A. Põldmäe, E. Tamberg, R. Kangro, J. Koha, R. Lätte ja M. Kuulberg ning muusikateadlased T. Vabrit, M. Topman ja V. Rumessen. Sõnavõttudes rõhutati sm. K. Tšernenko kõnes avaldatud parteiliste seisukohtade põhjapanevat tähtsust, nende suunavat mõju kogu loovharitlaskonnale. Mitmed sõnavõtjad pidasid vajalikuks senisest veelgi nõudlikumalt ja enesekriitilisemalt suhtuda loomingusse, selle ideelisse ja kunstilisse küpsusse. Kõne all oli loominguvabadus ja selle seos ajastu sotsiaalse tellimuse tunnetamisega, muusika ja üldse kunstiloomingu koht ühiskonna arenguprotsessis. Puudutati ka sidemeid vennasvabariikide heliloojatega.

Üheks probleemideringiks kujunes noorte muusikaline kasvatus, heliloojate sidemed üldharidus- ja lastemuusikakoolidega. Eriti tõsteti esile vajadust suurendada kooli muusikatundide emotsionaalset mõjuvust.

Vajakajäämisi märgiti muusikakriitika haardeulatuses, leiti, et ajakirjanduses peaks leidma operatiivsemat kajastamist kogu meie muusikaelu.

Pleenumil käsitletud küsimused fikseeriti vastavasisulises otsuses, mis ühehäälselt vastu võeti.

KONTSERDIREISIDEL

R. RANNAP esines 19.—22. sept. nelja improvisatsiooniõhtuga Moskva kesksetes kinode kontserdisaalides, 24. ja 25. sept. toimusid tema autorikontserdid Moskva Estraaditeatris (kaastegev oli ansambel «Ruja»).

14. ja 15. novembril mängis ta improvisatsioonikava Odessa Filharmoonia saalis, 7. detsembril aga Leningradi Akadeemilise Kapelli saalis, kus improvisatsioonid kõlasid klaveril, orelil ja tšembalol. Kontserdi salvestas Leningradi televisioon.

*

Kümme kontserti (12.—25. XI) andis Kasahstanis J. TAMME NIM. KVINTETT — Kustanais, Petropavlovskis, Koktšetavis, Pavlodaris ja Ust-Kamenogorskis. Kavades olid Mozart, Haydn, J. Chr. Bach, Aljabjev, M. Arnold, G. Winter, V. Persichetti, J. Svetlanov (süit «Päevad külas»), eesti muusikast kaasas Evald Vainu Puhkpillikvintett nr. 1 ja Lydia Austeri 4-osaline Süit eesti teemadel (1984). L. Austeri verivärske süidi esmakordne avalik ettekanne toimuski kontserdil Kustanais. Peaaegu kõikjal kutsuti kvintetti kohtumistele sealsetesse muusikakoolidesse.

MALEKOMMENTAAR

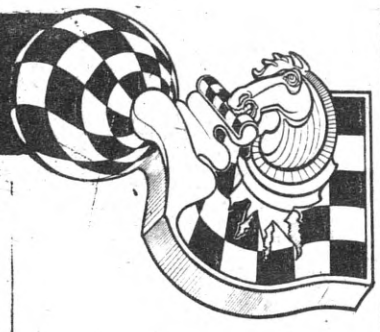

UUSI TUULI?

Karpov on sündinud võitleja. Ja need teised samalaadsed iseloomustused, mis kõik paika peavad ja kümneid kordi hiilgavat kinnitust on leidnud. Aga seal tuleb meelde, kuidas ta Baguios oma eduseisul 5:2 laskis vastasel järele tulla ja oli äärepealt tiitlit kaotamas. Tähendab, ka sellel raudsel mehel on nõrkusi ja mõõnu.

Ilmselt on temasuguse vaimuvägilase suurimaks vaenlaseks ta enda keha. Matši eel väitis Botvinnik: kui Kasparov on esimese tosina partii järel taga ainult ühe punktiga, võib pretendent lõpuks võita. Sellega olid kaudselt välja öeldud, et füüsiliselt jääb tšempion oma nooremale rivaalile alla. Tõsi, äsjailmunud fotoalbumis, mis on tervenisti pühendatud maailmameistrile, näeme teda peale margialbumi lehitsemise ka heina niitmas, paadiga sõitmas, ratsutamas ja krossi jooksmas. Ent ikkagi ei küüni tšempioni kehakaal kuuekümne kiloni. Ja selles mõttetöös on peale palju muu ka neid kilosid tarvis.

Aga sedapuhku paistis, et asi erilist vastupidavust ei nõua. Nagu teada, sai Karpov juba esimesest üheksast partiist neli võitu. Kortšnoi vastu polnud ta kunagi nõnda võimsalt alustanud ja võis arvata, et maletajatel ja muidu huvilistel tuleb Sammassaal varsti maha jätta.

Siis meeletu viigiseeria. Vähe sellest, et publik nördinuks muutus. Lugu ise oli enneolematu. Kõigi negatiivsete hinnangute puhul unustati oluline tõik, et grogiks löödud Kasparov suutis äkitselt nii kindla kaitse (küll ainult umbkaitse) sisse võtta. Et Karpov ei jaksanud seitsmeteistkümnest mängust mitte ühtki võita, see kuulub ju fantastika valdkonda. Tõsi, kui viimaks tuli siiski 5:0, viskasid ka kõige lootusetumad Kasparovi poolehoidjad käega.

Nüüd?

Eelmises kommentaaris oli juttu, et oleks ikkagi kena ja inimlikult kosutav, kui Kasparov silma pähe saaks, auvärava lööks. See näis küll vaga soovina, ent juba järgmises partiis muutus uskumatu tõeks. Pretendendil olid valged malendid ja pärast seda, kui tšempion veidi ettevaatamatult oma kuningaseisu nõrgestas, õnnestus Kasparovil märga halgu tuli puhuda — ja selle leegi soojendusel lõi korraga särama tema rikas talent, mille olemasolugi olime vahepeal unustanud.

Väike iseloomulik detail. Sündmuste senine käik on kommentaatorid nähtavasti ära hirmutanud. Kasparovi rünnakule selles 32. partiis heideti mõndagi ette, kuid nende kritiseeritud käikude abil oli ta võitnud etturi ja saanud väga perspektiivika lõppmängu. Katkestusseisu hindamisel ei julgenud needsamad kommentaatorid midagi konkreetset öelda. Konkreetselt esines Karpov: andis partii ilma edasimänguta alla. Kogu lugu illustreerib seda, kuivõrd on kadunud usk kunagi nõnda kõrgele tõstetud pretendenti.

Aga selleks, et tõusta, tuleb vahel ka langeda. Iga võit tiivustab! Mida rääkida võidust, mis on saavutatud sajapäevase pingutuse järel?

Alates sellest 32. partiist on matš natuke teise ilme võtnud. Kasparov on mustade malenditega suhteliselt kergesti kõik avanguprobleemid lahendanud, tähendab, mugava viigi teinud. Valgetega on ta endiselt väljarihitud kompimistaktikat rakendanud, tähelepanelikuma silmale küll veidi piprasemas kastmes.

Objektiivsetel asjaoludel matš vahepeal seisis. Selge, et see tuli kasuks Karpovile, keda ilmselt väsimus vaevab. Ometi, isegi sellest juhuslikust kingitusest, nädalasest hingetõmbeajast, hoolimata ei suutnud tšempion ennast täielikult taastada. 36. partiis (valged nupud Kasparovil) oli ta uuesti kaotuse äärel ja pääses, nagu öeldakse, ainult õnne ja vastase abil.

5:1, 1:5. Mõistagi, hõisata pole siin midagi. Ja siiski, Kasparov on näidanud, et temast ei saanud kogemata tiitlipretendent. See, mis ta viimase viie partii vältel on korda saatnud, see väärib täit tunnustust eriti psühholoogilises plaanis.

Muidugi, proosalist lõpptulemust see vaevalt muudab. Ent meile jääb vähemalt teadmine — kaotaja säilitab kilbi, teda ei viida ära kilbil.

Kas matši lõppresultaat võib kahtluse alla sattuda?

Kõigi loodusseaduste järgi mitte. Aga kindlasti ootavad meid mõnedki põnevad sündmused. Võimalik, et koguni väga põnevad. Selles matšis on niikuinii palju aloogilist (tegelikult käib aloogia sääraste supersündmuste juurde, õigemini, me lihtsalt ei oska süvaloogikat näha).

Nõnda et tuleb jääda äraootavale positsioonile. Lohutuseks ka tüdinutele: pole välistatud seegi võimalus, et juba iga järgmine partii kõige viimane on.

* * *

Paar sõna ühest teisest tšempionaadist. Praegu üritatakse olümpiamängudele pidevat asupaika leida. Maletajad on siin (küll tagasihoidlikus variandis) eeskuju andnud. Euroopa noorte meistrivõistlused toimuvad regulaarselt Hollandi linnas Groningenis. Meil on uhkusega meenutada, et sealt tõi tiitli Tallinna Jaan Ehlvest. (Anti välja turniiriraamat, kus meie poiss ilutseb efektsel kaanepildil). Nüüd on Nõukogude spordiau eest jälle väljas eestlane, suvel Soomes noorte MM-võistlustel proovinud Lembit Oll. Kiljavas olid tal liiga tugevad konkurendid, Groningenis näib asi natuke lihtsam olevat. Paraku kaotas Oll algul tormiliselt spurtinud hispaanlasele. Otsa tuli veel kaotus inglasele. Kuid nende ridade kirjutamise ajaks oli ta liidritest vaid pool punkti maas. Pole midagi imestada, kui mingit värvi medal tuuakse jälle talviselt hägusesse Tallinna.

Mida see ütleb? Ütleb seda, et maa pole vaene. Ka seda, et me oma rikkusi ei oska alati kasutada. Sellepärast on just võitude puhul eriti oluline kainet meelt säilitada.

Nii või teisiti, males võib loota kuuma talvekuud.

VALTER HEUER

Liivlaste kontsert

Möödunud aasta lõpupoole toimus Läti NSV-s Talsi rajoonis Mazirbe külas teaduslik konverents looduskaitsealastes küsimustes. On juhtunud nii, et Slītere looduskaitseala hõlmab suurema osa liivlaste külasid, nende hulgas ka kunagise liivlaste vaimse keskuse Ire, mida Läti keeles nimetatakse Mazirbe. Paari aasta eest anti siinne liivlaste rahvamaja (ehitus valmis 1939. aastal) Slītere looduskaitseala ametihooneks. Sel puhul ütles liivlane Pauliņ Kļaviņa «Selle maja ajaloos on kolm rõõmsat momenti: hoonele nurgakivi panek, hoone pidulik avamine ja nüüd pärast pikka vaheaega hoolitsetava peremehe leidmine.» Kuigi liivlaste arv kipub olema alla saja, tegutsevad nad oma kultuuri tutvustamisel. Konverentsi raames esinesid Riia liivlaste ansambli «Līvilist» liikmed oma uue kavaga «Talvised tähtpäevad». Kohal olid ka külarahvas ja kohaliku kooli õpilased. Uus kava tutvustab kalendrilisi rahvalaule ja kombeid. Tuleks leida võimalusi ansambli kutsumiseks Tallinna ja Tartussse, sest palju on meile ka tuttavat. Esinemisvõimalused innustavad ühtlasi kollektiivi jätkama oma tööd.

EDUARD VÄÄRI

Kaks arvamust «Pihtimusest»

(Algus 10. lk.)

L. Sintsova Brigitte. Baleriin, keda peale «Giselle'i» pole juhtivates osades tulnud eriti kiita, on oma seekordse töö teinud ausalt ja võitnud sellega palju. Arendades rolli etendusest etendusse, on tal terviku tunnetamises ja osa valitsemises veelgi arenguruumi.

Ning et mitte vaesestada pilti «Estonia» baleriinidest, mainiksin Tatjana Voroninat. Veel praegugi on silme ees tema puhas, vaba ja loomulik tants Octave'i armastatu ja kõrtsineiu kaksikosas.

Kuidas ka ei oleks «Pihtimuse» režiilise lahenduse või koreograafilise keelega — praegu on ballett «Estonia» repertuaaris, ja arvan, et õhtut täitva etendusena on ta teatris teretulnud. Mingi tühimik kaasaegse etenduse kohal ju on ning T. Härmi lavastatud «Pihtimus» selle täidab. Siin jääb järelemõtlemist neile, kelle mureks ja hooleks on vaatajate mitmekesiste nõuete ja maitsete rahuldamine.

Arvatavasti jääb enamikus ilmuvates «Pihtimuse» retsensioonides kõlama õnnestunud etenduse nentimine. Kahju, kui sellega kaasneks noore lavastaja enesega rahulolu.

AGO HERKÜL

Varastatud filmid

Videokassette täis laotud leti taga seisev müüja muigab kavalalt:

«Aga äkki huvitab teid miski muu?»

«Huvitab jah.»

«Läki siis . . .»

Viimaks ometi! Olingi juba liiga kaua lehitsenud katalooge, tehes, nagu oleksin asjatundja, kes kuidagi ei suuda leida seda, mida vajab. Kui lattu jõudsime, haaras müüja kohe härjal sarvist:

«Kas olete reeglitega kursis? Sada tuhat liiri eraklubisse astumise eest, seitsekümmend tuhat maksab videokassett, laenuks võtmine — mitte üle kahe-kolme päeva — maksab kakskümmend tuhat. Arusaadavalt ei tea meie siin mitte midagi ja mina pole teile ka midagi rääkinud.»

Nii kirjeldab Itaalia ajakirja «Epoca» korrespondent oma külaskäiku Rooma kauplusse, kus muu hulgas müüakse videokassette ja kus «usaldustäratavatele» isikutele kohe pakutakse suures valikus «varastatud filme». Nende hulgas on välismaa lookfilmid, mida itaalia vaataja veel näinud pole, — videokassettidesse peidetult on need vargsi üle piiri rännanud ja liiguvad nüüd erakortereid pidi—, on pornofilmid ja salaja tehtud koopiad nendest kodumaa filmidest, mis on ekraanile tulemas ja mille ümber reklaam kõva lärmi lööb. Põrandaalune äritsemine videokassettidega, nagu kirjutab Itaalia ajakirjandus, kujutab endast suurt ohtu filmitööstusele. On välja arvestatud, et salaja tehtud koopiate pealt teenivad sulid aastas 7—8 miljardit liiri, poole sellest, mis saab riik. See võib ajalehe arvates anda itaalia filmikunstile surmahoobi.

Produtsent Fulvio Luccisano, kes finantseeris Alberto Sordi osavõtul vändatud filmi «Taksojuht»: «Ostsin ühest Rooma poest videokasseti oma filmiga, muidugi andsin selle kohe politsei kätte.» Produtsent on ennegi olnud filmipiraatide ohver — «varastati» ka kaks tema varasemat filmi, «Leib, või ja marmelaad» ning «Sütti, noormees, sütti», kassetid sattusid eratelevisioonijaamade kätte ja saadeti eetrisse enne, kui filmid linale jõudsid. Taheti eetrisse saata kolmaski film, «Suur varas», kuid sellest sai produtsent õigel ajal teada, tungis karabinjeeride saatel telestuudiosse ja konfiskeeris lindi. «Andsin siis asja kohtusse,» rääkis produtsent hiljem ajakirjanikele, «ja kas teate, mis siis juhtus? Mind hakati ründama telefonikõnedega. Helistasid koguni poliitikategelased, tungivalt soovitades unustada juhtunu.»

Piraadid on filmiärisse tunginud mujalgi kui Itaalias. Käesoleva aasta märtsikuus korraldas politsei erisalk läbiotsimise Pariisi põrandaaluses videokassetivabrikus, mis on suurimaid Euroopas. Konfiskeeritud filmide hulgas oli näiteks Sergio Leone film «Oli kord Ameerika», müügivalmis olid juba sajad kassetid, film ise aga pidi esilinastuma alles maikuus Cannes'i festivalil. Londonis käib varastatud filmide müük nii laialt, et seal on võimalik muretseda terveid kassetikomplekte — teemade järgi.

Itaalia üldsusele teeb enim muret see, et videokassettide abiga jõuab publikuni suur hulk madala kvaliteediga, eriti noorsoole kahjulikke filme, sealhulgas pornofilme. Need on pärit põhiliselt USA-st. Itaalia ajakirjanduse kinnitusel eksisteerivad ookeani taga koguni eristuudiod, mis valmistavad videopornovariante juba läbiljöönud filmidest. Näiteks tehti pornofilm Ameerika hiidseriaalist «Dallas». Näitlejad mõistagi olid teised, kuid nad grimeeriti «päris»-«Dallase» tegelaskujude sarnaseks ning vändati kaheosaline film, mis otsemaid ujutas üle Euroopa ja eriti Itaalia turu.

See kõik kahjustab Itaalia selletagi kriisiolukorras kinomajandust. Kui 1976. aastal registreeriti siin 500 miljonit kinokülastust, siis 1983. aastal vaid 160 miljonit.

A. PENKOVA

(Ajalehest «Sovetskaja Kultura»)

Viltuläinud ennustuste antoloogia

Pealkirja all «Räägivad asjatundjad» USA-s ilmunud raamat sisaldab aegade jooksul tehtud kõikvõimalikke ennustusi, mis pole täide läinud. Näiteks oli aeg, mil arvati, et Beethoveni 5. sümfooniast saab «lärmi orgia». Täitumata ennustuste omamoodi rekordimeheks võib aga nähtavasti pidada inglise matemaatikut ja füüsikut lord Kelvinit (William Thomson): 1895. aastal väitis ta, et «pole võimalik lennata masinaga, mis on õhust raskem», kaks aastat hiljem kinnitas, et «traadita telegraafil pole tulevikku», veel kolme aasta pärast (1900) aga ütles, et «röntgenikiired on tühipaljas nali».

KUNSTNIKE LIIDUS

Moskva Kesknäitusesaalis on praegu avatud üleliiduline näitus «Maa ja rahvas», kus on eksponeeritud kõik kujutava ja tarbekunsti erialad. Märkimist väärib meie vabariigi kunstnike edukas esinemine: žürii tihedast sõelast pääses näitusele 63 autorit kokku poolteisesaja taiesega. Maalijatest esindavad meid J. Elken, H. Jaanus, N. Kormašov, E. Okas, E. Põldroos, S. Randjärv, U. Roosvalt, O. Subbi, R. Tammik, A. Tolts ja Toomas Vint, graafikutest H. Eelma, A. Hoidre, I. Ilo, S. Liiva, L. Mõtuste, E. Ootsing, I. Paul, K. Puustak, E. Tihemets, I. Torn, P. Ulas, B. Vassermann, skulptoritest on esinejate hulgas M. Duhhomjonok, E. Kolk, I. Kuld, M. Mikof, H. Palm, L. Palm, J. Vares, M. Varik, E. Viies ja Ü. Õun. Medalikunsti esindavad E. Johannes ja Ants Mölder. Tarbekunsti erialadest on arvukamalt eksponaate nahkehistöö kunstnikelt E. Järvelt, S. Kriisalt, E. Külvilt, L. Maarilt, M. Patuselt, H. Reimolt, T. Savo-Viljarilt, N. Suudelt, R. Tänav-Veldemanilt, E. Vossilt, I. Õunalt. Keraamikutest esinevad oma töödega A. Alamaa, M. Evalo, L. Jööts, H. Kuma, I. Kändler, T. Lass, E.-M. Luur, I. Nõges, A. Soans, M. Tafel, N. Uustalu ja H. Videvik. Metallehistöö eriala esindavad T. Aru ja S. Raunam, tekstiili noorema põlvkonna kunstnikud A. Gerretz, E. Halliste ja A. Jung. Näituse kataloogis on reprodutseeritud H. Kuma, R. Tammiku ja Ü. Õuna teosed.

*

Kunstnike Liidu šefluspartner Põlva rajoon otsustas 1984. aasta preemia parima portree eest anda Nikolai Kormašovile teose eest «Heinaline», mis praegu on eksponeeritud Moskvas üleliidulisel näitusel «Maa ja rahvas».

*

Kunstnike Liidu külalistena viibisid Tallinnas Süüria Kaunite Kunstide Assotsiatsiooni Välissuhete osakonna juhataja, disainer George Francis ning arhitekt ja kunstikriitik Saladin Mohammed. Külalised tutvusid Tallinna ja selle huviväärsustega, kombinaadiga «Ars», meie kunstiga näitustel ja eesti kolleegide ateljeedes ning kodudes.

KATKENDEID AUTOBIOGRAAFIAST

MÕNU ELU

INGRID BERGMAN — ALAN BURGESS

1977. a. suvel sõitsin New Yorki ja konsulteerisin uuesti arstiga. Doktor ütles, et tegemist on näärmepaistetusega. Mitte midagi murettekitavat, kuid mingu ma igaks juhuks ka oma Londoni arsti juurde. Vahepeal olin alla kirjutanud uuele filmilepingule: Ingmar Bergman tahtis teha «Sügissonaati».

Ingmar Bergmaniga olin tutvunud umbes viisteist aastat tagasi. Kohtusin temaga Pariisis vastuvõtul Rootsi saatkonnas, kui ta oli parajasti instseneerinud Hjalmar Bergmani «Legendi». Kodumaast eemal ei tundnud Ingmar end enamasti kuigi hästi. Mõtlesin, et ta on nagu hea vein, mis reisimist ei talu. Kogu seltskond vaatas hiljem Bibi Anderssoni esinemist Sarah Bernhardt'i Teatris, pärast etendust aga sõitis Ingmar otsekohe tagasi Rootsi ja tegelikult polnud me omavahel sõnagi rääkinud.

Hiljem kohtusime temaga ühes Larsiga[1] ühel lõunasöögil Stockholmis. Seekord leidsime, et oleme teineteisele sümpaatsed. Ingmar arvas, et peaksime koos filmi tegema. Mina poleks kunagi julgenud talle niisugust ettepanekut teha, sest teadsin, et ta töötab ainult oma kindla *team*'iga. Tal mõlkus meeles Hjalmar Bergmani raamat «Boss Ingeborg» ja ta arvas, et kui kolm Bergmanit selle filmi teeksid, oleks see naljakas küll.

Vahetasime mõned kirjad. Siis aga otsustas Ingmar, et kirjutab meie filmile hoopis uue stsenaariumi ja jättis romaani kõrvale. Lõpuks aga määrati ta Stockholmi Kuningliku Draamateatri direktoriks.

Soovisin Ingmarile õnne ja kirjutasin, et saaksin täiesti aru, kui tal nüüd enam aega poleks tegelda meie plaanidega. Tema aga vastas, et siiski kavatseb minuga filmi teha. Aine olevat talle tuliste tähtedega otsaette kirjutatud. Pärast seda ei kuulnud ma temast enam midagi.

Kümme aastat hiljem olin Cannes'i filmifestivali žürii presidendiks. Enne sinnasõitu leidsin oma korrespondentsi korrastades Ingmari kirja lubadusega filmi asjus. Teadsin, et ta näitab Cannes'is oma uut filmi «Sosinad ja karjed» väljaspool võistlust. Tegin kirjast koopia ja kirjutasin peale: «Ilma viha ja kibeduseta annan Sulle kirja tagasi, aga Sa näed, kuidas aeg möödub.»

Cannes'is kohtasin teda ajakirjanikest ja fotomeestest ümbritsetuna ja ütlesin, et pistan talle kirja taskusse. Ta naeris ja küsis, kas tohib seda lugeda. Ütlesin: ei, alles siis, kui oled koju tagasi jõudnud. Ja ta kadus rahvahulka.

Kaks aastat hiljem helistas Ingmar saarele, kus parajasti Larsiga viibisime.

«Mul on nüüd lugu filmi jaoks käes. Ema ja tütar. Küsimus on ainult, kas sa tahad mängida Liv Ullmanni ema.»

«Muidugi tahan.»

«Mina selles kindel ei olnud, sest paljud sõbrad ütlesid, et sa seda ei tee, sest Liv on sinu tütreks liiga vana.»

«Ei ole.» vastasin mina. «Nad on Piaga[2] ühevanused.»

«See tuleb rootsi film, on see sulle selge?» küsis Ingmar.

«Endast mõista.»

«Sõbrad kahtlesid ka selles,» vastas ta. «Nad arvavad, et tahad oma dialoogid rahvusvahelise filmituru tarvis alati inglise keeles teha.»

«Su sõbrad eksivad.» ütlesin mina. «Pärast nii pikki aastaid teen seda isegi eriti rõõmsalt. Ja — olgugi et olen kõikvõimalikes keeltes filme teinud — emakeel ju jääb alles...»

Ehmusin, kui sain stsenaariumi. Käsikiri oli paks nagu kuuetunnise filmi oma. Lugu meeldis mulle, selles polnud kahtlust, aga ta oli lihtsalt liiga mahukas. Helistasin Ingmarile. Ta ütles, et kirjutab kõik üles, mis talle pähe torkab. Loomulikult lühendame käsikirja. Kas ma ei tuleks tema poole saarele, et kõike arutada...?

Olin nõus, aga ühtlasi kartsin teda segada. Rootsis ollakse puhkuse asjus väga iseäralikud. Iga rootslane on õnnelik, kui võib öelda, et pole puhkuse ajal näinud ühtki teist maja ega ainustki inimest. Minu lapsed ei saanud sellest kunagi aru, sest Itaalias[3] on asi täpselt vastupidine: mida rohkem, seda parem.

Ingmari saar Farö on tunduvalt suurem kui Larsi saar. See on lausk, ilma kaljudeta, seal on puud, lambad, kirik ja kauplus. Ingmari maja lähedal on mereväebaas. Ta oli mul lennuväljal vastas...

«Ingrid hakkas minuga kohe käsikirjast rääkima,» jutustab Ingmar Bergman. «Me polnud veel õieti sõitu alustanudki, kui ta juba ütles, mis kõik talle ei meeldi. Miks peab ema käitumine olema nii jäik? Miks kõneleb ta oma tütrega nii karmilt? Tema kõnemaneer olevat ülearu brutaalne!

Üritasin oma seisukohta selgitada. Möönan, et olin Ingridi purskest natuke šokeeritud. Kuid siis ütles Ingrid, et ta peab mulle enne, kui tööga pihta hakkame, midagi seletama — ja nimelt, et ta alati enne räägib ja alles siis mõtleb.

Mulle näis see olevat tähelepanuväärne ja suurepärane ülestunnistus. Sellest sai kogu meie suhte võti, sest Ingridi absoluutselt spontaansed reaktsioonid — kuigi need pole alati päris taktitundelised — on võtmeks kogu tema iseloomule. Peab ära kuulama, mida Ingrid ütleb. Algul võivad tema märkused mõnikord tunduda mõttetud või narrid, ometi ei ole nad seda põrmugi. Ingridi jutt tuleb ära kuulata, sest tema spontaanne reaktsioon on väga oluline.

Olin näinud kõiki Ingridi Ameerikas tehtud filme. Ainuke, mida ma ei tundnud, oli «Intermetso» uuslavastus, kus tal partneriks on Leslie Howard. Tollal olin verinoor režissöör, olime kõik võlutud Ameerika filmist. Meile meeldisid ka sünged, poeetilised Prantsuse filmid. tähtis oli aga uurida Ameerika filmitehnikat. Loomulikult polnud kõik Ingridi filmid meistriteosed, kuid tean täpselt, et tema nägu mind alati võlus. Tema näos — nahas, silmades, suus, eriti suus, tundus isesugust kiirgust ja võimsat erootilist magnetismi.

Sel polnud midagi ühist tema kehaga: too veetlus peitus suu, naha ja silmade ühismõjus. Olen alati tundnud tema kui näitleja külgetõmbejõudu. Kui ma neid kord ühes Lars Schmidtiga Stockholmis kohtasin, tuli ta sisseoste tegemast. Istusime Larsiga hotellitoas ja Ingrid astus sisse — kaasas hulk pakke ja kotikesi, ning ma tundsin jälle toda tugevat erootilist kiirgust, mis temast lähtus. Ta oli imekaunis, kui ta nõnda meie poole astus...

Mulle on alati tundunud ebaausana rootsi kriitikute suhtumine Ingridi esinemisse oratooriumis «Johanna tuleriidal.»[4] *Ei usu, et lavastaja teda selles osas väga oleks toetanud. Olen veendunud, et Ingrid lõi osa oma sisetundest lähtudes. Ent oli skandaalne, kuidas kokkutulnud arvustajad ta maha tegid. See polnud mitte ainult absoluutselt õigustamata, see oli midagi kättemaksu-taolist. Ingridil oli olnud suuri kordaminekuid ja ta polnud seda vaka all hoidnud. Mõnele inimesele Rootsis see ei meeldinud. Rootsis on kombeks menu maha vaikida. Teistele pole meeltmööda, kui keegi oma edust rõõmu tunneb. Ja nii tekkis Ingridi puhul tüüpiliselt rootsipärane reageering: talle taheti tema koht kätte näidata.*

Muidugi ei olnud oratoorium meistritöö. Kui seda nägin, oli mul vahetevahel tunne, et tulemas on katastroof. Aga minu isikliku tõe järgi — olen veendunud, et objektiivset tõde ei ole olemas — oli viiskümmend protsenti Ingridi esitusest veenev, üdini haarav, kakskümmend protsenti vastuvõetav ja kolmkümmend protsenti täiesti katastroofiline. Ja oli väga ebaõiglane, et kriitikud kasutasid seda kolmekümmet protsenti Ingridi diskvalifitseerimiseks. Kahjuks ei olnud ma kohal, kui ta meie kontserdihallis kriitikutele nende koha kätte näitas. Tõepoolest kahju, sest ta oli seejuures kindlasti täiesti fantastiline. Imetlen tema võimet, millega ta kogu asja suutis triumfiks pöörata. Kas pole kummaline? Sul on menu kogu maailmas, sa ei ela ammugi enam Rootsis, kui aga seal sinu kohta alatuid asju avaldatakse, on see väga valus. Sa ei tee välja kogu maailma ajakirjandusest, ainult Rootsi oma loeb. Tean seda iseenda kogemustest.»

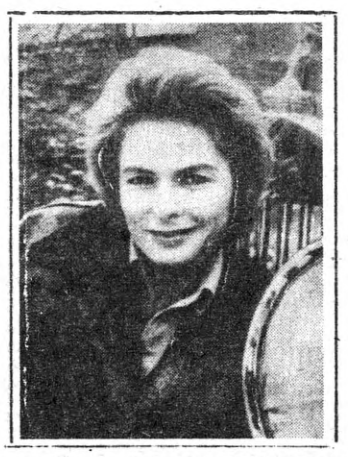

Ingrid Bergman

«Sügissonaat» on lugu maailmakuulsast naispianistist, kes pärast pikka eemalolekut tuleb tagasi Norrasse, et külastada oma kahte tütart. Liv on abielus maapastoriga, teine tütar on vaimselt mahajäänud ja elab õe juures. Filmi kõrgpunktiks on dialoog südaõisel tunnil, mille peavad Liv ja tema ema —, üks vapustavamaid, emotsionaalsemaid arveteõiendusi, mida iial filmis näidatud.

Ingmar oli veendunud, et see on film armastusest, armastusest puudumisest või olemasolust, igatsus, soov armastuse järele, aga ka armastuse erinevad võimalused ja armastus kui ellujäämise ainus võimalus. Usun, et tal oli õigus. Mulle aga tundus see lugu ka väga rusuvana ja ma ütlesin seda. Selgitasin, et minulgi on kolm tütart, ja et oleme aastate jooksul üksteisele mõndagi öelnud, aga see, mis on filmis, on lihtsalt ülearu masendav. Kas me ei võiks vahelduseks olla korrakski lõbusad?

Ei, jäi Ingmar kindlaks. Mitte mingit lõbusust. Ta ei filmivat minu elulugu, vaid ühe maailmakuulsa pianisti oma.

«Aga ta pole oma tütreid seitse aastat näinud?» vastasin ma uskmatult. «Ja üks suigub surmale vastu — see on lihtsalt ebatõenäoline. Inimesed, nagu sina neid näed, on ju päris koletised.»

Ent Ingmar ei lasknud end pehmeks rääkida.

«Olin väga rõõmus, kui kuulsin, et Ingrid Bergman on rolli vastu võtnud,» ütles Liv Ullmann. «Ingmar leidis, et meie kombinatsioon on ideaalne, kuna meil on nii palju ühist. Ta püüab alati leida endas midagi ühist oma näitlejatega. Olin väga põnevil Ingridi suhtes, kuigi arvasin teda juba hästi tundvat. Olin tema kohta palju lugenud. Mul oli seljataga isegi umbes samalaadne skandaal[5] *nagu Ingridil. Mul on Ingmariga laps, kuigi pole temaga abielus olnud. Mu kodumaa Norra oli tollal väga vanameelne. Televisioonis ründasid mind vaimulikud ja ma ei suutnud isegi leida pastorit, kes oleks mu tütre ristinud, enne kui laps oli juba kolmeaastane.*

Ingridiga tutvumine oli mulle väga oluline kogemus: minu silmis on ta elus väga palju läbielanud ja kannatanud naine. Kartsin, et ta ehk oma mineviku tõttu on sentimentaalseks muutunud. Tegelikult aga oli asi just vastupidi. Ta oli kõige siiram, kõige ausam inimene, keda olen iial kohanud.

Algul oli neil Ingmariga palju vaidlusi. Mina ja teised kaastöötajad tunneme Ingmarit juba aastaid. Pidasime temaga sõnatuid kahekõnesid. Teame küsimatagi, mida ta tahab. Ingrid aga oma otsekohesuses avastas stsenaariumis esimesest hetkest peale küsitavusi. «Kuule, ma ei saa ju nii palju rääkida. Me peame hulga dialooge kärpima. Kas sa tõesti arvad, et see naine nii palju räägib? Mina igatahes seda kõike küll ütlema ei hakka.» Lõpuks oleksime kõik, kes me ju Ingmarit tundsime, tahtnud meelsasti laua alla pugeda. Arvasime, et see on esimene ja viimane võttepäev. Mäletan, et lahkusin ruumist ja nutsin kuskil nurga taga. Olin kindel, et kogu lugu võib ainult kurjasti lõppeda. Ingmar ei olnud niisuguse asjaga harjunud. Ja Ingrid ei saa samuti õnnelikuks, kui ta edaspidigi nii otsekohene on ja režissööri seisukohavõttu nõuab. Mul oli mõlemast kahju, kõige rohkem aga Ingmarist, sest tean, kui õrn ta oma töö suhtes on. Väga sageli küsib ta, kas see, mis ta kirja on pannud, viimati mõttetu pole. Ja kui siis keegi veel tuleb ja ütleb, et see tõepoolest on mõttetu, siis on ta täiesti läbi. Nuuksusin ikka veel, kui Ingmar sisse astus. Ta nägi välja nagu uppunud kukk. «Ma ei tea enam, mida pean tegema. Kas siis stsenaarium on tõepoolest nii kehv?» Ütlesin: «Ei, käsikiri pole halb. Ja ma olen kindel, et ka Ingrid seda halvaks ei pea. Aga te ei räägi ühist keelt. Ehk siiski harjute teineteisega.»»

Nii et algul oli meil probleeme. Minu probleem on alati olnud, et pean kehastatava inimese tegevust mõistma, tema isiksust ja iseloomu tunnetama. Filmis «Visiit»[6] näiteks mängisin ma naist, keda kihutab tagant tohutu kättemaksuiha. See kättemaks taotleb surma mehele, kes kunagi naise hukutas. Seesugused tunded ei vasta küll minu iseloomule, aga ma saan neist aru ja võin neid sellepärast mängida. «Sügissonaadis» oli hetki, millest ma aru ei saanud, kus mu tunne ütles, et need pole õiged. Ingmar seletas, et on lihtsalt olemas inimesi, kelle tunded funktsioneerivad minu omadest erinevalt.

(Järgneb)

Ingrid Bergman ja Walter Matthau filmis «Kaktuseõis».

Liv Ullmann, Ingmar Bergman ja Ingrid Bergman «Sügissonaadi» sünkroniseerimisel.

[1] Lars Schmidt, Rootsist pärit filmiprodutsent, kellega IB abielus pärast lahutust Roberto Rossellinist.

[2] Pia — IB tütar abielust dr. Petter Lindströmiga.

[3] IB lapsed abielust R. Rossellinigа — Robertino, Ingrid ja Isabella — kasvasid pärast lahutust isakodus Itaalias.

[4] «Joan of Arc at the Stake», 1953. Arthur Honeggeri oratoorium. Paul Claudeli tekst. Lavastaja ja produtsent Roberto Rossellini.

[5] Liv Ullmann vihjab IB lahkumisele oma esimesest mehest ja tütrest ning kooselule R. Rossellinigа, mille ümber Euroopa ja Ameerika ajakirjanduses, TV-s ja raadios rohkesti tolmu keerutati.

[6] «The Visit», 1964. «Twentieth Century Fox». Režissöör Bernhard Wicki. Stsenaariumi autor Ben Barzman F. Dürrenmatti näidendi «Vana daami

Õnnitleme!

VIRVE KAINTS,
Riikliku Teadusliku Meditsiiniraamatukogu asedirektor.
Sai 1. jaanuaril 60-aastaseks.

VÄINO TÕNISSON,
graafik ja illustraator.
Sai 1. jaanuaril 60-aastaseks.

MAIMU PALM,
arhitekt.
Saab 10. jaanuaril 60-aastaseks.

LENNART SASI,
arhitekt, Tallinna Polütehnilise Instituudi dotsent.
Saab 6. jaanuaril 50-aastaseks.

Kaitsti väitekirja

21. detsembril 1984 kaitses ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi erialanõukogus väitekirja «Eesti nõukogude kirjanduskriitika 1958—1972. (Suhe kirjandusega. Meetod. Poeetika)» ajakirja «Looming» peatoimetaja asetäitja Rein Veidemann. Töö valmis KKI kirjandusajaloo sektori juhataja Maie Kaldа juhendamisel. Ametlikud oponendid olid filoloogiadoktor prof. Karl Muru Tartust ja filoloogiadoktor Endel Nirk Tallinnast. Väitekiri tunnistati üksmeelselt filoloogiakandidaadi kraadi vääriliseks.

AUTASUSTAMISI

● Kauaaegse viljaka kirjandusloolise tegevuse eest ja seoses seitsmekümnenda sünnipäevaga vääris Eesti NSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi direktor, Eesti NSV teeneline kultuuritegelane Eduard Ertis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirja.

● Kauaaegse viljaka töö eest ajakirjanduses ja viiekümnenda sünnipäeva puhul anti ajalehe «Narvski Rabotši» toimetajale Alevtina Pautile Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukiri.

● Kauaaegse viljaka tegevuse eest kirjanduskriitika alal ja kuuekümnenda sünnipäeva puhul vääris kirjanduskriitik Helene Siimisker Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu aukirja.

● Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja pälvisid:

— kauaaegse tulemusrikka tegevuse eest estraadimuusika viljelemisel ning seoses J. Kreuksi nim. Noorsoo Kultuuripalee rahvakollektiivi, estraadiorkestri 30. tegevusaastapäevaga dirigent Horre Zeiger;

— seoses seitsmekümnenda sünnipäevaga ja kauaaegse kohusetundliku töö eest teatris Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri peaadministraator, Eesti NSV teeneline kultuuritegelane Nikolai Kuvajev;

— kauaaegse kohusetundliku töö eest ning seoses pensioniikka jõudmisega Valga Koduloomuuseumi direktor Kärt Leht;

— pikaajalise eeskujuliku ning ühiskondlikult aktiivse töö eest ja seoses viiekümne viienda sünnipäevaga Eesti NSV Riikliku Filharmoonia peaadministraator Lia Sevrjukova;

— pikaajalise kohusetruu tegevuse eest rahvatantsu arendamisel ja viiekümnenda sünnipäeva puhul ENSV Rahvaloomingu ja Kultuuritöö Teadusliku Metoodikakeskuse koreograafiasektori vanemmetoodik Lembit Melles.

● Eesti NSV Riikliku Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee aukirja said:

— kauaaegse kohusetruu töö eest ja seoses viiekümnenda sünnipäevaga ENSV Kirjastuskomitee kontrolli- ja revisjoniosakonna juhataja Leikki-Maret Kuskov;

— viiekümnenda sünnipäeva puhul ja kauaaegse kohusetruu töö eest trükikoja «Punane Täht» köitja Milvi Põder;

— pikaajalise kohusetruu töö eest ja seoses pensionile minekuga trükikoja «Punane Täht» meister Saima Luik.

KIRJANIKE MAJA

Kolmap., 9. I kl. 16 TRÜ dotsendi **Aino Valmeti 1. loeng tsüklist «Soome-ugri rahvad ja keeled».**

Neljap., 10. I kl. 19 kirjandusõhtu **«Navigare necesse est»** rahvakirjaniku Aadu Hindi 75. sünnipäeva tähistamiseks. Sissejuhatus Vladimir Beekmanilt, mälestuskillud Paul Kuusbergilt ja Jüri Tuulikult. Katkendeid teostest esitavad Heino Mandri, Evald Hermaküla ja Liina Orlova.

TALLINNA KINOMAJA

Tuletame meelde, et homme, 5. jaanuaril algusega kell 11 toimuvad Tallinna Kinomajas (Uus tn. 3) **järjekordsed vabariiklikud noorte filmipäevad,** kuhu on oodatud kõik noored filmihuvilised.

EESTI NSV RAAMATUÜHING

11. I kl. 18 Eesti NSV Raamatuühingu korraldusel ENSV Riiklikus Vene Draamateatris **raamatupäev.** Kavas: kohtumine kirjanike-humoristide S. Altovi (Moskva) ja K. Melihhaniga (Leningrad), katkend W. Shakespeare'i komöödiast «Suveöö unenägu», raamatunäitused, -müük ja -loterii.

RAT «ESTONIA»

Reedel, 4. I kl. 12 **«Enneolematu ime»,** kl. 19 **«Traviata»** (Alfredona VNFSV rahvakunstnik K. Plužnikov Leningradist Kirovi-nim. teatrist); laup., 5. I kl. 12 **«Pipi Pikksukk»,** kl. 19 **«Pihtimus»;** pühap., 6. I kl. 12 **«Montmartre'i kannike»,** kl. 19 **«Lend»;** esmasp., 7. I kl. 12 **«Pipi Pikksukk»,** kl. 19 **«Carmen»** (Escamillona Alessandro Corbelli Itaaliast); teisip., 8. I kl. 12 **«Maailma loomine»** kl. 19 **«Tõotused, tõotused . . .»;** kolmap., 9. I kl. 12 **«Enneolematu ime»** (viimast korda), kl. 19 **«Kabaree»*;** neljap., 10. I kl. 12 **«Luikede järv»,** kl. 19 **«Bastien ja Bastienne» ja «Teatridirektor»;** reedel, 11. I kl. 19 **«Pihtimus»;** laup., 12. I kl. 19 **«Kabaree»*;** pühap., 13. I kl. 12 **«Maailma loomine»,** kl. 19 **«Lucia di Lammermoor».**

* Alla 16 aasta keelatud.

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 4. I 12 **«Hõbejänesed»,** kl. 19 **«Nii see just ongi»,** kl. 19 **«Jutuajamine Steini majas»** (väikeses saalis); laup., 5. I kl. 12 **«Pilvede värvid»,** kl. 12 **«Vedelvorst»** (väikeses saalis), kl. 19 **«Ja sajandist pikem on päev»,** kl. 19 **«Viru laulik ja Koidula»** (väikeses saalis); pühap., 6. I kl. 12 **«Hõbejänesed»** (reserveeritud), kl. 19 **«Nii see just ongi»,** kl. 19 **«Vedelvorst»** (väikeses saalis); esmasp., 7. I kl. 12 **«Hõbejänesed»,** kl. 19 **«Pilvede värvid»,** kl. 19 **«Vedelvorst»** (väikeses saalis); teisip., 8., I kl. 12 **«Hõbejänesed»,** kl. 19 **«Päikesepoisid»,** kl. 19 **«Nii see just ongi»** (RAT «Vanemuises»); kolmap., 9. I kl. 12 **«Postimaja»,** kl. 19 **«Pilvede värvid»;** neljap., 10. I kl. 12 **«Hõbejänesed»,** kl. 19 **«Keisri hull»;** reedel, 11. I kl. 12 **«Hõbejänesed»,** kl. 19 **«Ela ja mäleta»,** kl. 19 **«Pöördtoolitund»** (väikeses saalis); laup., 12. I kl. 12 **«Pilvede värvid»,** kl. 19 **«Süütute aeg. Süüdlaste aeg»,** kl. 19 **«Päike näkku»** (väikeses saalis); pühap., 13. I kl. 12 **«Hõbejänesed»,** kl 19 **«Lesed»,** kl. 19 **«Päike näkku»** (väikeses saalis).

ENSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Reedel 4. I kl. 18 **«Loomaaialugu»** (kaminaruumis), kl. 20 **«Pink»** (väikeses saalis); laup., 5. I kl. 18 **«Sajandi armastuslugu»** (kaminaruumis), kl. 20 **«Kummitused»** (väikeses saalis); pühap., 6. I kl. 12 ja 18 **«Kevade»** (suures saalis), kl. 20 **«Pink»** (väikeses saalis); esmasp., 7. I kl. 12 **«Näärila ja Närula»** (suures saalis), kl. 19 **«Olen 13-aastane»** (Kehtna NST klubis); teisip., 8. I kl. 12 **«Näärila ja Närula»** (suures saalis); kl. 18 **«Läbilõige»** (kaminaruumis), kl. 20 **«Kapsapea»** (väikeses saalis); kolmap., 9. I kl. 12 **«Näärila ja Närula»** (suures saalis), kl. 19 **«Härra Amilcar»** (suures saalis), kl. 18 **«Läbilõige»** (kaminaruumis); neljap., 10. I kl. 12 **«Näärila ja Närula»** (suures saalis), kl. 18 **«Olen 13-aastane»** (suures saalis), kl. 19 **«Härra Amilcar»** (Pärnu teatris), kl. 18 **«Lilled Algernonile»** (kaminaruumis), kl. 20 **«Rästiku pihtimus»** (väikeses saalis); reedel, 11. I kl. 18 **«Loomaaialugu»** (kaminaruumis).

EESTI NSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Laup., 5. I kl. 19 **«Õndsuse saar»;** pühap., 6. I kl. 19 **«Minu õnn . . .»;** teisip., 8. I kl. 19 **«Don Juan»;** kolmap., 9. I kl. 19 **«Mu kallikesed»;** neljap., 10. I kl. 19 **«Need meie kompleksid»;** reedel, 11. I kl. 19 **«Suveöö unenägu».**

EESTI NSV RIIKLIKU FILHARMOONIA «VANALINNA STUUDIO»

etendused lastele ja nooremale koolieale

«ESTONIA» KONTSERDISAALIS: 4. 5., 6., 9., 10. I kl. 14 ja 18 **«Vahva rätsep».**

EESTI NSV RIIKLIK NUKUTEATER

Laup., 5. I kl. 19 **«Romeo ja Julia»;** neljap., 10. I kl. 11 **«Priidu viiul»** (esietendus).

RAT «VANEMUINE»

TEATRISAALIS: reedel, 4. I kl. 19 **«Kelmuste kool . . .»;** laup., 5. I kl. 12 **«Coppelia»,** kl. 19 **«Valge öö»;** pühap., 6. I kl. 12 **«Polgu poeg»,** kl. 19 **«Laudalüürika»;** esmasp., 7. I kl. 12 **«Suveöö ilmsi»,** kl. 19 **«Jaan Vaarandi 99 päeva»;** kolmap., 9. I kl. 19 **«Tiina»;** neljap., 10. I kl. 19 **«Rublarüütlid»;** reedel, 11. I kl. 19 **«Porgy ja Bess»;** laup., 12. I kl. 19 **«Ma langesin esimesel sõjasuvel»;** pühap., 13. I kl. 12 **«Satanilla ehk Armastus ja põrgu»,** kl. 19 **«Rublarüütlid».**

KONTSERDISAALIS: kolmap., 9. I kl. 19.30 **«Lahtihüpe».**

KÜLALISETENDUSED: esmasp., 7. I kl. 20 **«Onupoeg Bataaviast»** (Lehtse kultuurimajas); neljap., 10. I kl. 19 **«Tuli mees naise juurde»** (Võru kultuurimajas «Kannel»), kl. 19 **muusikasalong** (Võru Kreutzwaldi muuseumis).

L. KOIDULA NIM. PÄRNU DRAAMATEATER

Reedel, 4. I kl. 15 ja kl. 18 **«Kaval-Ants ja Vanapagan»;** laup., 5. I kl. 12 **«Kaval-Ants ja Vanapagan»,** kl. 19 **«Musta kassi öösel ei näe»,** kl. 19 **«Testament»** (väikeses saalis); pühap., 6. I kl. 12 **«Mikumärdi»,** kl. 12 **«Linnud»** (väikeses saalis), kl. 18 **«Kaval-Ants ja Vanapagan»;** esmasp., 7. I kl. 11 ja kl. 14 **«Kaval-Ants ja «Vanapagan»,** kl. 19 **«Vaimude tund Jannseni tänaval»** (L. Koidula Memoriaalmuuseumis); teisip., 8. I kl. 11 ja kl. 14 **«Kaval-Ants ja Vanapagan»,** kl. 19 **«Vaimude tund Jannseni tänaval»** (L. Koidula Memoriaalmuuseumis); kolmap., 9. I kl. 12 **«Kaval-Ants ja Vanapagan»,** kl. 19 **«Kuu aega maal»;** reedel, 11. I kl. 19 **«Viktoria»,** kl. 19 **«Linnud»** (väikeses saalis).

RAKVERE TEATER

Esmasp., 7. I kl. 19 **«Eskaadri hukk»** (Vene Draamateatris); teisip., 8. I kl. 18 **«Võlulaul»** (Rakvere Teatris), kl. 20 **«Kahekesi Teisel avenüül»** (Adavere kultuurimajas); kolmap., 9. I kl. 20 **«Oh meid mere terida»** (Jõgeva kultuurimajas), kl. 20 **«Scapini kelmused»** (Narva-Jõesuu sanat.-klubis); neljap., 10. I kl. 20 **«Vaata raevus tagasi»** (Võsu Rannaklubis), kl. 19.30 **«Võõrastemaja perenaine ehk Mirandolina»** (Kohtla-Järve Kingissepa-nim. Kultuurimajas).

RAADIOTEATER

Reedel, 4. I kl. 16 I ja III pr. A. Liivese kuuldemäng noortele **«Tuisus»;** laup., 5. I kl. 15 I ja III pr. I. Trikkeli kuuldemäng **«Okei, ma siis lähen!»;** pühap., 6. I kl. 15 I ja III pr. **«Vari»,** kuuldemäng J. Liivi jutustusest; neljap., 10. I kl. 20.30 I pr. **«Tuuline rand»,** kuuldemäng A. Hindi romaanist.

«ESTONIA» KONTSERDISAAL

Teisip., 8. I kl. 19.30 **sonaatide õhtu.** Levon Ambartsumjan (viiul, Moskva) ja Eduard Oganesjan (orel; Vilnius) esitavad G. F. Händeli loomingut.

RAEKOJA SAAL

Reedel, 11. I kl. 19.30 **tšello-õhtu.** Esineb Vene NFSV teeneline kunstnik Natalja Gutman (Moskva), klaveril Irina Suhhorebskaja. Kavas Brahms, Dvořak, Schumann, Prokofjev.

TALLINNA RIIKLIK KONSERVATOORIUM

Pühap., 6. I kl. 12 **Olevi saalis üliõpilaste kontsert:** Villu Veski (saksofon) ja Signe Kübar (klaver) esitavad Hindemithi, Milhaud', Smirnovi, Schmitti ja Crestoni loomingut.

TALLINNA LOOMAAED

Avatud iga päev kella 10—17. Loomaaed asub Paldiski mnt. 145 (trollid nr-d. 6, 7, 8, «Zoo» peatus). Ekskursioonide tellimine tel 53 88 76.

«VÕIDULAUL ' 84»

Vana aasta eelviimasel õhtul oli V. I. Lenini nim. Tallinna Kultuuri- ja Spordipalees ligemale kolmveerand saalitäit levilauluhuvilisi uudistamas lõppeva aasta võidulaulu selgumist. Arne Oidi nim. lauluvõistluse korraldajate, Eesti NSV Kultuuriministeeriumi ja Filharmoonia ühisel nõul toodi kuulajate ette ja žürii vaagida neliteist uut eesti heliloojate selleks puhuks kirjutatud laulu. Võistluspalade esmaesitajateks olid laulutegijad valinud Vello Orumetsa, Ivo Linna, Marika Uusi, Mait Maltise, Marju Läniku, Sergei Maasini, Jaak Jürissoni, Tarmo Pihlapi, Nikolai Samohvalovi ja Silvi Vraidi. Saatepartiid kõlasid Eesti TV ja Raadio estraadiorkestrilt Peeter Sauli juhatusel ning ansamblilt «Kaseke». Esinduslik žürii, mida juhtis Heli Lääts ning kuhu muuseas kuulusid ka mõned tõsisema žanri meistrid Jaan Räätsa jt. näol, jagas viisi- ja sõnaseadjaile väljapandud ohtrad auhinnad alljärgnevalt: I preemia Andres Valkoneni laulule «Uusaastaöö» (tekst Leelo Tungal, orkestratsioon Tõnis Kõrvits), II preemia laulule «Mure meeltes kaob» (sõnad, viis, orkestratsioon — Kustas Kikerpuu) ja III preemia Gunnar Kriigi laulule «Jõudu» (tekst Ott Arder). Omajagu süüd sellise järjestuse kujunemisel oli ehk ka väsimatul Ivo Linnal, kes just neid lugusid laulma juhtus. Parima naissolisti eripreemia žüriilt sai Silvi Vrait, omast soost uhkeim oli teadagi I. Linna, žürii arvates professionaalseima orkestreeringu oli teinud Peeter Saul laulule «Kord on aeg vaid antud». Huvitaval kombel kattus publiku maitse seekord žürii omaga ja A. Valkonenil tuli «Uusaastaöö» eest veel kord kummardamas käia. Kultuuriministeeriumi eripreemia kõrge ideelis-kunstilise taseme eest läks Arved Haugi laulule «Aastad on läinud» (tekst Heldur Karmo). Loksa kolhoosi poolt väljapandud eriauhind toredaima maateemalise laulu eest kuulus Peeter Selise (sõnad Helmut Egorov) loole «Maamehe kuld».

JOEL SÕBER

TÄNUAVALDUS

Südamlik tänu kõigile asutustele, organisatsioonidele, kolleegidele ja sõpradele, kes mind mu tähtpäeval meeles pidasid.

August Mank

REEDEST REEDENI

EESTI NÄITUSE (Pirita tee 28) PEAPAVILJONIS **vabariiklik kujutava kunsti väljapanek «40 aastat rahulikku loovat tööd»,** 2. JA 3. PAVILJONIS **näitus «Eesti nõukogude vaip 1972—1984».**

RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS (Weizenbergi tn. 37) on väljas **näitused «Eesti kunst», «Lääne-Euroopa klassika»** (ERKM-i kogudest), **«Puugravüür eesti graafikas»** ja **Voldemar Väli maalid.**

KUNSTIHOONES (Võidu väljak 6) **kombinaadi «Ars» 40 aasta juubeli näitus.**

KUNSTISALONGIS (Võidu väljak 6) on **Hillar Jaanuse maalide näitus** ja **väljapanek «Leida Ilo metall»** (6. jaan. viimast päeva). 10. jaan. kl. 16 avatakse **Stasys Eidrigevičiuse graafika** ja **Liia Saluvee nahkehistööde näitus.**

LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) on **väljapanek «Kell läbi aegade».**

DRAAKONI GALERIIS (Pikk tn. 18) on avatud **Maret Olveti graafika näitusmüük.**

TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17) saab vaadata **väljapanekut «Eesti tarbekunst läbi aegade» ja Nõukogude Eesti portselanimaalijate tööde näitust** (6. jaan. viimast päeva).

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14) on **Nikolai Triigi juubelinäitus.**

TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 26) avatakse täna kl. **16 arhitektuurinäitus.**

LASTE LOOMINGU MAJAS (Niguliste tn. 6) **Jaapani laste tööde näitus.**

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS (Müürivahe tn. 12) on **näitus «Paul Pinna 100».**

KIEK IN DE KÖKIS (Nõukogude tn. 1) on vaadata **fotonäitus «EFK '83»** ja **Eve Kiileri fotoväljapanek.**

KINOMAJAS (Uus tn. 3) **Priit Pärna söejoonistused ja graafika.**

ADAMSON-ERICU MAJAMUUSEUMIS (Lühike jalg 3) ülevaade kunstniku loomingust ja **näitus «Adamson-Ericu vaibakavandid».**

KRISTJAN RAUA MAJAMUUSEUM (Raua tn. 8) on avatud kl. 11—18. Esmaspäeval ja teisipäeval suletud. Ekskursioonid ette tellida tel. 51 18 81.

A. STARKOPFI ATELJEEMUUSEUMIS (Tartu, E. Vilde tn. 2) **näitus «Kunstnikud A. Starkopfi portreeloomingus».**

A. H. TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Koidula tn. 12-a) on Tallinna Kultuuriülikooli käsitööringi **näitus «Naine ja käsitööpits».**

RIIKLIKU KUNSTIMUUSEUMI KOHTLA-JÄRVE FILIAALIS (Kultuuripalees «Oktoober») on **Leningradi kunstniku Marina Kozlovskaja maalide näitus.**

EESTI NSV ETNOGRAAFIAMUUSEUMIS (Tartu, Burdenko tn. 32) on **Ljubov Miti käsitööde näitus.**

NIGULISTE MUUSEUM-KONTSERDISAAL (Niguliste tn. 13) on lahti kolmapäeval kl. 14—21 (kontserdipäevadel kl. 14—18), teistel päevadel kl. 11—18. Suletud esmaspäeval ja teisipäeval. Ekskursioonid tellida tel. 44 99 03.

HEAD LAULU- JA MÄNGULUSTI

uuel aastal!

Eesti NSV Kooriühing

OLI JA ON

● 27. detsembril andis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees A. Rüütel NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi nimel kätte ordeni «Austuse märk» RAT «Estonia» solistile, NSV Liidu rahvakunstnikule Hendrik Krummile, keda autasustati teenete eest eesti nõukogude muusikakunsti arendamisel ja seoses viiekümnenda sünnipäevaga. Kõrge autasu puhul õnnitlesid H. Krummi EKP Keskkomitee kultuuriosakonna juhataja K. Tammistu ja RAT «Estonia» direktor A. Sõber. Grupile meie vabariigi kultuuritöötajatele anti kätte Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjad.

● Tehti kokkuvõtteid Eesti NSV Siseministeeriumi ja Eesti NSV Ajakirjanike Liidu korraldatud loomingulisest konkursist «Minu miilits». See toimus üheksandat korda ning oli pühendatud nõukogude rahva poolt suures Isamaasõjas saavutatud võidu 40. aastapäevale. Esimene preemia anti Eesti Televisiooni autoritekollektiivile: saatejuht U. Ott, režissöörid R. Raie ja L. Karpin ning toimetaja J. Haponen, kes koostöös Läti ja Valgevene televisiooniga koostasid miilitsatöötajatest noortesaate «Merevaiguvõti». Esimese preemia sai ka ajalehe «Pärnu Kommunist» osakonnajuhataja S. Kivimägi miilitsatöö mitmekülgse kajastamise eest leheveergudel. Anti välja kaks teist ja kaks kolmandat ning kolm ergutuspreemiat.

● Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi erialanõukogu avalikul koosolekul kaitses edukalt väitekirja «Poliitvangid kodanlikus Eestis, nende võitlus ja vanglavälised sidemed» Eesti NSV Ühingu «Teadus» kirjastusosakonna juhataja Vaike Raid. Uurimus hinnati ajalookandidaadi teadusliku kraadi vääriliseks.

● Lõppes Eesti NSV Siseministeeriumi Riikliku Autoinspektsiooni Valitsuse ja Eesti NSV Ajakirjanike Liidu poolt 1984. aastal korraldatud liiklusteemaliste materjalide konkurss. Žürii otsusega pälvis esimese preemia ajalehe «Rahva Hääl» osakonnajuhataja H. Treial, ajalehe «Punalipp» osakonnajuhataja R. Allas ja Eesti Televisiooni saatesarja «Ringliiklus» töögrupp, kuhu kuulusid saatejuht ja autor R. Karemäe, režissöör J. Paadam ja operaator R. Tonts. Määrati kolm teist ja neli kolmandat preemiat ning ergutus- ja eriauhinnad.

● Nõukogude Bioloogide Rahvuslike Komitee liikmena võttis hiljuti Moskvas toimunud sotsialismimaade bioloogide rahvuslike komiteede 8. ühisistungist osa ja esines ettekandega Eesti NSV TA kirjavahetajaliige Erast Parmasto. Istungil arutati ettevalmistusi Bioloogiateaduste Rahvusvahelise Liidu Peaassamblee istungiks Budapestis 1985. a.

● VIII rahvusvahelisele spordifoto konkursile Reusis (Hispaania). «Fotosport '84» esitas 38 maa 976 autorit 3052 fotot. Eksponeeriti 164 autori 229 pilti. Ligi kolmandik eksponeeritud töödest olid Nõukogude autoritelt. Eesti piltnikelt olid ekspositsioonis Arvo Laurima fotod «Regatt» I ja II ning Tõnu Nooritsa «Sõit» ja «Jalgrattur».

● Ajakirja «Noorus» kirjandusvõistluse žüriil (Linda Järve, Teet Kallas, Jüri Ojamaa, Rudolf Rimmel, Jaak Saarniit) tuli hinnata 80 tööd. Esimese auhinna (250 rbl.) pälvis Eve Petersoni «Merehunt», teise auhinna (200 rbl.) Mart Linnarti «Abahakiini küsimus», kolmanda auhinna (150 rbl.) Guido-Roland Raudvere jutt «Teise korruse kuningaks?». Parima kooliainelise loona sai sihtauhinna Tõnu Seero ja eripreemia kaluri- ja mereteema parima käsitluse eest E. Petersoni võistlustööd. Noorima võistlusdebüüdi eriauhinna sai Haapsalu 1. keskkooli VII-b klassi õpilane Lauri Pilter.

● Möödunud aasta lõpul tähistas Viljandi rajooni ajaleht «Tee Kommunismile» oma neljakümnendat aastapäeva. Esimene sõjajärgsete aastate toimetaja, praegu kirjastuse «Kunst» peatoimetaja Kalju Uibo köneles sellest, kuidas tollal lehte tehti, toimetaja Johannes Tetsmann heitis pilgu toimetuse töö tänasele päevale. Kuulati prof. Juhan Peegli tagasivaadet kohaliku ajakirjanduse ajaloole ja dots. Marju Lauristini kokkuvõtet rajoonilehtede lugejauurimusest. Anti kätte aukirjad.

● Koos istus ja pidas aru «Spordilehe» loomingulise võistluse žürii. Esimese auhinna vääris tallinlase Harald Mähari, teise auhinna tallinlase David Klassi ja võrulase Urmas Arrase ning kolmanda auhinna tallinlase Karl Helemäe töö. «Spordilehe» 1984. a. fotovõistlusele saabus 131 pilti ja reportaaži. I auhinna sai Mati Hiis (Tallinn), II auhinna Georg Teras (Tallinn), Aksel Randmer (Pärnu) ja Raivo Mõttus (Viljandi), III auhinna Olev Merivee (Tõrva), Lembit Peegel (Tartu), Georg Teras ja Aksel Randmer. Eriauhinna parima rahvasporditeemalise foto eest sai Lembit Peegel.

● 24. novembrist kuni 1. jaanuarini oli Tšehhoslovakkias Brno Kunstide Majas avatud Tartu Kunstimuuseumis koostatud eesti tarbekunstinäitus. Seoses väljapanekuga viibisid kümmekond päeva Brnos Tartu Kunstimuuseumi direktor M. Nõmmela ja vanemteadur L. Mehilane. Neile pakutud kunstikava oli täis näitusi, kohtumisi kunstnike ja muu loomingurahvaga. Oldi vastuvõtul raekojas, esineti raadios jne.

● «Õhtulehe»—«Vetšerni Tallinna» fotovõistlus «Tänane Tallinn», mis tänavu sai teoks juba kahekümnendat aastat, tõi kokku üle 300 pildi. Žürii otsusega sai I preemia Dmitri Prantsu, II preemia Valeri Tsõbini, D. Prantsu ja Irina Lvova, III preemia Mati Hiie, Harald Leppiksoni, Dmitri Prantsu ja Mati Jaksoni fotod. Linna täitevkomitee eripreemiad pälvisid H. Leppiksoni, D. Prantsu ja V. Tsõbini pildid.

● Ajalehe «Tee Kommunismile» toimetuse juurde koondunud Viljandi noortel autoritel oli külas ENSV Kirjanike Liidu Tartu osakonna sekretär Lehte Hainsalu. Oli juttu Tartu kirjanike tänastest tegemistest, kirjanike hiljutisest Soome-reisist jm. Mustvee 1. keskkooli õpilastega kohtus kooli vilistlane Heino Kiik. Küsimuste-vastuste vormis toimunud jutuajamises meenutas kirjanik oma kooliaastaid, oma teoste saamislugu jne.

● Preemiaid jagas ka «Edasi» lühijutuvõistluse žürii. Esimese sai Mart Ummelas, teise Georg Sepp ja Hannes Tamme, kolmanda Ülo Kiiler, Evi Proosa, Ville Sonn ja Johannes Tust.

Võistlustantsude populaarsus kasvab

Tšehhoslovakkia kuurortlinnas Karlovy Varys lõppes ballitantsude vabariiklik konkurss. Maa parimate võistlustantsijate konkursis tulid võitjaiks Praha ja Brno linna esindajad. Paljudes maades on võsitlustants omandanud arvukaid poolehoidjaid. Tšehhoslovakkias tegutseb üle 300 tantsuklubi, milles osaleb tuhandeid noori inimesi.

HEAD UUT AASTAT

ja meeldivaid muusikaelamusi kõigile

RIIKLIKULT FILHARMOONIALT

UUSI RAAMATUID

KODUSÕDA JA VÄLISRIIKIDE INTERVENTSIOON EESTIS 1918—1920. Dokumente ja materjale. Esimene köide.

Kahes köites ilmuva kogumiku esimene köide koosneb kahest osast: «Saksa okupatsioon (veebruar—november 1918)» ja «Eesti Töörahva Kommuun (november 1918 — juuni 1919)». Raamatus kajastub selle murranguterohke perioodi kõige olulisem: Saksa vägede sissetungiga kaasnenud sündmused, okupatsioonirežiimi olemus, võitlus okupantide vastu, Eesti territooriumi vabastamine 1918. a. sügisel, Eesti Töörahva Kommuuni väljakuulutamine ja nõukogude võimu mitmekülgne tegevus. Varustatud nime- ja koharegistriga. Koostanud ja kommenteerinud A. Alas, H. Arumäe, V. Grünberg, A. Liebman, S. Luide, A. Matsulevitš, E. Mattisen, R. Meerits, A. Saarniit, H. Saarniit ja H. Valter. Eessõna kirjutanud H. Arumäe ja H. Valter, kaane kujundanud Peeter Urtson. EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi, Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi ning Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riikliku Keskarhiivi toimetis. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 2000 eks. 256 lk. Hind 95 kop.

KOMPROMISS ON VÄLISTATUD. Lugusid eesti tšekistidest.

Kogumikku on koondatud veerandsada dokumentaaljutustust Eesti tšekistidest. Autorid jutustavad meie vabariigi julgeolekuorganite tähtsamatest operatsioonidest diversantide, bandiidijõukude, spioonide, nõukogude võimu vaenlaste avastamiseks, paljastamiseks ja relvitukstegemiseks, tšekistide vaprusest ning ennastsalgavusest kompromissitus võitluses. Eessõna kirjutanud Eesti NSV Riikliku Julgeoleku Komitee esimees kindralleitnant Karl Kortelainen. Koostanud I. Papulovski ja V. Nikišin, tõlkinud Gondo Olevsoo, kujundanud Peeter Urtson. Illustreeritud fotodega. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 30 000 eks. 272 lk. Hind 65 kop.

Helga Tõnson. HENDRIK KRUMM.

Monograafia käsitleb NSV Liidu rahvakunstniku Hendrik Krummi elu- ja loometeed. Peatükkides ««Saar kuskil on merede süles . . .»», «Teatro alla Scala», «Kandilise laua nurgelisi jutte I, II, III», «Maestro Verdi kaheksa ooperikangelast», «Külalisesinemisi meil ja mujal», «Helikettail ja teleekraanil», «Põgusaid vahelepisteid» jpt. heidetakse kiire pilk laulja aastatepikkusele tööle teatris ja kontserdilaval. Teksti täiendab rohke pildimaterjal. Lõpuks lavarepertuaari ja vokaalsümfooniliste teoste loetelu. Kunstiliselt kujundanud J. Kaarma. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 9000 eks. 304 lk. Hind 2,20 rbl.

Юхан Смуул. ДОБРЫЙ ЗАСТУПНИК МОРЯКОВ.

«Hea meremeeste Hoidja» kaante vahele on võetud Juhan Smuuli (1922—1971) proosast «Kirjad Sõgedate külast», «Muhulaste imelikud juhtumised Tallinna juubelilaulupeol» ja «Muhu monoloogid». Vene keelde tõlkinud I. Kononov, V. Ruškis ja L. Toom, kunstiliselt kujundanud Henno Käo. Kirjastus «Eesti Raamat» Trükitud 100 000 eks. 400 lk. Hind 1.40 rbl.

Friedebert Tuglas. KVIN NOVELOJ. Dua, reviziita eldono.

Valimik «Viis novelli» tutvustab esperantolugejale eesti novellimeistri loomingust novelle «Maailma lõpus», «Taevased ratsanikud», «Popi ja Huhuu», «Kuldne rõngas» ja «Kangastus». Esperanto keelde tõlkinud Henrik Seppik, saatesõna kirjutanud August Eelmäe, kaane kujundanud ja illustreerinud Ivi Raudsepp. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 7000 eks. 128 lk. Hind 60 kop.

Erni Krusten. METALLIOTSIJA.

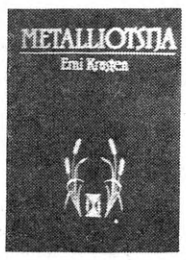

Kogumikus on toodud Eesti NSV rahvakirjaniku viimaste aastate proosaloomingust jutustused ja novellid «Metalliotsija», «Rio Grande», «Duell» ja «Piprakasvataja». Kujundanud Laas Saar, illustreerinud Uno Roosvalt. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 18 000 eks. 112 lk. Hind 45 kop.

КАК ПОЛЬЗОВАТЬСЯ КАТАЛОГАМИ. Памятка.

Koostanud Valve Mikfeldt, Arda Kirsel ja Maara Üksti. Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu väljaanne. Trükitud 2000 eks. 32 lk. Tasuta.

Елена Скульская. ПЕСНЯ ГРИФЕЛЬНОЙ ВЕТКИ.

Jelena Skulskaja uus luulekogu koosneb kolmest osast: «Värsid elavast», «Värsid traditsioonilisel teemal» ja «Vabatõlked Juhan Viidingust». Raamatu lüüriline kangelane püüab neis mõista meie kaasaegse ühingelise ja vaimse olemuse keerulisi probleeme. Kaane kujundanud B. Grodinski. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 3500 eks. 64 lk. Hind 30 kop.

«TEATER. MUUSIKA. KINO» nr. 12.

Avaveerul ütleb oma sõna Jaan Rääts. Muusika alalt leiame numbrist veel Urve Lippuse kirjatüki «Lingvistilisest musikoloogiast» ja Jüri Maimiku kõneluse Tallinna bigbändide tegevusest. Teatrileheküljed avab Lilian Velleranna kirjutis «Kui tuleks tähendus», alapealkirjaga «1983/84. hooajal näitlejale mõeldes». Möödunud aasta külalisteatrite lavastustest jagavad muljeid Eino Baskin, Eteri Kekelidze, Mai Murdmaa, Andres Ots ja Adolf Šapiro. Margot Visnap esitab ülevaate «Teatrimõtte peegeldusi 50 aasta tagant». Filmiosast loeme intervjuud «Vastab Kaljo Kiisk» (usutlenud Jaan Ruus), Hillar Peebu kõnelust «Televisiooni lähiajaloost: video, värv, videofilm» ja Nikita Mihhalkovi «Kardan sõnu, kuid lausun neid . . .». Stenogrammi aluseks on ühe kohtumisõhtu helilindistus. Pilguheiduga teatriplakatile lõpetab numbri Tõnu Soo. 96 lk. Hind 75 kop.

«EESTI LOODUS» nr. 12.

Köidavad pilku Mart Tamme kirjutis «Mis on tammelehe taga?», Ann Marveti «Park ei saa kunagi valmis», Rein Veski «Kosmiline, elus ja surnud aine» jpt. 78 lk. Hind 50 kop.

«LOOMING» nr. 12.

Detsembrinumbrist loeme Enn Vetemaa romaani «Möbiuse leht» lõpuosa ning luuleveergudelt Rein Sanderi, Jaan Paavle, Heljo Männi ja Märt Luige värsse. Belgia ühe tuntuma flaami poeedi Marc Braeti luulet on hollandi keelest tõlkinud ja kommenteerinud Kalle Kasemaa. Edasi sisaldab number Karl Siilivase artikli «Rahvuslikust ja internatsionaalsest Eesti tööliisklassi relvastatud ülestõusus 1. detsembril 1924», järje ankeedile «Haridus ja haritus kultuuris» (vastavad Aili Aben, Eduard Tšerevaško, Inge Unt ja Kalju Teras) ning Elmut Laane ja Vambola Türgi kõneluse «Elatuskulud ja vananemine». Teemal «Õigus biograafiale (Teksti ja autori isiksuse tüpoloogilisest suhestatusest)» võtab sõna Juri Lotman, Leenu Siimiskeri tähtpäeva puhul kirjutab Endel Nirk «Interpreteerimistarbest ja — talendist». Ülo Tonts on andnud artikli «Rudolf Sirge ja tema aeg», populismist kirjanduses räägib «Mõtete ja märkmete» rubriigis Udo Uibo. Kriitikaveergudel on vaatluse all Enn Vetemaa kaksikromaan «Ah soo . . . Või nii!!!» (rets. Olev Remsu ja Maimu Berg), Hando Runneli «Ei hõbedat, kulda» (Rein Saluri), Arvo Valtoni «Arvid Silberi maailmareis» (Lembit Kurvits) ning Heldur Karmo («Unustuse jõel») ja Otto Rootsi («Selle sinise taeva all») laulutekstide raamatud (Joel Sang). Ringvaates annab S. Ruutsoo ülevaate lastekirjanduse aastakoosolekult, Ilmar Sikemäe ja Vaime Kaburi tähtpäevaks kirjutavad vastavalt Oskar Kuningas ja M. Mauer, Kai Laitineni juubelit märgib M. Kalda kirjapanekuga «Üks juubel, kaks kirjandusiugu, mõned võrdlusjooned». 136 lk. Hind 70 kop.

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU KOMNENDA KOOSSEISU ÜHEKSAS ISTUNGJÄRK. 8. ja 9. juunil 1984. Stenogramm. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 450 eks. 136 lk. Hind 70 kop.

Mihály Sükösd. EELUURIMISVANGISTUS. KUMMARDUS INGMAR BERGMANILE.

««Loomingu» Raamatukogu» nr-d 49—52 (1409—1412).

Mihály Sükösd (sünd. 1933) on üks tänase ungari proosa žanriliselt mitmekülgsemaid viljelejaid — novellist, romanist, esseist jne. Esmatutvuseks tema loominguga on vihikus toodud dokumentaalajaloolise romaani tunnustega paraboolromaan «Eeluurimisvangistus» ja sädelev parafraas «Kummardus Ingmar Bergmanile». Ungari keelest tõlkinud ja vahesõna kirjutanud Tiiu Kokla. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 19 000 eks. 168 lk. Hind 80 kop.

Teet Kallas. SO MUCH SUNSHINE.

Teet Kallase jutustuse sovhoosis praktikal olevatest noortest «Nii palju päikest» on inglise keelde tõlkinud Ilmar Anvelt, kaane kujundanud T. Tali. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 2500 eks. 144 lk. Hind 1.18 rbl.

Igor Akimuškin. KUI KROKODILLID LENDASID.

Aimeraamat tutvustab mudilastele madude, sisalikkude ja krokodillide eellasi. Vene keelest tõlkinud Märt Karmo, pildid joonistanud Helvi Tikand. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 60 000 eks. 32 lk. Hind 25 kop.

Г. Славин. ПРОГРАММИРОВАНИЕ НА ПРОГРАММИРУЕМЫХ МИКРОКАЛЬКУЛЯТОРАХ ТИПА «ЭЛЕКТРОНИКА Б3-34».

Kaas: T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 2000 eks. 128 lk. Hind 40 kop.

«EESTI KOMMUNIST» nr. 12.

Avaldab paarkümmend kirjapanekut, nende seas EKP Tallinna Linnakomitee esimese sekretäri Matti Pedaku kirjutise «Arendades nõukogude patriotismi ja sotsialistliku internatsionalismi tunnet» ajakirjast «Partiinaja Žizn», Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe esimese asetäitja, Eesti NSV Agrotööstuskoondise esimehe Heino Veldi sõnavõtu «Agrotööstuskompleksi juhtimine tõhusamaks», ajal.-dr. prof. Abe Liebmani artikli 1. detsembri relvastatud ülestõusu 60. aastapäevaks «Kutse võitlusele» jt. Pealkirja all «Usaldus ja kohustus osaleda rahva loovas töös» on toodud NSVL Kirjanike Liidu 50. aastapäeva juubelipleenumil osalenud sotsialistliku töö kangelase, Eesti NSV rahvakirjaniku Paul Kuusbergi, vabariigi teenelise kunstniku Riho Kulla ja muusikateadlase, Eesti NSV Heliloojate Liidu parteiorganisatsiooni sekretäri Monika Topmanni mõtted seoses selle sündmusega. 64 lk. Hind 25 kop.

«KULTUUR JA ELU» nr. 12.

Numbri sisu seekord me ei tutvusta. Vaatame vaid, kes kirjanduse ja kunsti liinis andsid ajakirjale «Vana aasta viimase vastuse»: ENSV kultuuriministri esimene asetäitja Ilmar Moss, Uduvere mees Ernst Kern (Sulev Nõmmik), Eesti NSV rahvakunstnik Heli Lääts ja kirjanik Ülo Tuulik. 44 lk. Hind 35 kop.

«NOORUS» nr. 12.

Sisaldab kirjanduse ja kunsti vallast aastavahetuse sõnavõtu Paul Aristelt, tänavuselt ELKNÜ kirjanduspreemia laureaadilt Manivald Kesamaalt seitse vastust toimetuse küsimustele, kõneluse karikaturist Priit Pärnast (autor Liina Kirt) jm. 48 lk. Hind 35 kop.

«NÕUKOGUDE KOOL» nr. 12.

Sisaldab paarkümmend kirjatükki, sealhulgas nooremteadur Mari Kadaka sõnavõtu «Õpilaste teatrikultuuri kasvatamise lähtekohti», «Koolimuusika» veergudelt KKI rahvamuusika sektori nooremteaduri Vaike Sarve «Rahvalaul üldhariduskoolis?» jm. 64 lk. Hind 30 kop.

KLUBILIIKME TASKUMEELESPEA EHK VÄIKE SISEMÄÄRAJA

VIISKÜMMEND KULDSET KUKKUMIST KUNSTIKLUBIST

Pühendatud juubilarile, 50 a. eest sünnitatule

KUKK — KUKUklubi magnetlukk (om. k. kuku)
KUKKUJA — klubisse ehk klubbi laskuja
KUKKUR — järjekindel KUKUklubi külastaja
KUKURIGEEN — KUKU asutajaliige või veteran
KUKUKENE — üleKUKUsuurune
KUKUTIS — KUKUklubi juhatus
KUKUTAR — KUKU ettekandjatar (meeskelner — KUKUT)
KUKULIND — lendava eluviisiga kukkuja
KUKUSILM — tööpostil töövalvelseisja ehk šveitser
KUKULINN — KUKUklubi laiendamise generaalplaan
KUKULAATOR — liikuvtrepp peahoone välisuksest liigutatavate siseusteni
KUKULA — elektron-käokelladega postmodernistlikus stiilis aula
KUKUKÜLA — kaminasaalidega külaliste — (pääskülaliste, lillekülaliste jt.) toad vaipelamutes
KUKUMÄGI — mägilaste (mustamäelaste, õismäelaste, lasnamäelaste jt.) ooperi- ja balletiteater
KUKUMETS — roheline vöönd loominguliste liitude.klubi puhkebaasi ümber
KUKURUUS (türgi k.) maisitõlviku ehk nuiakujuline hotell KUKU aukülaliste majutamiseks
KUKUNDEKÖK! — võõrapärane köögireklaam, tõlkes KUKU kööki!
KUKULINT — automatiseeritud söögi- ja joogikonveierite kiirliin köögist saalidesse
KUKUVESKI — vesirattaga varustatud KUKUklubi puhvet
KUKUPEA — klubi varieteeliku kõrgpuhveti-tipp-pidaja
KUKUJALG — hüdrauliline tõstuk-baaripukk, tuntud ka KUKUhüdra nime all
KUKUSMENT — pealehammustamise eesmärgil pruugitav tahkemat sorti ollus
KUKULGUR — igiliikur-kelluke ehk voolava ajakulu nn. KUKUVIKU mõõtur
KUKULOOG — koduloolasest kroonik, s. o. KUKUlugu uuriv tõsiteadlane
KUKSLIIBRIS — peremärk kuku raamatupidamisele (lad. k. *Cux libris Cucuae*)
KUKUBANA — puhketundide sõnajalaseade KUKUklubi piirides
KUKUHÕBE — telesaatesari KUKU helkivatest supertähtedest
KUKUHAI — KUKUklubi märgradade lõvi
KUKURAI — neljapäevane elektriliselt ergutav söögipoolis
KUKUPAI — hellitssõna KUKUST kojusaabunu kiitmisel
KUKULEEGU — märguanne-ergutushüüd enne KUKU sulgemist
KUKUSOIKUM — (kreeka k.) sügav öörahu KUKUklubis
KUKURELL — vesivärviline unenägu KUKUST
KUKUMORGAANA — esmaspäevane aivazovskilikult õlitatud kujutluspilt
KUKU — 16×

Kukkuja VELLO VINN

ANDRUS PEEGEL

IDEE SÜND

MUUSIKALOOLISI AVASTUSI TULEVIKUS

Erkki-Sven Tüür mängis oivaliselt klaverit, orelit ja muid klahvpille. Sellepärast anti talle ühes «Tallinnfilmi» linateoses orelimeistri roll. Stsenaarium nägi ette, et Tüüri kehastatav tegelane peab olema kiilaspäine, ja kogu võtteperioodi kandiski noor heliloojast näitleja vastavat frisuuri. Aga enne oma kaunitest lokkidest lahkumist korraldas ta rituaalse peo, kuhu kutsus kõik sõbrad. Peeti päevakohane kõne, joodi pärnaõieteed, pühaliku juukselõikuse ajal valas Tüür oma kurbuse helidesse, improviseerides süntesaatoril ühes ansambli «Hortus Musicus» pillimeestega. Hiljem kirjutas ta improvisatsiooni üles ja pani pealkirjaks «Rituaalid».

*

Lepo Sumera oli üpris lühendast kasvu ja pidi klaverit mängides ikka mõne noodi või raamatu istumise alla panema, et klaviatuurini küündida. Kord sattus talle vastaval hetkel esimesena kätte tema lemmikhelilooja F. Chopini masurkade kogu (I. Paderewski redaktsioon, kõvas köites). Väikese kõhkluse järel ütles Sumera viisakalt kummardades: «Pardon, Fryderyk!», asetas noodi toolile, istus ja hakkas mängima. Nii sündiski klaveripala «Pardon, Fryderyk!».

*

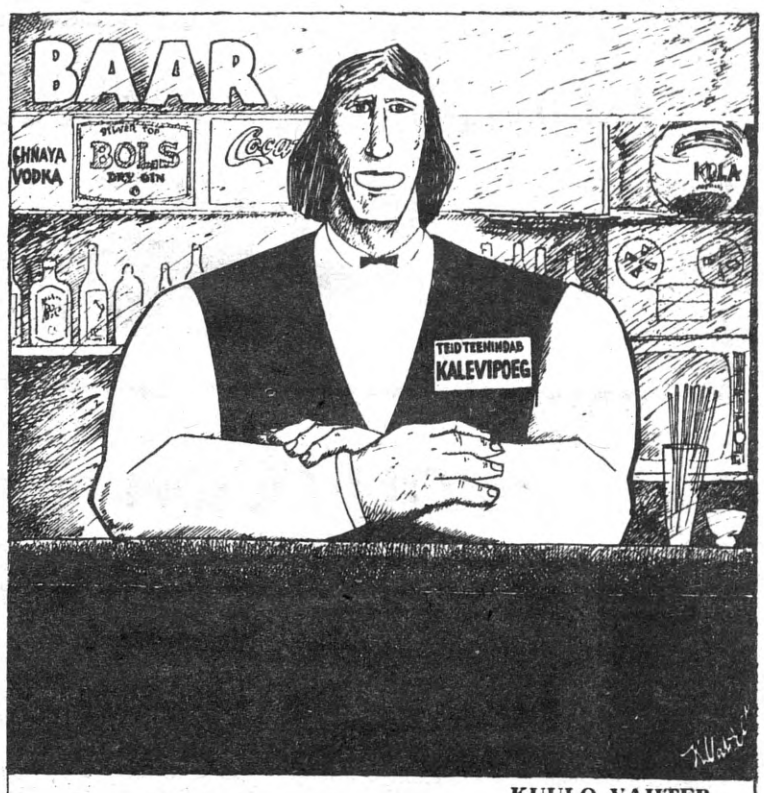

KUULO VAHTER

Raimo Kangro vanemad tütred kiusasid sageli noorimat, kelle nimi oli Mann. Kord käratas isa Kangro seda märgates: «Jätke Mann rahule!» Ei läinud kahte päevagi, kui tal oli valmis uue kantaadi — «Rahu Mannile» — partituur.

*

Mati Kuulberg oli suur õrnema soo austaja. Reisil Ecuadori tutvus ta imekauni indiaanlannaga, kelle nimi oli Memoria de los Incas, ja tolle daami järgi nimetas helilooja oma uue viiulisonaadi. Aga seda, kes peitub pühenduse «Tiiule» taga (sellist pealkirja kannab Kuulbergi üks teine viiulilugu), pole muusikateadlastel seni õnnestunud kindlaks teha.

MARIA TIHHOZEMLJANSKAJA

«MIS SIIN NAERDA ON?»

Eesti NSV Ajakirjanike Liit, ajakirja «Pikker», ajalehtede «Rahva Hääl», «Sovetskaja Estonia» ja «Õhtuleht» toimetused ning Eesti Telegraafiagentuur koos Tallinna Puhkeparkide Direktsiooniga kuulutavad ka 1985. aastal välja karikatuurivõistluse «Mis siin naerda on?». Esitatavad tööd peavad olema originaalsed, seni trükis või muul viisil avaldamata, formaadis 30×30 kuni 60×60 cm, ETA-le 20×30 cm. Töödele lisada võistluse deviisi ja märgusõnaga ümbrik autori andmetega. Võistlustöid hakkavad avaldama kõik ülalnimetatud väljaanded. Karikatuure võetakse vastu toimetustes ja ETA-s Pärnu mnt. 67-a kuni 1. maini 1985. a.

Võistluse peamine eesmärk on saada löövaid, kõrge ideelis-kunstilise tasemega karikatuure nii sise- kui ka välispoliitilistel teemadel. Võistlusele esitatavad karikatuurid peavad välja naerma sotsialistliku elulaadi antipoode, teravmeelselt ja veenvalt näitama nüüdisaja imperialistlike ringkondade «rahupoliitika» silmakirjalikkust, paljastama sotsialismi õõnestamisele suunatud poliitilise diversiooni rahvavaenulikku olemust. Esitatavad karikatuurid peavad samuti mõjusalt kaasa aitama XI viisaastaku majandusliku ja sotsiaalse arenguprogrammi edukale täitmisele, sealhulgas majanduse ökonoomsuse, töö efektiivsuse ja viljakuse tõstmisele, riikliku ja töödistsipliini tugevdamisele, majandamise kvalitatiivselt uute meetodite rakendamisele.

Žürii otsus tehakse teatavaks hiljemalt 1. juuliks. Paremad tööd eksponeeritakse karikatuurinäitusel «Mis siin naerda on?» Tantsutares 1985. aasta juunis-augustis.

Korraldajad on välja pannud järgmised auhinnad (à 100 rubla):

Eesti NSV Ajakirjanike Liit — aktuaalse ühiskondlik-poliitilise või majandusliku teema parima käsitluse eest;

«Rahva Hääle» toimetus — parima välispoliitilise karikatuuri eest;

«Sovetskaja Estonia» toimetus — sotsialismi ja rahu vaenlaste tabavaima paljastamise eest;

«Õhtulehe» toimetus — parima linnamajandust käsitleva karikatuuri eest;

«Pikri» toimetus — parima ideelis-kunstilise lahenduse eest;

Eesti Telegraafiagentuur — parima põllumajandusliku karikatuuri eest rajooniajalehtedes avaldamiseks;

Tallinna Puhkeparkide Direktsioon — parima kultuurielu käsitleva karikatuuri eest.

Auhinnad antakse võitjaile üle Tantsutares näituse avamisel.

ORGANISEERIMISKOMISJON

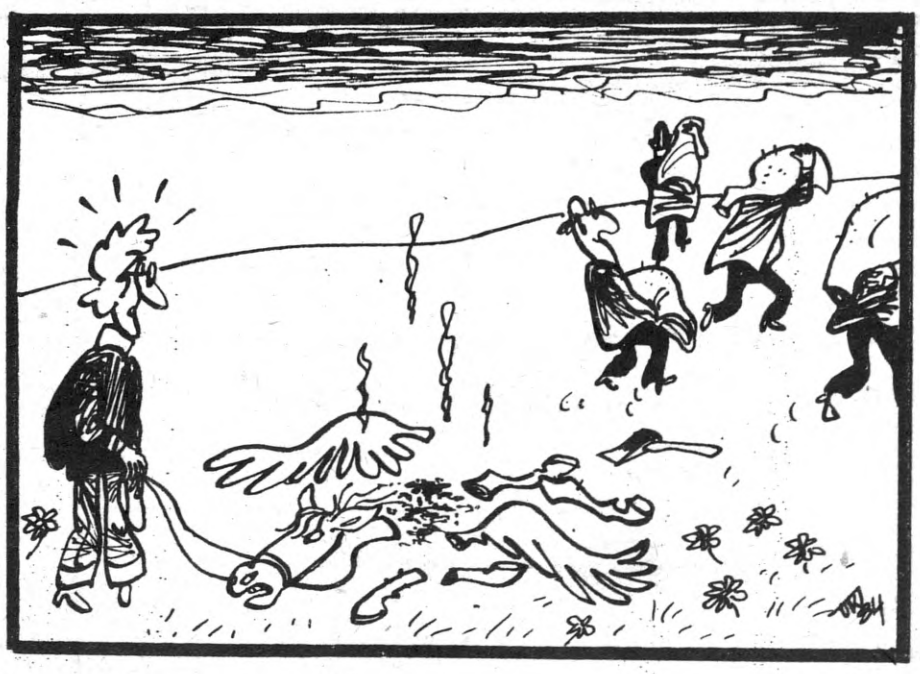

KAASAUTORLUS — OLIMAR KALLAS

«СИРП Я ВАЗАР» («Серп и молот») Индекс 69786

TOIMETAJA I. RATTUS
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: E. ANUPÕLD (toimetaja asetäitja), V. HERKEL, J. KANGILASKI, K. KIISK, M. MIKIVER, I. MOSS, L. REMMELGAS, J. RÄÄTS, A. TAMM, I. TORN, P. UUSMAN, D. VAARANDI.

Toimetus: 200 004 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 44 14 16, toimetaja asetäitja — 60 19 24, vastutav sekretär — 60 17 03, publitsistika- ja kultuuritöö osakond ning kunstiosakond — 60 19 05, kirjandusosakond — 60 18 83, muusikaosakond — 60 18 22, teatriosakond — 60 12 46. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 1 rubla ja 29 kop. Üksiknumbri hind 10 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pärnu mnt. 8.
«Сирп я вазар» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика». Таллин, Пярнуское шоссе, 8.
EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
MB-00204 Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 76 000. Tellimise nr. 6

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10